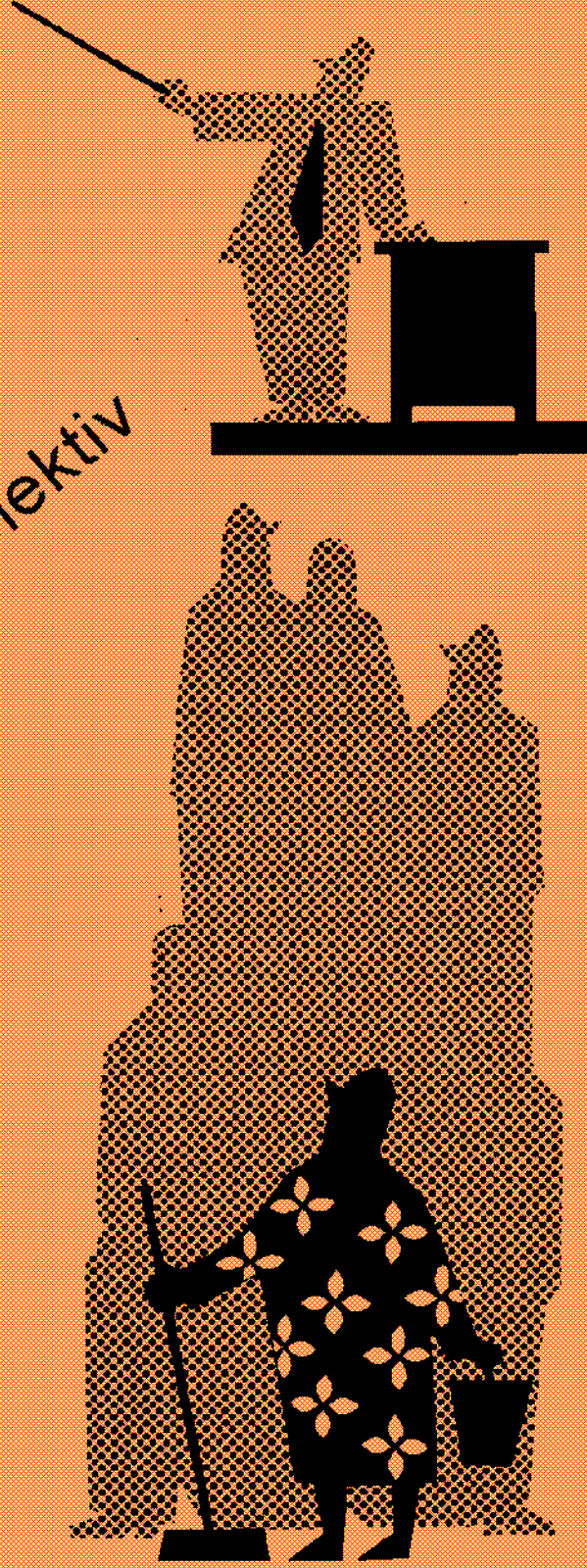

PŘÍRUČKA MUZEJNÍKOVA I

Jiří Žalman a kolektiv

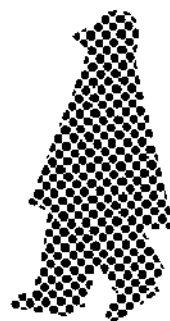

© 2002, text: Pavel Jirásek, Milada Kervitcerová, Jiří Žalman
© 2002, ilustrace: Dana Chatrná
© 2002, Asociace muzeí a galerií České republiky
ISBN 80-7028-179-0 (Moravské zemské muzeum)
ISBN 80-86611-00-0 (Asociace muzeí a galerií ČR)

dostáváte do rukou první svazek „Příručky muzejníkovy“. Je-li první, neznamená to nutně, že vyjde i druhý. Metodika by se neměla dělat za každou cenu, ale jen tehdy, je-li skutečně přínosná. Pokud jde o sbírkotvornou činnost muzeí a galerií, evidenci a inventarizaci sbírek a o jejich bezpečnost, domníváme se, že taková potřeba existuje. Soudíme tak ze zkušeností, které jsme získali při setkávání s muzejníky nad přípravou zákona o ochraně sbírek muzejní povahy, prováděcí vyhlášky k němu a metodického pokynu pro správu sbírek v letech 1998–2000, při desítkách návštěv muzejních a galerijních depozitářů a především zkušeností ze šestnácti seminářů k provádění zákona, při nichž jsme se v únoru až květnu roku 2001 postupně setkali asi se sedmnácti sty odbornými pracovníky muzeí a galerií. Jaké ty zkušenosti byly? Především se ukazuje, že při práci se sbírkami zcela dominuje rutina, často postrádající pochopení smyslu věci. Činnosti jsou vykonávány mechanicky, a tedy často i chybně. Dále se ukázalo, že v období 1988–2000, kdy Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích nebyly obecně závazným předpisem, ale pouze jakýmsi volně používaným a nevymahatelným metodickým pokynem, byla správa sbírek v řadě muzeí zanedbávána. Poznali jsme také, že právníká řeč zákona a vyhlášky mnohé odrázuje, takže je pro ně čtení předpisů obtížné, a dále pracují v duchu zmíněné rutiny. A slyšeli jsme také opakované volání po „kuchařce“, kterou by mohl mít muzejník neustále po ruce a která by patřila i k „povinné četbě“ muzejních noviců. A tak je tedy na světě, ačkoliv si uvědomujeme i nemalá úskalí, která s sebou vydání „kuchařky“ přináší. Především v tom, že vyvolává pocit, že je v ní „úplně všechno“, takže stačí řádek po řádku ji sledovat, pečlivě podle ní pracovat a úspěch bude zaručen. Tak tomu ovšem není. Jednak v žádné příručce skutečně všechno být nemůže, na to je praxe příliš pestrá, a jednak nestačí mechanicky vyhovět literě, pokud by chybělo porozumění a aktivní přístup ke sbírkám.

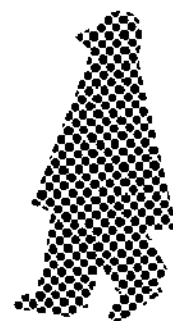
Když jsme – spolu s řadou z vás – připravovali zákon o ochraně sbírek, který nakonec Parlament ČR schválil jako zákon č. 122/2000 Sb. v dubnu roku 2000, nešlo nám o to připravit předpis, který by nařizoval a umožňoval kontrolu a ukládání sankcí, i když zákon toto vše činí. Snažili jsme se spíše postupovat jako parkový architekt, který nejdřív sleduje, kudy lidé chodí, a podle toho se posléze řídí při projektování cest a pěšin, po nichž je pak chodit nařizováno. Pokud se tedy zákon, resp. prováděcí vyhláška zabývají např. evidencí sbírek, věděli jsme, že jde o činnost, která se v muzeích a galeriích – a nejen u nás – děje už nejméně dvě stě let a kterou není ani účelné, ani možné nějakým novým „inženýrským“ projektem zásadně měnit. Tam, kde v minulosti prováděli evidenci soustavně, pečlivě a hlavně s pochopením, že nejde o činnost samoučelnou, s ní ani dnes nebudou mít příliš starostí. Bohužel tomu tak nebylo všude.

Pokud se však chceme i my vyvarovat samoučelnosti, nemůžeme psát metodiku správy sbírek, aniž se zmíníme o tom, jak se sbírka tvoří. Bez toho by nemohla být správa, evidence, inventarizace ani bezpečnost sbírek náležitě pochopena.

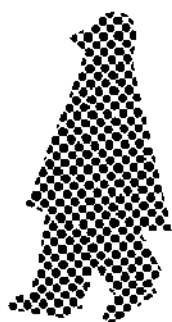

OBSAH

Vymezení pojmů, orientace v příručce, poděkování	7
I. SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST MUZEA	9
II. EVIDENCE SBÍREK	17
A. OBECNĚ O SBÍRKÁCH A O MUZEU	21
A.1. Co je sbírka muzejní povahy	21
A.2. Nabývání předmětů pro sbírky	22
A.3. Sbírký jako zvláštní druh majetku	23
A.4. Muzeum a galerie jako specifické instituce	25
A.5. Správa sbírek	25
A.5.1. Správa sbírek jako správa zvláštního majetku	26
A.5.2. Odborná správa sbírek	27
B. VLASTNÍ EVIDENCE SBÍREK	27
B.1. Evidence sbírkových předmětů	28
B.1.1. Sbírkový předmět	29
B.1.2. Evidenční záznam	29
B.1.3. Evidenční číslo	30
B.1.4. Chronologická evidence sbírkových předmětů	30
B.1.5. Systematická evidence sbírkových předmětů	32
B.1.6. Hromadná evidence	34
B.2. Evidence sbírek v CES, databáze sbírek a databáze sbírkových předmětů	36
B.2.1. Charakteristika sbírky („podsbírký“)	37
B.2.2. Provádění změn v CES	39
B.3. Využívání výpočetní techniky při evidenci sbírkových předmětů	41
B.3.1. Databáze CES	43
B.3.2. Databáze sbírkových předmětů	44
C. VYŘAZOVÁNÍ PŘEDMETŮ ZE SBÍRKOVÉ EVIDENCE	44
C.1. Kdy je sbírkový předmět pro sbírku přebytečný	45
C.2. Kdy je sbírkový předmět pro sbírku neupotřebitelný	46
C.3. Jak postupovat, je-li pro sbírku přebytečná nebo neupotřebitelná pouze část sbírkového předmětu	47
III. INVENTARIZACE SBÍREK	49
III.1. Význam a smysl inventarizace sbírek	49
III.2. Periodická (každoroční) inventarizace sbírek	50
III.2.1. Určení části sbírky pro periodickou inventarizaci	51
III.3. Mimořádná inventarizace	52
IV. KONTROLA SPRÁVY SBÍREK	53
V. EVIDENCE STUDIJNÍHO A POMOCNÉHO MATERIÁLU	55

VI. BEZPEČNOST SBÍREK	61
PŘÍLOHA Č. 1	
JEDEN Z MOŽNÝCH „PŘÍBĚHŮ SBÍRKOVÉHO PŘEDMĚTU“	72
PŘÍLOHA Č. 2	
CO OBSAHUJE REŽIM ZACHÁZENÍ SE SBÍRKOU A SBÍRKOVÝMI PŘEDMĚTY	74

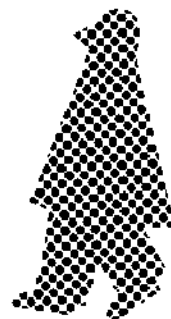
VYMEZENÍ POJMŮ, ORIENTACE V PŘÍRUČCE A PODĚKOVÁNÍ

A. VYMEZENÍ NEJFREKVENTOVANĚJŠÍCH POJMŮ

- CES – centrální evidence sbírek podle zákona č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů
- Muzeum – muzeum či galerie (muzeum výtvarného umění) ve smyslu ustanovení § 10 odst. 6 zákona č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů
- Sbírka muzejní povahy – sbírka, která je ve své celistvosti významná pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní nebo společenské vědy, tvoří ji soubor sbírkových předmětů shromážděných lidskou činností a je zapsaná v CES (dále jen „sbírka“)
- Sbírkový předmět – věc movitá nebo nemovitost nebo soubor těchto věcí, a to přírodnina nebo lidský výtvor, která je součástí sbírky, tj. zapsaná ve sbírkové evidenci vlastníka sbírky a prostřednictvím evidenčního čísla v CES
- Vyhláška – vyhláška ministerstva kultury č. 275/2000 Sb., kterou se provádí zákon č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů
- Zákon – zákon č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů

B. ORIENTACE V PŘÍRUČCE

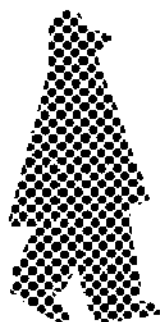
- Příručka rozvádí povinnosti plynoucí ze zákona a z vyhlášky pro evidenci a inventarizaci sbírek a pro zajištění jejich bezpečnosti, uvádí praktické zásady těchto činností, ale zejména se snaží postihnout jejich smysl a účel.
- Příručka je zpracována tak, aby pomohla každému. Bez rozdílu, zda pracuje v muzeu s milionovou či tisícovou sbírkou, zda zpracovává sbírky pouze v „papírové evidenci“ nebo i na počítači. Proto v ní nenajdete „manuál“ pro uživatele počítačů. Protože se však při práci se sbírkami výpočetní technika uplatňuje stále více, předpokládáme, že se text této příručky stane podkladem pro zpracování dalšího svazku „Příručky muzejníkovy“ z pera povolanějších autorů, věnovaného metodice využití počítačů v muzeích a galeriích. Podobně jako si dovedeme představit, že budou zpracovány i specializované příručky např. pro evidenci sbírek botanických, entomologických, sbírek živých rostlin nebo jejich částí či sbírek živých živočichů, sbírek nemovitostí atp.
- Nejdůležitější zásady, informace a upozornění jsou uváděny pod heslem „POZOR!“
- Konkrétní příklady, osobní zkušenosti autorů, odpovědi na konkrétní dotazy, které byly autorům položeny, či ozvlášťující historky jsou uváděny v poznámkách pod čarou.

C. PODĚKOVÁNÍ

Autoři děkují:

- Mgr. Zdeňku Lenhartovi z Moravského zemského muzea v Brně za spoustu cenných připomínek, ale především za neutuchající trpělivost při několikaměsíční permanentní e-mailové diskusi.
- Mgr. Zdeňku Vermouzkovi z Vlastivědného muzea v Olomouci za četné připomínky i kritické názory.
- Desítkám kolegyň a kolegů z dalších muzeí a galerií, kteří nám zaslali byť jedinou připomínku, případně nám alespoň upřímně drželi palce nebo na seminářích a při konzultacích svými dotazy obraceli naši pozornost ke konkrétním a aktuálním problémům.

*Motto: Bez sbírek by nebylo muzeí.
Ale pozor – naopak to neplatí!*

I.1.

SBÍRKOTVORNOU ČINNOSTÍ MUZEA NENÍ
„SBÍRÁNÍ VĚCÍ“, ALE JE JÍ „TVORBA SBÍRKY“

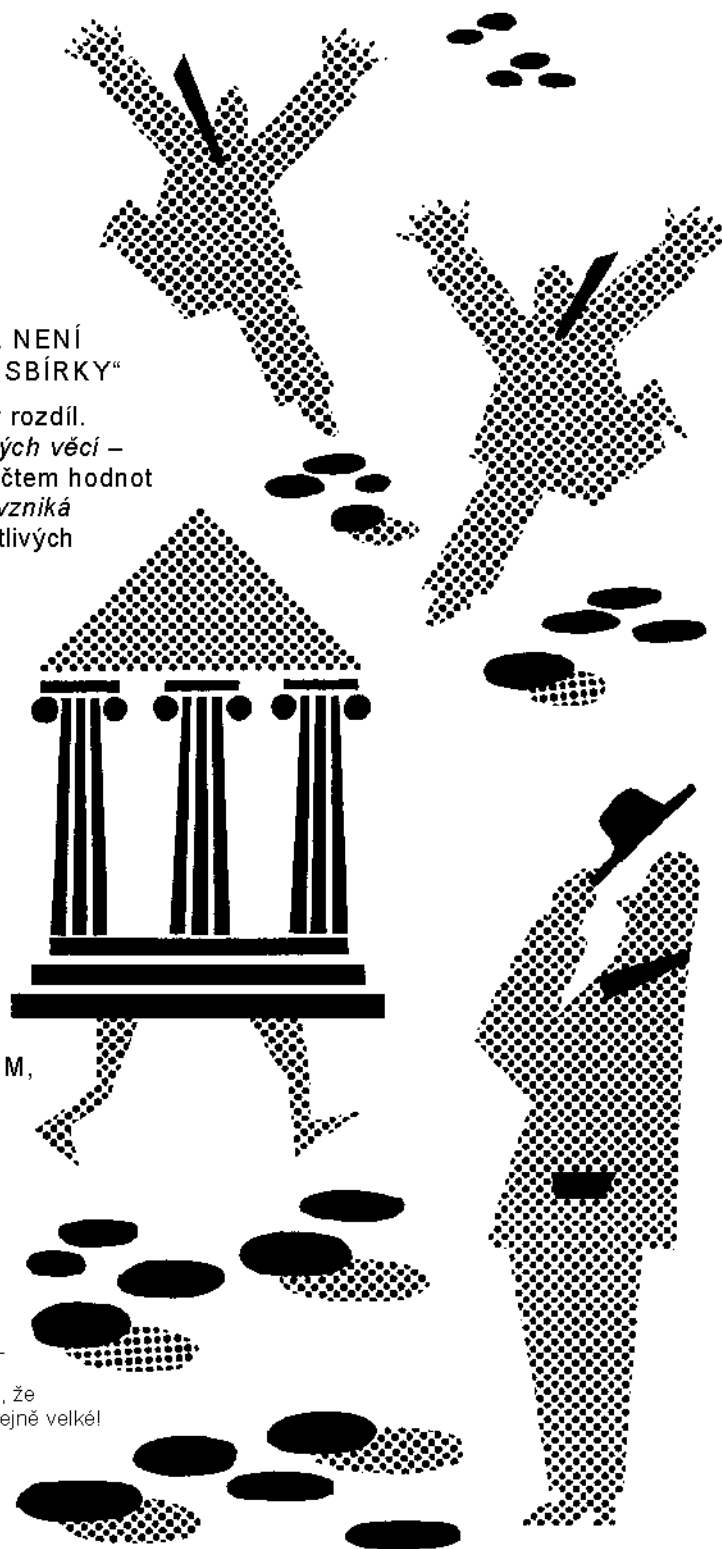
Jak prosté, pokud víme, jaký je mezi oběma pojmy rozdíl. Je především v tom, že hodnota *souboru nasbíraných věcí* – finanční i kulturní či vědecká – je více či méně součtem hodnot jednotlivých předmětů, zatímco *vytvářením sbírky vzniká hodnota zcela nová*. Jednak tím, že hodnoty jednotlivých předmětů se ve sbírce navzájem umocňují, neboť jsou tak se znalostí mnoha souvislostí vybírány, jednak tím, že spolu se sbírkovými předměty je uchovávána i *dokumentace k nim*, což výrazně zvyšuje vypovídací schopnost sbírky. Kulturní hodnotu sbírky tak zvyšuje i vklad určité *tvořivé činnosti sběratele – kurátora*, která je hodnotou sama o sobě. Vedle hodnoty „vytvořené“ je sbírka i dokladem hodnoty „tvořící“¹⁾. Muzeum jako profesionální sbírkotvorná instituce by mělo sbírku v každém případě *tvořit*. O tom ale ještě v dalších zastaveních.

I.2.

SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST JE
V NEPOSLEDNÍ ŘADĚ SPRÁVOU
OBROVSKÉHO MAJETKU
NEPATŘÍCÍHO MUZEU, ALE OBČANŮM,
KTEŘÍ NA NI ZE SVÝCH DANÍ
– PROSTŘEDNICTVÍM VEŘEJNÝCH
ROZPOČTŮ – PŘÍSPÍVAJÍ

O každém majetku ve správě jakékoliv organizace, jejíž činnost je financována z veřejných rozpočtů, platí, že musí být *zjištěn, evidován a řádně spravován podle příslušných předpisů*. O sbírkách to

¹⁾ Viděl jsem kdysi jako kluk sbírku několika stovek jizerských drahokamů – iserinů, která nebyla zajímavá ani rozsahem ani tím, že by obsahovala kameny nějak zvláštní, ale tím, že všechny byly stejně velké! Šlo o celoživotní dílo jizerskohorského starousedlíka, povoláním antouška. Nevím, co ho vedlo k tvorbě právě takovéto sbírky, na níž bylo asi nejpozoruhodnější právě to celoživotní „pábení“. Před časem jsem se pídil, zda sbírka ještě existuje, ale marně. Škoda.

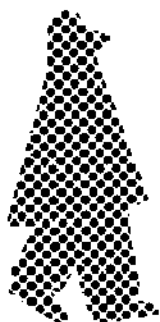
platí rovněž! Zní to jako samozřejmost, ale o důkazy, že to není takto vnímáno vždy a všude, není, bohužel, nouze. V leckterém muzeu jsou vzorně evidovány a optimálně spravovány stoly, židle, skříně, ledničky, počítače, kopírky, vysavače prachu, smetáky..., ale o sbírkách se totéž říci nedá. Často lze ve vztahu ke sbírkám vysledovat u jejich správců jistou nedůslednost. Vyzdvihuje se jejich „nedozírná hodnota“, „nezastupitelnost“, ale na druhé straně se k nim v praxi někdy přistupuje jako k nepřilíživému významnému „spotřebnímu materiálu“. Zvláště pak k těm sbírkovým předmětům, které nejsou pokládány za „kmenové“, ale pouze za „doplňující“, což je důsledek „sbírání“ a nikoliv „tvorby“. Ne vždy si uvědomujeme, že k občanům, z jejichž peněz jsou sbírky pořizovány, uchovávány a odborně spravovány, máme také povinnost kdykoliv skládat účty z toho, jak si při správě majetku vedeme, a musíme být schopni udělat to srozumitelně a jasně.

I.3. CÍLEM TVORBY, UCHOVÁVÁNÍ, SPRÁVY A OCHRANY SBÍRKY JE „NOVÁ KULTURNÍ HODNOTA“, TJ. SBÍRKA JAKO CELEK.

S tím možná souhlasí každý, ale zároveň si někteří kurátoři vysvětlují onu zásadu tak, že „na nějakém tom předmětu nesejde“. Takový názor je stejně scestný, jako kdybychom řekli, že Pražský hrad je sice národní kulturní památkou, ale když spadne pár chrličů ze Svatovítského chrámu, nic se neděje. *Je-li sbírkotvorná činnost „tvorbou sbírky“, pak každý jeden předmět je nezastupitelný, nejsou-li překvalifikovány důvody jeho zařazení do sbírky na základě vývoje poznání, a předmět se tak stane „přebytečným“, nebo nezničí-li se do té míry, že ztratí svou vypovídací schopnost, a stane se „neupotřebitelným“.* Chrání-li se tedy sbírka „jako celek“, znamená to, že zařazením do sbírky *je všem sbírkovým předmětům přiznán stejný význam „před zákonem“.* Nemohou existovat sbírkové předměty druhořadé, jimž není třeba věnovat alespoň takovou péči, aby byly zachovány a neztrácely svou vypovídací schopnost, byť by šlo o předměty, které jako solitéry mohou mít hodnotu třeba i nevelkou. Leckdo možná namítne, že je rozdíl třeba mezi špičkovým obrazem významného umělce a kresbou z jeho skicáku, takže přece jen nějaké „kategorie“ jsou. V tom je ale právě zakopaný pes – z hlediska tvorby muzejní sbírky je to názor zcela chybný. Pro vypovídací schopnost sbírky o autorovi, jeho tvorbě a uměleckém vývoji může mít skica význam mimořádný, zejména proto, že ve sbírce je přítomna *spolu se špičkovým obrazem.* Pro sbírku tak mohou být cenná třeba i torza předmětů, jejich kopie, repliky či modely atp. *Nejsou-li, neměly být do sbírky vůbec zařazeny, pokud se tak stalo, měly by se vyřadit (pozor – to nemusí znamenat vyhodit!).* Tím se liší profesionálně vytvářená sbírka od náhodně shromážděného souboru předmětů. Výsledkem sbírkotvorné činnosti je *ona zcela nová hodnota*, která není tvořena jen součtem hodnot jednotlivých předmětů, jak bylo připomenuto už v zastavení prvním.

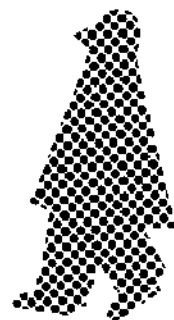
I.4. MUZEJNÍ SBÍRKA URČENÁ K TRVALÉMU UCHOVÁVÁNÍ NENÍ „STUDIJNÍ“ SBÍRKOU ODBORNÉHO ODDĚLENÍ

Povinností muzea je – cituji zákon – provádět výzkum prostředí, z něhož získává sbírky. Jinými slovy muzeum provádí výzkumnou a vědeckou činnost, zkoumá přírodu a společnost. K tomu vypisuje ústavní vědeckovýzkumné úkoly nebo se uchází o granty. Skutečnost, že jedním z výsledků vědeckovýzkumné činnosti muzea bývá i doplnění sbírky, vede často k *zatěžování sbírky studijním materiálem, který není a nemůže být součástí sbírky ve smyslu zákona.* Příčiny, proč tomu tak je, jsou dvě:

- a) metodologicky chybná záměna vědeckovýzkumné činnosti za činnost sbírkotvornou nebo slučování těchto činností, které *mohou, ale nemusí souviset*; vědeckovýzkumná činnost je pouze *jedním z možných prostředků (nástrojů)*, jak získávat nové přirůstky do sbírek; cílem vědeckovýzkumné činnosti prvoplánově není akvizice, maximálně snad prospekce – už proto ne, že *dopředu nelze nade vší pochybnost zaručit, že výzkum přinese doklady, které budou skutečně schopny zhodnotit sbírku, a proto do ní budou opravdu zařazeny*; akviziční činnost může probíhat i při absenci vlastní činnosti vědeckovýzkumné zkoumající prostředí, z něhož předmět pochází (např. nákup předmětů, přijetí darů atp., tj. předmětů zpravidla již jednoznačně prověřených); důsledkem tohoto chybného přístupu k muzejní vědeckovýzkumné činnosti, tj. onoho směřování s činností sbírkotvornou, je snaha, aby každý výzkum za každou cenu obohatil sbírky, měli být hodnoceni jako úspěšní, třebaže i z díkce zákona je zřejmé, že „povinným“ výsledkem jsou *poznatky o prostředí, z něhož jsou sbírkové předměty získávány*; to samozřejmě nic nemění na zásadě, že muzeum – právě proto, že je muzeem – by mělo preferovat takové výzkumy prostředí, při nichž existuje reálný předpoklad obohacení sbírek; *sbírku určenou k trvalému uchovávání autentických dokladů s jistou mírou vypovídací schopnosti o přírodě či společnosti nelze zaměňovat se „sbírkou“ sloužící převážně jako studijní materiál, o němž se teprve bude rozhodovat, zda může, či nemůže sbírku obohatit, a pokud o tom rozhodnuto nebude, slouží vlastně ke spotřebě, byť třeba ve značném časovém období²⁾*,
- b) neuvědomění si skutečností, že ne každý studijní materiál je rovněž zdrojem *přirůstků do sbírek*, teprve na základě výsledků výzkumu a s velkou dávkou kritiky může být rozhodnuto, zda a kolik předmětů je schopno *skutečně sbírky zhodnotit*, taková *situace nemusí nastat vůbec*; výše uvedená bezradnost vede k tomu, že studijní materiál je „preventivně“ zapsán do sbírkové evidence (zpravidla hromadně), *včetně toho, který nemá žádné předpoklady sbírku obohatit, což ani nebylo důvodem pro jeho získání, tento materiál představuje pro sbírku „ze zákona“ balast*; odstranit takový balast ze sbírek je pak už přinejmenším komplikované, a navíc zařazování a vyřazování předmětů ze sbírek v krátké době vyvolává pochybnosti o kvalitě sbírkotvorné činnosti, takže se raději vše nechá být; *tento stav má nepříznivý dopad nejen na sbírky, ale i na vědeckovýzkumnou činnost, protože původně studijní materiál, je-li zapsán do sbírkové evidence, je vlastně pro další výzkum do značné míry zablokován, protože nelze např. použít destruktivních metod výzkumu, navíc správu sbírky neúměrně zatěžuje, když i na onen balast musí být uplatňován zvláštní režim stanovený zákonem; argumentovat pro zařazení do sbírky okřídlenou otázkou: „na vyhození to není, ještě se na to někdy někdo může podívat, tak kam to mám dát?“ je v rozporu se zásadami sbírkotvorné činnosti moderního muzea*. Problému evidence studijního a pomocného materiálu je věnována samostatná kapitola této příručky.

2) Lze namítnout, že existují čisté „studijní sbírky“ určené nikoliv k obvyklé muzejní prezentaci, ale výhradně k vědeckému bádání (jako příklad lze vzpomenout třeba sbírky Hrdličkova muzea člověka na Přírodovědecké fakultě Karlovy Univerzity). Ano, je tomu tak, ale bádání v takové sbírce je přece jen omezeno. Nelze např. používat destruktivní metody, sbírkové předměty jsou určeny k trvalému uchování, byť především k výuce studentů. Studijní sbírky mají své opodstatnění, ale jsou vždycky sbírkami vytvořenými podle zásad sbírkotvorné činnosti.

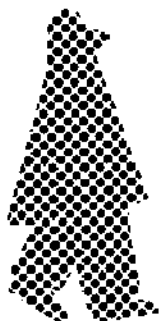

Sbírka muzea, tedy organizace pro správu sbírek zřízené a alespoň minimálně k tomu vybavené prostorově, technicky i personálně, *by neměla být pouhým souborem předmětů, nahromaděných za desetiletí či staletí činností jak sbírkovou, tak vědeckovýzkumnou.* Její hodnota – finanční i kulturní – není, jak již řečeno v zastavení prvním, prostým součtem hodnot jednotlivých předmětů. Jejich cennost totiž v optimálně vedené sbírce narůstá, je umocňována přítomností ostatních předmětů a přítomností doprovodné dokumentace. *Předmět sám o sobě hodnoty třeba i nevelké může neuvěřitelně zvýšit hodnotu celé sbírky, a tím vlastně i sám získává na ceně a významu. Jeho zařazení do sbírky, tj. zapsání do sbírkové evidence, je jakýmsi „aktem uznání“ jeho významu, od toho okamžiku je chráněn zákonem, který nerozlišuje mezi gotickou plastikou, herbářem, zlatým šperkem, krabicí dvoukřídleho hmyzu, unikátním psacím perem s iridiovým hrotem a obyčejným „brkem“, jímž se ovšem podepisoval třeba František Palacký. Zařazení předmětu do sbírky je srovnatelné s prohlášením za kulturní památku – vyplývá z něj povinnost uplatňovat při nakládání s ním zvláštní režim.* To ovšem znamená, že jsou do sbírky předměty zařazovány na základě určitého záměru a výběru a na základě znalosti všech souvislostí a vztahů s ostatními předměty, s místem původu, s původní funkcí atp., k čemuž jsou sbírkové předměty *doplňovány příslušnou dokumentací.* Odborná literatura toto všechno nazývá **tezaurací**. Jejím prazákadem je **selekce**:

- a) selekce při nabývání předmětů a jejich zapisování do chronologické evidence,
- b) selekce při podrobnějším posuzování předmětů a jejich zapisování do systematické evidence,
- c) selekce při pravidelných inventarizacích (revizích sbírek), kdy jsou zohledňovány vývoj poznání v tom kterém oboru, zjištění nových skutečností, které při zápisu do systematické evidence nebyly známy, a fyzický stav předmětu.

Jinými slovy – *sbírka je živým organismem, který musí být uchováván ve své celistvosti, ale zároveň neustále narůstá, ubývá jí a její jednotlivé předměty mohou být vyměňovány za jiné. Tento proces skutečné tvorby sbírky může probíhat optimálně pouze tehdy, je-li řízen kvalifikovaným kurátorem, má-li svůj management (viz kurs managementu sbírek v rámci projektu MATRA). To je hlavní důvod, proč jsou v muzeích zaměstnávání kvalifikovaní odborníci s nejvyšším vzděláním.* Pokud by šlo o pouhé shromažďování předmětů, dokázal by to víceméně kdekdo.

Dobře vedená sbírka představuje vrcholnou formu uchovávání kulturních statků „in fondo“. Na rozdíl od jiné známé formy – uchovávání „in situ“, se zde uplatňuje nejen vypovídací schopnost jednotlivých předmětů (přírodnin nebo lidských výtvorů), ale hlavně **celé sbírky**, vytvářené s určitým záměrem, jak již uvedeno. Jde o vypovídací schopnost o přírodě, společnosti – stručně řečeno o světě. *Využit této schopnosti sbírky k získávání relevantních poznatků o světě a ty zprostředkovat – spolu se sbírkovými předměty – veřejnosti, to je teprve skutečným smyslem sbírkotvorné činnosti veřejných muzeí.* Pokud v muzeích „leží“ řada sbírek, z nichž dlouhodobě nikdo žádné poznatky o světě (geologii, flóře, fauně či dějinách státu, národa, regionu, obce, spolku...) nečerpá, *není tento základní smysl naplňován.* Děje-li se tak

z důvodů objektivních, např. proto, že aktuálně chybí finanční prostředky, kvalifikovaní lidé, výstavní prostory apod., lze říci – alespoň že se sbírka uchovává, případně doplňuje, využito jí může být později, až se podmínky změní. Pokud se tak ale děje z důvodů subjektivních, tj. využívání sbírek je podceňováno či odkládáno, případně není ani zamýšleno, pak jde zcela jednoznačně o nepochopení významu sbírek jako jednoho z významných zdrojů historické paměti nebo jde o zarážející neplnění základních povinností muzea a nevyužívání jeho potenciálu a v důsledku vlastně o zpronevěru veřejných financí. ***Žádné veřejné muzeum totiž nebylo založeno proto, aby „mělo“ sbírku, ale proto, aby jejím prostřednictvím – zjednodušeně řečeno – znovu a znovu pomáhalo lidem pátrat po odpovědi na věčnou otázku – kdo jsme, odkud přicházíme a kam směřujeme. To je skutečně zadání veřejnosti, proto jsou muzea z veřejných rozpočtů, tedy z peněz občanů, financována.*** Schopnost sbírky vypovídat o světě je také základním kritériem pro výběr jednotlivých sbírkových předmětů, které jsou do ní zařazovány, nebo naopak vyřazovány.

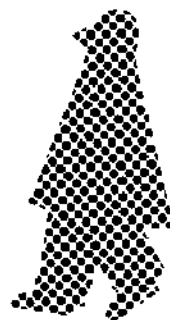
I.7. MÁ-LI BÝT SBÍRKA ZDROJEM RELEVANTNÍCH POZNATKŮ O SVĚTĚ, COŽ JE JEJÍM SMYSLEM, PŘEDPOKLÁDÁ TO DŮSLEDNÉ DODRŽOVÁNÍ JISTÝCH PRAVIDEL

Je-li sbírka odborně tvořena, spravována a uchovávána, ale nevyužívána, je to chyba, většinou však napravitelná. Netěší-li se této péči, hrozí jí nebezpečí, že se její vypovídací schopnost o světě bude snižovat, a tím *je možnost jejího využívání omezena, nebo dokonce znemožněna, v nejlepším případě dočasně, v horším nevratně*. Proto je nezbytná její ***odborná správa***. Už proto, že samotné uchovávání sbírek, tj. dlouhodobé, ale z hlediska lidského věku trvalé, je činností jdoucí proti přirozenosti světa (žádná věc nemá ve svém kódu „věčnost“!). A také proto, že předmět sám o sobě, bez doprovodných informací, bez dokumentace původního prostředí, z něhož byl získán, se může časem stát jen věcí vypovídající pouze „za sebe“, tedy nesrozumitelnou a ***zbytečnou***.

Proto je nezbytné dodržovat alespoň tato základní pravidla:

- a) sbírka musí být ***skutečně tvořena***, balast podstatně zatěžuje její správu – na úkor jejího využívání (tj. bádání o sbírkách, prezentace pomocí výstav, programů a publikací)³⁾; přítomnost balastu ve sbírce vede také k podceňování celé její hodnoty a tedy i péče o ni,
- b) každý sbírkový předmět musí být evidován a ke každému sbírkovému předmětu ***musí existovat evidenční záznam***; jeho obsah je dnes určen ustanovením § 9 odst. 1 písm. d) zákona č. 122/2000 Sb., podrobnosti evidence dále upravuje vyhláška MK ČR č. 275/2000 Sb., kterou se zákon provádí; pokud by evidenční záznamy chyběly, vypovídací schopnost milionů sbírkových předmětů by se podstatně snížila,
- c) v každém muzeu ***musí probíhat permanentní inventarizace sbírek***, dnes rovněž podle zákona a vyhlášky; sbírkové předměty totiž neohrožuje jen špatná péče, krádeže a ztráty, ale také ***nezájem***; věřte nebo nevěřte, v našich muzeích existují „kostlivci ve skříni“, na které denní světlo nedopadlo po desítky let, posléze

3) Přitom z vlastní zkušenosti znám i případy, kdy určitý soubor předmětů se zdál být ve sbírce balastem, ale po letech – na základě do té doby neznámých informací nebo zásluhou vývoje poznání – se stal cennou součástí sbírky; mnohem častější je ovšem případ, kdy balast nikdy ničím jiným než balastem nebyl a nebude; je to riziko a pravděpodobnost neúspěchu či úspěchu závisí na odborné kvalifikaci, ale i intuici kurátora.

bývají „nalezení v depozitáři“ jako zcela zchátralí – tomu mají zabránit pravidelné inventarizace (revize) sbírek,

- d) každá sbírka musí být uložena a spravována tak, aby nedocházelo k poškození předmětů a jejich ztrátám; co je platná odborná tvorba sbírky a její optimální využívání, když ji poškozují vnější vlivy (teplota, vlhkost, biologičtí škůdci atp.) nebo je z ní za jedinou „zlou noc“ torzo?

To jsou základní povinnosti každého vlastníka či správce sbírky. Všimněte si, že s výjimkou toho, co je uvedeno pod písmenem a), se tyto povinnosti vlastně neliší od povinností každého vlastníka či správce jakéhokoliv majetku, byť by jím byl třeba sklad hřebíků, vedeného ve „skladovém hospodářství“.

Tato prazákladní péče o sbírku – tedy nikoliv tvorba sbírky, preparování, konzervování či restaurování, což nepochybně jsou činnosti navýsost odborné, – je u nás často a **zbytečně pokládána za vysoce odbornou činnost**. Setkáváme se se dvěma extrémy. Tím prvním je trestuhodné podcenění základní péče o sbírku, tím druhým vytváření jakéhosi nimbu odbornosti kolem této činnosti, na niž je nejlépe získat vědecký grant.

Profesionálně vedené muzeum by ovšem mělo vykonávat ještě další činnosti, které může zajistit pouze odborník s nejvyšším vzděláním:

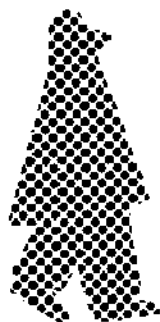
- Ke sbírce a jednotlivým sbírkovým předmětům shromažďovat doprovodnou dokumentaci (viz tezaurace).
- V systematické evidenci doplňovat základní evidenční záznam dalšími informacemi o předmětu, o prostředí, z něhož byl získán, o souvislostech s jinými předměty atp. (viz tezaurace).
- Preparovat, konzervovat nebo restaurovat sbírkové předměty.
- Na základě odborného zpracování sbírek získávat ony relevantní poznatky o světě, případně sbírku uspořádat s vědomím, že jde o trvalý pramen přírodních nebo společenských věd (studijní sbírka).
- Zprostředkovávat sbírkové předměty a spolu s nimi poznatky o světě veřejnosti, zejména na muzejních výstavách a prostřednictvím muzejních programů a publikací.

Tím vším je teprve skutečně naplněn smysl sbírkotvorné činnosti a také muzea jako odborné instituce a smysl vynakládání prostředků z veřejných rozpočtů na tvorbu a uchovávání sbírek a na zaměstnávání odborníků se špičkovým vzděláním.

I.8.

SBÍRKA NENÍ URČENA K TOMU, ABY SLOUŽILA POUZE JAKO MATERIÁLNÍ ZÁZEMÍ PRO BADATELSKOU ČINNOST KURÁTORŮ

Jde vlastně pouze o lapidární shrnutí toho, co bylo řečeno v předchozích zastave-
ních. Stojí to však za zopakování. *Sbírky mohou být dnes tvořeny pouze a jenom s přispěním veřejných rozpočtů, tedy z peněz daňových poplatníků⁴⁾. A jim přede-
vším také musí sloužit.*

4) O tom, jak málo si toto uvědomujeme, svědčí např. i vystoupení jednoho z účastníků semináře k provádění zákona, který se pozastavoval nad tím, „jakým právem chce ministerstvo vědět, co my máme ve sbírkách“. Vůbec mu nedošlo, že chce-li ministerstvo něco vědět, pak to jak je spravován státní (krajský, obecní) – tedy veřejný – majetek, na jehož správu a uchovávání mohou být ze zákona poskytovány i finanční příspěvky ze státního rozpočtu.

České muzejnictví je „geneticky“ poznamenáno obdobím vzniku největšího počtu muzeí v poslední třetině 19. století a první čtvrtině století dvacátého, kdy i malá muzea „opisovala“ model pražského Národního muzea a snažila se být především „badatelskými ústavy“. Tomu podřizovala po desítky let i tvorbu svých sbírek⁵⁾, které neměly sloužit ani tak ke zprostředkování veřejnosti jako k bádání. Tato torza mají nepatrnou vypovídací schopnost o světě a často jde vlastně o sbírky „mrtvé“. Vše je zapsáno do sbírkové evidence a nikdo nemá odvahu s tím cokoli udělat⁶⁾.

I.9. BEZ MUZEOLOGIE TO NEPŮJDE

Přijmeme-li předchozí zásady sbírkotvorné činnosti muzeí, a „sbírání“ povýšíme na tezauraci (sbírkotvorný záměr, selekce, hledání souvislostí, evidenční záznam, průvodní dokumentace atp.), *ocitáme se zčásti – chtě nechtě – mimo dosah přírodních a společenských věd* (mineralogie, geologie, paleontologie, botanika, zoologie, antropologie, archeologie, historie, etnografie...) *a orientovat se můžeme jen s pomocí určitých poznatků, které jdou napříč obory*. Tyto poznatky tvoří předmět **muzeologie**. Přenechme odborníkům u nás tak oblíbené bádání nad tím, zda muzeologie je, či není věda, stačí když si uvědomíme, že veškeré „muzejní pábení“ trvajících u nás už téměř dvě stě let, by nikdy nevzniklo, kdyby neexistovala *imanentní lidská potřeba muzealizovat skutečnost*. Projevuje se – pokud víme – už od 2. tisíciletí př. Kr. Její realizace má své dobově podmíněné formy. Počínaje koncem 18. století dominantní formou se stalo „kamenné muzeum“, které dokonce muzealizaci (a také muzeologii) dalo jméno. Tak to je a vzdorovat je dětinské. ***Muzeum je zde proto, aby vytvářelo – potenciálně nebo reálně – obraz minulého světa, jehož účelem je přispět k tomu, abychom se lépe vyznali ve světě současném. Vytváření onoho obrazu je samostatná specializovaná činnost, samostatná disciplína, jejímž počátkem a předpokladem je tvorba sbírky. Následuje proces, při němž se z ní čerpají poznatky o minulosti, které se odbornými, avšak srozumitelnými formami předávají veřejnosti.*** V tomto komplikovaném procesu se nemohou uplatňovat pouze lidé s přírodovědným nebo historickým vzděláním. Nezbytní jsou i odborníci se vzděláním umožňujícím orientaci v obecných problémech tezaurace, komunikace s veřejností, v sémiotice, psychologii, pedagogice... České muzejnictví se může s evropským i světovým rovnat v bohatosti a hodnotě sbírek, v kvalitě odborných pracovníků v jednotlivých oborech. Rychle dohání jisté zpoždění v kvalitě depozitářů, dílen a laboratoří. ***Zaostává však ve vnímání „PODSTATY A ÚČELU TOHO VŠEHO“, což se nepříznivě projevuje v kvalitě aktuální sbírkotvorné činnosti, v kvalitě expozic, výstav a muzejních programů, v práci s veřejností – a stále také v nevýrazné tváři muzeí pro veřejnost.***

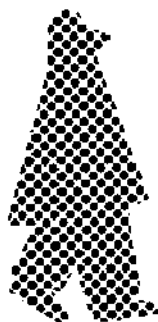
5) Protože se v nich však rychle střídali kurátoři různých profesí, v řadě muzeí dodnes najdeme několik krabice hmyzu, pár desítek herbářových položek, dvě krabice minerálů, tři „zkamenělin“ a tři platě mincí.

6) To ovšem nemusí platit např. pro sbírky kuriozit typu „sekeromlat, trilobit, kolibřík, kulomet“ v malých muzeích, jak mě na to správně upozomil kolega Zdeněk Lenhart (in litt), když říká, že venkovskému klukovi může být pro představu jeden kolibřík v místním muzeu užitečnější než úplná sbírka kolibříků v Národním muzeu, kam se třeba dostane až v dospělém věku. Je tomu tak, ovšem za předpokladu, že taková sbírka jednotlivostí, resp. vypovídací schopnost jednotlivých sbírkových předmětů, je využívána alespoň k prezentačním účelům a kolibřík, kterého obletují moli, nestojí po léta na polici v depozitáři.

Při sbírkotvorné činnosti je neustále přítomen *rozpor mezi vnímáním času člověka-kurátora, tj. času omezeného lidským věkem, a vnímáním „věčnosti“, kterou svou činností tvůrce dává do vlnu budované sbírce*. Často se tak ztrácí ze zřetele, že sbírka tady bude i poté, co kurátor svou činnost ukončí. Že je-li tvorba sbírky jako média historické paměti výrazem odpovědnosti k budoucím generacím, je za tím třeba vidět – jako při všem – obě strany mince. Tou první je uchování poznatků o světě, tou druhou předání *závazku se o sbírku starat*, tj. uchovávat ji v optimálním prostředí, udržovat v co nejlepším stavu, což je činnost náročná, nákladná, ze své podstaty nesmírně obtížná. Proto je povinností každého kurátora velmi přemýšlet o tom, co je uchovávat ve zvláštním, náročném režimu skutečně *vhodné* a co je trvale uchovat také *možné*. Neměl by mít problémy s tím, že do sbírky nezařazuje nové přírůstky, pokud nejsou takového typu, aby ji skutečně obohatily. To opravdu není důvod k negativnímu hodnocení jeho práce. Neměl by mít ani problémy s vyřazováním předmětů ze sbírky, je-li přesvědčen, že pro ni nemají význam. Možná teď mnozí čtenáři namítají, že automaticky předpokládám kurátora nejen vzdělaného, ale dokonce i jasnozřivého, tj. s předvídavostí a intuicí, téměř geniálního. A protože se takoví nerodí každý den, je tu nebezpečí „nesbírání“ a vyřazování věcí z neznalosti, netrpělivosti, na základě špatného odhadu. Toto nebezpečí lze však minimalizovat, pokud každý kurátor bude pracovat na základě *sbírkotvorného záměru*, který bude nejen zpracován, ale také posouzen dalšími odborníky, oponován – a schválen. Stejně jako kterýkoliv návrh na vyřazení věcí ze sbírky. Jaké ty záměry mají být, bych se neodvážil ani naznačit, protože musí vycházet nejen ze znalostí odborníků, ale také z toho, co již sebráno bylo, z místních podmínek, specifík regionů, specializace muzea atp. A slyším další námitku – takže se stejně bude sbírat či nesbírat cokoli, pokud to bude v souladu se záměrem, který ovšem může být rovněž jakýkoliv, proč tedy kolem toho tolik řečí? Ano, sbírat či nesbírat, vyřazovat či nevyřazovat se bude opět cokoli, pevně v to doufám, a je to tak dobře. Bude-li se tak ale dít na základě odborně zpracovaného a oponovaného záměru, bude se, alespoň většinou, vědět PROČ!

Nechtěl jsem ale učit orly létat. „Orlům“, kteří opravdu létat umějí, se omlouvám, ostatním – ale nakonec vlastně i „orlům“ – doporučuji nad sbírkotvornou činností se zamyslet. Slyším, jak mnozí namítají, že mohou být stokrát „orly“, ale co je to platné, když jsou „zavřeni v příliš těsné kleci“ (chybí peníze na činnost muzeí, na akvizice, chybí kvalifikovaní odborníci, které nelze zaplatit, chybí prostory a technika...). Velmi dobře vím, že to až příliš často bývá pravda. Přesto je dobře připustit i jinou pravdu, že „*kdo chce, hledá způsoby, a kdo nechce, hledá důvody*“. Nebo se zamyslet nad tím, zda se v některých muzejních pracovnách nevznáší nad *vrnicími počítači stále ještě duch muzejníka-sběratele z 19. století (při vši upřímné úctě k tomuto ctihodnému muži!) nedovolující cokoli změnit na stereotypech osvědčených už v první polovině předminulého století, případně muzejníka-badatele, kterému slouží sbírka jen jako studijní materiál pro vlastní práci a jenž nad jejím poselstvím příštím generacím vůbec nepřemýšlí*.

II EVIDENCE SBÍREK

Motto: Povinnost každého správce svěřeného majetku je tento majetek zjistit, evidovat a řádně se o něj starat.

Dříve než se začneme zabývat konkrétními otázkami evidence sbírek muzejní povahy, dovolím si předestlat pár dobrých rad pro začátek:

RADA PRVNÍ – NEBOJTE SE EVIDENCE SBÍREK

Jeden můj spolužák, dlouholetý odborný pracovník okresního muzea a občasný ředitel (neustále zastupoval odcházející ředitele, ale trvale jmenován ředitelem nikdy nebyl), pronesl kdysi památnou větu: „V muzeu se mi moc líbí, jen ty sbírky a ty lidi, co tam chodí, mě štve.“ Samozřejmě přeháněl, ale přesto jeho slova charakterizují vztah celé jedné generace muzejníků k muzeu, generace vysokoškoláků, která přišla do muzeí v šedesátých letech. Tehdy, poté co byl přijat zákon č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích, došlo k jednomu z nejvýznamnějších jevů v historii českého muzejnictví – k jeho profesionalizaci. I do regionálních muzeí nastoupili vyškolení odborníci, geologové, botanici, zoologové, archeologové, etnografové, historici... Odborníci, lační bádání v oborech, které vystudovali, často v končinách, kam noha profesionála před nimi dosud nevkrčila. Vrhli se do terénu, bádali a publikovali. Stačí vzít do ruky odborné časopisy z těch časů, podíl autorů z muzeí je tam nápadně velký. O sbírkotvornou činnost a prezentaci sbírek neměla ovšem tato generace příliš zájem. Zato ale zakládali právě ty časopisy, v nichž pak publikovali, přednášeli... Zvláště pro tzv. vlastivědná muzea, která jsou spjata s poznáváním určitého regionu, to bylo dobré období, protože povědomost o regionech rostla. A v rámci bádání přinášela tato pionýrská generace profesionalizovaných muzeí i nové přírůstky do sbírek. Tak nějak mimochodem. Přinášela, ale už méně evidovala, zpracovávala a prezentovala. Tyto činnosti jako by nebyly na pořadu dne, a když byly požadovány (zvláště po roce 1984, kdy začaly platit nové Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích), přistupovala k nim „badatelská“ generace jako k nutnému zlu. A především ke zpracovávání tzv. starých sběrů, zpravidla muzeem nabytých v dobách „protomuzejních“, za vlády amatérských nadšenců. Nikomu se do této povinnosti nechtělo, zdržovalo to od badatelské práce, bylo to nepříjemné, byla to činnost bez konce. Postupně se tento stav měnil, ale „strach“ z evidence a chápání muzea jako ústavu, který především vytváří pracovní příležitosti pro „badatele“, mnohde stále přetrvává.

Obavy z evidence sbírek plynou zejména z představy, jaké množství sbírkových předmětů je nutno podrobovat revizi a kolik nových přírůstků je nutno stále zapisovat. Nejdříve do přírůstkové knihy, potom do katalogu... Vždyť v některých muzeích jde řádově o miliony evidenčních záznamů a i v těch nejmenších přesahuje jejich počet obvykle 10 000. Takové obavy jsou pochopitelné, proto je třeba si stále připomínat:

- Velké sbírky je dobře členit na tzv. podsbírkky, s nimiž je práce přece snadnější. Je to praktické a je to výhodné i z psychologického hlediska. Zákon strukturaci sbírek nejen umožňuje, ale v některých případech dokonce ukládá – **využijte toho**.
- Je třeba mít neustále na paměti, že do sbírky patří pouze ty předměty, které ji zhodnocují a jsou skutečně určeny k trvalému uchovávání v režimu daném zákonem. Nikoliv předměty, které vyhovují jiným účelům, např. výhradně studiu. Pokud je totiž sbírka zatěžována vším, co muzeum získá pro jakoukoliv odbornou činnost, stává se i sbírková evidence těžko zvladatelným úkolem – a především je pak úkolem nepříjemným a samoučelným, protože nutí zaměstnance muzeí evidovat i předměty, o nichž vědí, že za to nestojí a možná budou stejně ze sbírky nakonec vyřazeny.

RADA DRUHÁ – EVIDENCI SBÍREK JE TŘEBA SE VĚNOVAT SOUSTAVNĚ A PROVÁDĚT JI PEČLIVĚ

Když už nebylo zbylí a evidenci, i správě sbírek vůbec bylo nutné věnovat nějaký čas i úsilí, snažili se mnozí, aby toho času bylo co nejméně a úsilí co nejmenší. Evidovalo se formálně a zpravidla jen občas. Byly stanoveny kvóty pro zpracování tzv. katalogizačních karet, a tak muzejníci, zvláště v zimních měsících, zasedali k psacím strojům a vyplňovali karty. Často podle rčení o Baťovi a cvičkách. Splnili kvótu – a měli nějaký čas pokoj. Výsledkem bylo, že evidence neměla odpovídající úroveň a někdy se i stávalo, že v rámci „plnění kvót“ se některý fond zpracoval i vícekrát, zatímco jiný, obtížněji zpracovatelný vůbec. Lhůty pro „zkatalogizování“ celé sbírky byly zvláště u těch početnějších sbírek tak dlouhé, že muzejníky nijak „nepálily“. Kdyby čas a úsilí věnované zcela formální a povýtce bezcenné „hře na evidenci“ byly vynaloženy na evidenci smysluplnou, neměla by muzea dnes žádné podobné problémy. Bohužel se tak nestalo.

Pro úspěšné vedení evidence sbírek je z věcného, ale i psychologického hlediska nezbytné **pochopit její smysl**. Nejde o konání samoučelné, ale o práci, bez níž nemůže existovat skutečná tvorba sbírky, ale ani **řádná péče o svěřený majetek**. Je to činnost doslova každodenní, s čímž je třeba se smířit. Pokud se totiž evidence neprovádí soustavně, nebo je dokonce zanedbávána, „dohánění restů“ z ní dělá povinnost nepříjemnou a odvádějící od úkolů jiných. A je také zdrojem věcných i formálních chyb, z nichž mnohé mohou být nenapravitelné.

Pečlivost musí být samozřejmostí! Odbyté, zjednodušující či neprofesionálně provedené evidenční záznamy typu „sklenička skleněná“, špatně určené předměty, chybějící data apod. jsou nejen porušením zákona, ale často i chybami, které už nebudou nikdy napraveny, a tudíž trvale znehodnocují celou sbírku.

RADA TŘETÍ – ROZHODNETE-LI SE EVIDENCI PŘEPSAT, DVAKRÁT SI TO ROZMYSLETE

Uplynulé století v českých, moravských a slezských muzeích je doslova vydlážděno nejlepšími úmysly začít evidovat úplně od začátku. Konečně mít evidenci přehlednou, správnou, vždyť ta stará bývá neúplná, mnoho předmětů podle ní nena-

jdete, a to i když víte, že fyzicky existují, evidenční záznamy jsou chybné či zastaralé atd. atd. A tak se začínalo stále znovu. Zpravidla tehdy, když nastoupil nový ředitel, odešel dlouholetý pracovník a nastoupil jiný nebo když přišla do muzea kontrola a z prastaré evidence byla trochu vyděšena. Problém je v tom, že málokdy byl dobrý úmysl doveden do konce. Sbírkových předmětů je hodně, času (a odhodlání!) málo, a tak jsou muzea plná sešitů a knih, v nichž je zapsána vždy jistá část sbírky. Pouze ale část. Jednou se začalo od archeologie, podruhé od výtvarného umění, potřetí od numismatiky, jindy se založila samostatná evidence přírodnin. A když se nově evidovalo, tak se také k předmětům přiřazovala nová čísla. A ze staré evidence se opsalo jen něco, nebo ji „opisovatel“ dokonce ani nepotřeboval, evidoval „z hlavy“.

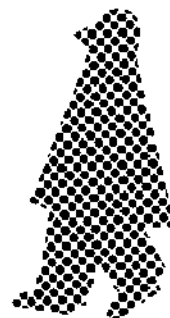
Běžně proto v našich muzeích najdete sbírkové předměty, které mají třeba i čtyři různá čísla. To by ještě nebylo to nejhorší, kdyby ke každému existoval evidenční záznam obsahující všechna data, která nesl záznam původní. Jenže vždy neexistuje, protože když se evidence předělává, tak se někdy staré záznamy ztratí, protože přestanou být důležité, když existují nové. Výsledkem je chaos a ztráta nenahraditelných dat. A tak je dobře si pamatovat:

- Nejlepší evidence je ta, která byla pořízena v čase co nejkratším po nabytí předmětu – tedy ta první. Proč? Předměty mohly být sice špatně určeny, jejich popisy z pera ryzích amatérů mohou vyvolávat úsměvy, jenže to se dá snadno napravit. Ztrátu původních dat však nahradit nelze!
- Když už se rozhodnete evidenci sbírky nebo její části „přepsat“, což může být někdy z praktických důvodů přínosem, **musí být tato práce dovedena do konce a původní záznamy i potom uchovávejte jako oko v hlavě**. Nová evidence může být totiž pouze aktualizací té původní, nemůže ji nikdy nahradit.
- Přepisuje-li se přírůstková kniha, **nikdy neměňte evidenční čísla původní chronologické evidence⁷⁾**.

RADA ČTVRTÁ – VYUŽÍVEJTE POČÍTAČOVOU TECHNIKU

Ještě nedávno, více než deset let poté, co i muzea a galerie začaly zaplavovat počítače, jsem mluvil v jednom okresním muzeu s kurátorem sbírky (mimochodem mladým kurátorem a sbírky velmi dobře uspořádané) a ten mi na dotaz, zda používá pro evidenci počítač řekl, že tak učiní, až to bude povinné a bude mu hrozit výpověď, když počítač odmítne. Snad by to bylo možné považovat za kuriózní případ, kdybych na seminářích k provádění zákona, kde byl prezentován i počítačový program CESik, s jehož pomocí lze transportovat údaje o sbírkách do centrální evidence sbírek, nebyl slyšel dotazy, ale především nebyl zaslechl poznámky v kuloárech svědčící o tom, že výpočetní technika je pro mnoho kurátorů něčím, co do práce se sbírkami nepatří. Pravda, někde je to ještě stále tím, že muzeum má počítač pouze jeden, nebo dokonce žádný, ale častější jsou případy, kdy kurátoři s výpočetní technikou nepracují nebo počítače používají výhradně jako psací stroj. Nemyslím si, že by to bylo jejich nechutí, spíš na nich práci s počítačem nikdo nevyžaduje. A to má rovněž své příčiny. Podle mého soudu je tou hlavní skutečností, že se sbírkami se v některých muzeích příliš nepracuje a na ty činnosti, které se vykonávají, je pořízování drahého počítače luxus. Je-li tomu opravdu tak, a myslím,

7) Zdá se to být absurdní, ale viděl jsem novou přírůstkovou knihu, kam z původní byly přepsány jen předměty, které byly skutečně dohledány. Takže třeba 1/62, 27/62, 28/62, 32/62 atp. Jenže v nové knize byla z těchto čísel udělána souvislá řada. Číslo 27 se stalo dvojkou, 28 trojkou atd. Možnost nahlédnout v případě potřeby do původní evidence pomínula, pod čísly 1, 2, 3 atp. byly totiž v původní evidenci úplně jiné předměty.

že se nemýlím, je to i jistá výpověď o kvalitě a významu sbírky, případně o způsobu jejího využívání nebo o přístupu k racionalizaci práce v muzeu.

Na rozdíl od dob ještě nedávných lze dnes k evidenci počítače využít. To do evidence sbírek vnese zcela novou kvalitu a pomůže z ní učinit i skutečně významný nástroj nejen pro ni samotnou, ale i pro její **efektivní využívání v dokonalejší správě sbírek, včetně odborného zpracovávání a muzejní prezentace.** Využívání výpočetní techniky neberte proto jako „úlitbu módě“, ale jako cestu k vyšší kvalitě. Nelze však pominout, že úředním dokladem o evidenci je stále *klasický evidenční záznam na papíře.*

RADA PÁTÁ – JE NEZBYTNÉ VĚDĚT, JAK EVIDOVAT

Učinit jednoduchý evidenční záznam o sbírkovém předmětu v chronologické evidenci umí snad každý, napsat rozšířený evidenční záznam do systematické evidence téměř každý. Horší už to je s používáním evidenčních čísel, přečíslováváním sbírkových předmětů, vyřazováním předmětů ze sbírkové evidence, vedením tzv. hromadné evidence, napravováním omylů při evidenci, kterým se nelze ani při největší pečlivosti vyhnout. Základem všeho je osvojit si principy evidence, její logiku a vědět jak evidovat.

Evidence sbírek sice není bůhvíjak složitou záležitostí, ale nedejte se tím ukolébat. Má svá pravidla, která je třeba znát a dodržovat. To, že někdo eviduje sbírky třicet let, ještě neznamená, že to dělá správně, rutina bývá mnohdy špatným rádčem. Zákon sice na evidenci vlastně nic podstatného nemění, ale určité věci „na tvrdo“ ukládá, jiné zjednodušuje. Znalost a pochopení zákona, prováděcí vyhlášky a metodického pokynu musí být samozřejmostí pro každého, ať už se evidencí zabývá léta nebo s ní teprve začíná!

RADA ŠESTÁ – DOBRÁ EVIDENCE JE FUNGUJÍCÍ EVIDENCE

Není, bohužel, ojedinělým jevem, že v muzeu uvidíte zdánlivě dokonalou evidenci, tj. např. svázané katalogizační karty či vzorně vedené přírůstkové knihy, ale sbírkové předměty najdete jen stěží a někdy vůbec. Viděl jsem také v jednom muzeu v šumavském podhůří i dokonalý katalog sbírkových předmětů – v podstatě bezcenných výstřižků z denního tisku, zatímco torza malovaných skříní a truhel se povalovala na půdě a marně jsem na nich hledal evidenční čísla. Vysvětlení bylo prosté – výstřižky z novin se evidovaly dobře, pracovala na tom brigádnice v teple kanceláře a bylo radost se dívat, jak ji karty přibývají. Na půdu se nikomu nechtělo, v létě tam bylo horko a v zimě zima (chudáci předměty!). A to nemluvím o evidenčních záznamech, které kolují jako charakteristické muzejní vtipy typu: sklenička skleněná, keramický předmět, pták stojící na bidýlku, součást oděvu, kniha atp.

Ryze formální „tvorba“ evidenčních záznamů provázela české muzejnictví po desetiletí. Je za ní spousta práce, ale málo užítku. V podstatě k ničemu může být ale i evidence formálně i věcně dokonalá, pokud jsou sbírkové předměty zcela nevhodně uloženy. Zpravidla se to omlouvá objektivními důvody – chybí depozitáře, nejsou peníze na jejich vybavení. Ani jeden z těchto důvodů však nemůže ospravedlnit docela obyčejný nepořádek. V každém depozitáři mohou být alespoň ty nejednodušší regály, i na nejprimitivnějších regálech mohou být sbírkové předměty přehledně uloženy tak, aby byly alespoň k nalezení. Evidence není „popisování papíru a vyhovění předpisům“, ale základní nástroj práce se sbírkami a jejich využívání. Chybí-li tento nástroj, je to zlé, nechybí-li, ale pracovat se sbírkami nelze z jiných důvodů, má tento nástroj stejný význam jako kosa při kácení lesa.

RADA SEDMÁ – NEDOUFEJTE, ŽE V TÉTO PŘÍRUČCE NAJDETE ÚPLNĚ VŠECHNO

Vždycky jsem se „kuchařkám“ bránil, zvláště pak těm, které pocházejí z pera úředníků. Mají totiž punc oficiality, a jsou tedy i zdrojem alibismu svých uživatelů. Neudělal jsem to či ono? Vždyť to není v příručce! Oficiální „kuchařky“ prostě občas odstavují zdravý rozum na vedlejší kolej.

Není v lidských silách do jedné příručky zapracovat všechny možné peripetie, které se kdy mohou vyskytnout při práci se sbírkami ve všech možných muzeích a galeriích. Snažil jsem se, ale vím, že se to nemohlo podařit. Soustředil jsem se proto především na vysvětlování litery zákona a vyhlášky, postižení nejobvyklejších situací a v poznámkách pod čarou uvádím i odpovědi na konkrétní dotazy, které mi byly pokládány při seminářích k provádění zákona v únoru–květnu 2001. Uživatelům počítačů připomínám, že se již připravuje metodický text určený právě pro ně.

A. OBECNĚ O SBÍRKÁCH A O MUZEU

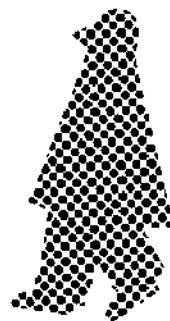
A. 1. CO JE SBÍRKA MUZEJNÍ POVAHY

Definici sbírky muzejní povahy (dále jen „sbírka“) uvádí § 2 odst. 1 zákona takto: *„sbírka, která je ve své celistvosti významná pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní nebo společenské vědy; tvoří ji soubor sbírkových předmětů shromážděných lidskou činností“*. Tolik litera zákona. Definice muzejní sbírky ovšem najdete ještě mnoho. Mně osobně nejsympatičtější je definice uvedená v jednom nizozemském dokumentu a prohlašující, že jde o *„soubor věcí patřících k sobě“*.

Sbírka je skutečně souborem věcí, které nějak patří k sobě. Co tyto věci spojuje, je vztah mezi nimi. Někdy je tento poměr zcela zřejmý, když jde např. o přírodniny vážící se k jednomu přírodovědnému oboru (mineralogie, paleontologie, botanika, zoologie atp.), o lidské výtvořiny vážící se k určitému časovému období (prehistorie, starověk, středověk, novověk...), k určité lidské činnosti (zemědělství, technika, průmysl, umělecké řemeslo, výtvarné umění, literatura, hudba, knižní kultura apod.), k určitému vědnímu oboru (archeologie, etnografie, numismatika), k určitému materiálu (sklo, porcelán, keramika, textil, písemnosti, fotografie atp.). Takové vztahy, a tedy i to, že „věci patří k sobě“, dokáže postihnout každý odborník a mnohý poučený laik. V řadě případů však onen vztah, na jehož základě „věci patří k sobě“, může být nepoznatelný i pro odborníka – ví o něm pouze ten, kdo má k dispozici nejen sbírku samotnou, ale i další dokumentaci k ní. Jde např. o sbírky věcí vážících se k nějaké osobnosti (mecenáše, sběratele, vědce, umělce, literáta) k nějakému vymezenému území (Šumava, Sušicko, západní Čechy...), k významné události apod. Bez informací o takové osobnosti, území či události nemusí být nikdo schopen vazbu mezi předměty poznat nebo ji může pouze s jistou mírou pravděpodobnosti předpokládat či tušit.

Protože sbírka vzniká *záměrně* a ten záměr se zpravidla rodí v hlavě kurátora, je důležité, aby ke sbírce existovala dokumentace, z níž ho lze poznat. Záměrem může být i to, že „sbírám vše, co mi přijde pod ruku“. Takové počínání můžeme z hlediska muzeologického odmítnout, ale nikoli je vyloučit ani zakázat⁸⁾. Pouze jediného je třeba se vyvarovat – „sbírám vše, co mi přijde pod ruku, protože žádný záměr nemám“.

8) Koneckonců takový „záměr“ stál u zrodu mnoha sbírek, které se nakonec pozoruhodně vyprofilovaly.

Pro muzea a galerie spravující sbírky ve vlastnictví státu, krajů nebo obcí platí podle současné legislativy také to, že *sbírkou je ten soubor movitých nebo nemovitých věcí, který je zapsán v centrální evidenci sbírek*. Každé muzeum nebo galerie může zapsat jednu nebo více sbírek. Nejčastější model ovšem je „jedno muzeum (galerie) = jedna sbírka“. V tom případě však sbírky čítají desetitisíce, statisíce, a někdy dokonce miliony sbírkových předmětů. Z mnoha praktických důvodů jsou pak (zvláště v muzeích víceoborových, kterých je u nás naprostá většina) dále členěny podle výše zmíněných vztahů mezi sbírkovými předměty. Jednotlivé části oné „velké“ sbírky jsou v muzeu vedeny v samostatné systematické evidenci, tj. mají vlastní řadu inventárních čísel a v centrální evidenci sbírek jsou rozlišeny *samostatnou charakteristikou*, jejíž součástí je i výčet evidenčních čísel té které části sbírky (viz dále).

POZOR! →

Pro takové evidenčně i „vztahově“ odlišitelné části sbírek se v průběhu seminářů k provádění zákona obdivuhodně rychle vžil pojem „PODSBÍRKA“. Není příliš libozvučný, ale přesně – a hlavně jednoslovně – vystihuje podstatu věci. Kdyby byl objeven dříve, pak by v bodě 4 přílohy č. 1 vyhlášky, kterou se provádí zákon (žádost o zápis do centrální evidence sbírek), bylo uvedeno „Oborové označení podsbírky“ namísto „sbírky“, což je zavádějící. Takto uvádím slovo „podsbíрка“ vždy v uvozovkách, abych upozornil na to, že tento pojem nelze najít ani v zákoně, ani ve vyhlášce, jde o typický „terminus technicus“, který však značně usnadňuje odbornou komunikaci.

Strukturace sbírek na „podsbířky“ (nikoliv samoúčelné!) je praktická nejen z důvodů zvýšení přehlednosti, ale i pro využívání sbírek pro badatelské i prezentační účely. Především „podsbířky“ jsou vyjádřením oněch vztahů, na jejichž základě „věci patří k sobě“.

A. 2. NABÝVÁNÍ PŘEDMĚTŮ PRO SBÍRKY

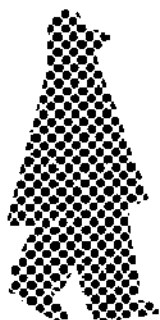
Základním předpokladem tvorby sbírek je *shromažďování přírodnin a lidských výrobků* za účelem jejich zařazování do sbírek. V prvním plánu nejde o nic jiného než o *nabývání majetku bez ohledu na to, za jakým účelem je nabýván, bez ohledu na jeho historickou či vědeckou hodnotu*.

POZOR! →

Nabývání majetku, byť za účelem tvorby sbírky muzejní povahy není upraveno žádným zvláštním právním předpisem a řídí se tedy právními předpisy obecně platnými např. pro hospodaření s majetkem státu, kraje či obce. Jakkoliv je to jasné, přesto připomínám, že ani sebevětší význam věci pro veřejnou sbírku nelze chápat jako důvod pro nějaké výjimečné řešení typu „znárodnění“.

Muzea a galerie získávají věci movité či nemovité:

- a) *úplatně* (koupí a ostatními formami převodu vlastnictví),
- b) *bezúplatně*, a to zejména
 - vlastním vyhledáváním zdrojů a výběrem z těchto zdrojů (sběr přírodnin, tj. minerálů, hornin, fosilií, recentních rostlin a živočichů nebo jejich částí, získávání archeologických nálezů apod.) prostřednictvím cílených sběrů nebo průzkumů a výzkumů, přičemž se řídí právními předpisy, které takové činnosti upravují⁹⁾
 - náhodnými sběry
 - darem od právnických i fyzických osob
 - přebíráním dědictví nebo přebíráním pozůstalostí
 - převodem od jiných právnických osob
 - záměrným vytvářením dokladů s vypovídací schopností o přírodě nebo společnos-

9) Např. zákon č. 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších předpisů.

ti vlastní činností (písemné, obrazové či zvukové záznamy, modely, repliky, rekonstrukce atp.),

- vytvářením tzv. živých sbírek pěstební nebo chovatelskou činností (arboreta, muzea v přírodě, semenné banky atp.)

Věc movitá nebo nemovitá se ovšem nestane sbírkovým předmětem, a tedy součástí sbírky v okamžiku nabytí, ale teprve *rozhodnutím*,¹⁰⁾ které je realizováno následujícím právním aktem – *pořízením evidenčního záznamu a následným zapsáním evidenčního čísla nového sbírkového předmětu do centrální evidence sbírek (CES)*. Zapsání do sbírkové evidence (pořízení evidenčního záznamu) a zapsání evidenčního čísla do CES jsou *dvě nedílné součásti téhož právního aktu, jímž se z věci movité či nemovité stává sbírkový předmět, tedy „část sbírky“, na niž se vztahují ustanovení zákona*¹¹⁾.

Nenaplní-li se uvedený právní akt v obou svých částech, nestane se věc movitá nebo nemovitá sbírkovým předmětem, není součástí sbírky muzejní povahy, a nevztahují se na ni ustanovení zákona.

← POZOR!

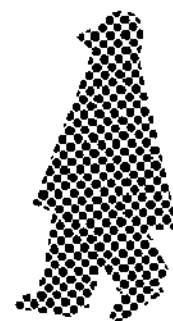
Do sbírkové evidence *může vlastník sbírky zapisovat pouze ty věci movité nebo nemovité, které jsou jeho vlastnictvím. Správce sbírky může zapsat do sbírkové evidence pouze ty věci movité nebo nemovité, jejichž správou jej pověřil jejich vlastník.* Jde přece také o evidenci majetkoprávní!

A. 3. SBÍRKY JAKO ZVLÁŠTNÍ DRUH MAJETKU

Sbírky muzejní povahy (dále jen „sbírky“) se od jiného majetku liší tím, že jsou tvořeny movitými nebo nemovitými věcmi, přírodními nebo lidskými výtvoři, které jsou určeny k tomu, aby byly dlouhodobě, z hlediska délky lidského věku trvale uchovány.

10) Dotaz první: „Mám kvalitní kopie unikátních věcí a historická falsa, patří to do sbírky?“ Dotaz druhý: „K čemu je ten zákon, stejně si každý může zařadit do sbírky, co chce. Neměla by být stanovena nějaká kritéria, co do sbírky patří a co ne?“ Tazatelé, oba dlouholetí kurátoři sbírek z významných muzeí, jako by vůbec netušili, že ten, kdo sbírku tvoří, je právě kurátor! Na něm leží odpovědnost, on je za tuto práci placen, on je odborníkem, on má povinnost se dále vzdělávat, znát problematiku, znát sbírky jiných muzeí atp. Jen a jen kurátor musí nejlépe vědět, zda do sbírky patří i konkrétní kopie, replika, model a které originály do ní zařadit, které vyměnit a které vyřadit. Především kurátor tedy rozhoduje o tom, co je sbírkový předmět a co jen studijní materiál. Protože ale žádný kurátor není neomylný, probíhají inventarizace (revize) sbírek, které provádějí inventarizační komise, a prakticky v každém muzeu působí poradní sbor pro sbírkotvornou činnost. V každém případě však platí, že sbírky v českých, moravských a slezských (ale i evropských a světových) muzeích jsou především obrazem práce, odborné kvalifikace a zodpovědnosti desítek kurátorů několika generací. Výjimkou snad bylo, a to ještě jen pro některé sbírky, normalizační období 70.–80. let minulého století, kdy se „důrazně doporučovalo“ co sbírat a co nikoliv. Jedinou korekcí toho, co bude do sbírky zařazováno, je dnes plán sbírkotvorné činnosti, chcete-li management sbírek, zpracovaný na základě analýzy toho, co už sebráno bylo, na základě prospekce prostředí, v němž se potenciální sbírkové předměty vyskytují, znalosti problematiky. Ani ředitel muzea ani správce CES (ministerstvo) tuto odpovědnou činnost nemohou suplovat! Zodpovědnost ředitele muzea spočívá pouze v tom, že pro muzeum získá kvalitního kurátora, bude po něm požadovat zpracování managementu sbírkotvorné činnosti, znalosti o tezauraci. Případně dá navržený management sbírek oponovat. Odpovědnost správce CES (ministerstva) spočívá v kontrole, zda a jak je na přírodniny či lidské výtvoři zařazené kurátory do sbírek uplatňován zvláštní režim nakládání s nimi stanovený zákonem, tedy v kontrole, jak jsou využívány finanční prostředky z veřejných rozpočtů na správu, evidenci a ochranu sbírek.

11) Nebezpečí, že k novému přírůstku bude pořízen evidenční záznam, ale změna v CES nebude provedena (a co pak se záznamem i s předmětem?), nehrozí. MK jako správce CES nerozhoduje o tom, co bude do sbírky zapsáno, a z věcného pohledu žádost o zapsání nového evidenčního čísla neposuzuje. Posuzuje pouze formální stránku evidenčního záznamu, je-li v pořádku, musí provést změnu v CES VŽDY!

Hodny trvalého uchování mohou být všechny myslitelné věci, i laik však správně tuší, že zde musí rozhodovat nějaká kritéria. Skutečně tomu tak je – sbírkovými předměty se stávají jen *některé věci movité či nemovité nebo jejich soubory na základě výběru*. Laskavý čtenář si možná už všiml, že tuto prostou skutečnost připomínám nápadně často. Ano, připomínám, protože jsem viděl až příliš mnoho depozitářů, kde absence jakéhokoliv výběru zívala z každé police. Přitom rozhodně nejde o „objevování ameriky“. Tu je citát z jiné příručky, kterou napsal J. F. Svoboda před více než padesáti lety a kterou nazval „Zásady českého musejnictví“. Vydal ji Svaz českých muzeí v Praze roku 1949. Není co k němu dodat, platí stále – žel v mnoha případech až do toho posledního slova – dosud:

„Charakteristickou známkou musea je záměrnost práce. Museum musí účelně vyhledávat potřebné sbírkové předměty a nesmí jen čekat, přinese-li mu něco pouhá náhoda. Povstala by tím málo významná směs, opakující se ve všech museích, jak to vidíme namnoze dosud.“

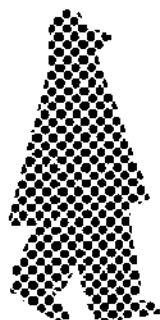
Kritérií výběru je více,¹²⁾ ale nejdůležitější jsou dvě – schopnost samotného předmětu vypovídat o přírodě nebo společnosti, ale zejména to, jaký význam má pro vypovídací schopnost *celé sbírky*. V případě sbírek shromažďovaných a uchovávaných v muzeu nebo galerii provádí výběr zpravidla odborník – *kurátor sbírky*. Činí tak zejména na základě znalostí v určitém oboru, na základě mezioborových souvislostí, znalostí prostředí, z něhož přírodniny nebo lidské výtvořky vyjímá, aby je uchoval tzv. *in fondo*, a na základě jistého *sbírkotvorného záměru*. K jeho návrhu se pak obvykle vyjadřuje poradní orgán (poradní sbor pro sbírkotvornou činnost, nákupní komise atp.) a nakonec ten, kdo sbírkotvorný záměr schválil a o nabytí věci rozhoduje. Toto vše by mělo být vykonáváno s vědomím, že:

- (1) Kulturní hodnota sbírky *není dána prostým součtem kulturních hodnot jednotlivých věcí, které sbírku tvoří. Sbírkou je zcela specifickou, svébytnou kulturní hodnotou*, v níž se především uplatňuje vlastní sbírkotvorná činnost, tj. přiřazování věcí k sobě na základě souvislostí a vztahů mezi nimi navzájem a mezi nimi a prostředím, z něž byly vyjmuty. Kulturní hodnota profesionálně vedené sbírky, její vypovídací schopnost o přírodě nebo společnosti, *bývá proto mnohonásobně větší než součet těchto hodnot jednotlivých věcí*.
- (2) Shromažďování a uchovávaní sbírek není samo sobě účelem, ale je prostředkem, jak uchovat významný pramen informací o přírodě a společnosti jako zdroj poznatků o světě a médium historické paměti. To, zda si tuto skutečnost kurátoři sbírek uvědomují či neuvědomují, v mnohém výrazně ovlivňuje kvalitu a využitelnost sbírek i celkový efekt práce muzea.

POZOR! →

Zařazení každé další věci do sbírky ve svých důsledcích znesnadňuje správu sbírky a zvyšuje nároky na její uchovávaní i využívání, včetně finančních nákladů. Pouze tehdy, když tyto zjevné nevýhody nepřeváží nad přínosem přírůstku pro celou sbírku, je její doplnění na místě.

Kvalita sbírky ovšem nezávisí pouze na *výběru sbírkových předmětů*, ale také na *úrovni správy* (viz dále).

¹²⁾ Jedním z nich je i to, zda je věc vůbec trvale uchovatelná vzhledem k možnostem muzea a dosaženému poznání v konzervační technice. O tom, že toto kritérium důležité je, svědčí případ muzejníka, který – věřte nebo nevěřte – pečlivě uložil a do sbírkové evidence zapsal brambor obalený staniolem jako doklad „vánoční ozdoby v chudé dělnické domácnosti na Příbramsku“. Tento sbírkový předmět byl ze sbírky vyřazen až po desítkách let jako „neupotřebitelný“, protože mikroorganismy pochopitelně vykonaly své a zbyl jen staniol.

A. 4. MUZEUM A GALERIE JAKO SPECIFICKÉ INSTITUCE

„...odtud m u s e u m jest vlastně sídlo těch Mus. Odtud pak služí tak síně a sály, v nichž chovají se sbírky věcí vědeckých a uměleckých. Obrovskému dílu podrobuje se musejník, práce jest nesmírná, nebezpečnoství pochybení velké, pokušení nemalé, odpočinutí žádné a vděk malý.“

Tento půvabný text hesla „museum“ jsem si poznamenal před lety v olomouckém muzeu, kde uchovávají útržek z nějakého slovníku, podle jazyka vydaného zřejmě někdy v 19. století. Mnoho se od té doby nezměnilo, jen definic „muzea“ přibýlo.

Muzea nebo galerie (dále jen „muzeum“) *institucionálně* zabezpečují činnost kurátorů, umožňují skutečnou tvorbu sbírky, prosté sběratelství *povyšují na profesionální teauraci*. A dovolují také sbírky využívat, tj. spolu s poznatky o světě z nich získanými je *zprostředkovávat (prezentovat) veřejnosti*.

Základními formami muzejní prezentace jsou:

- muzejní výstavy, a to buď dlouhodobé, obvykle označované jako *expozice*, nebo krátkodobé,
- muzejní programy, tj. zejména přednášky, demonstrace sbírkových předmětů, hudební a taneční vystoupení, výklady ve sbírkách, besedy se zájmovými skupinami návštěvníků, exkurze atp.
- muzejní publikace, a to odborné a populární.

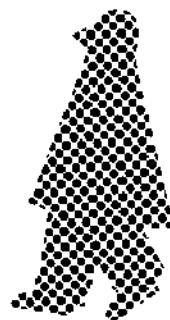
Přívlastek „muzejní“ není nadbytečný, říká totiž, že všechny ty výstavy, programy a publikace *vycházejí a čerpají ze sbírek – a tím se liší od jiných výstav, programů a publikací*. Tím jsou také nezastupitelné ve vzdělávacích, výchovných či relaxačních účincích na veřejnost. Muzeum ovšem může, a také tak činí, poskytovat své prostory i pro výstavy či programy „nemuzejní“, tj. ty, které ze sbírek nevycházejí (např. výstavy uměleckých děl žijících autorů, aniž muzeum má sbírku výtvarného umění, prezentační výstavy podnikatelských subjektů, hudební produkce nesouvisící se zaměřením muzea atp.). Tak jako každá jiná organizace, která má vhodné prostory k dispozici. Tato činnost však přímo nesouvisí s jeho posláním.

Aby muzeum mohlo kvalifikovaně provádět sbírkotvornou činnost, musí také podnikat *výzkumy prostředí*, v němž se nacházejí potenciální sbírkové předměty. K tomu je nutné *shromažďovat studijní materiál*. Jeho zpracování má následující výsledky:

- zařazení některých věcí do sbírek a jejich další využívání jako sbírkových předmětů na základě odborného posouzení přineseného materiálu a jeho významu pro sbírku
- získání poznatků o přírodě nebo společnosti vědeckým zpracováním materiálu, včetně např. destruktivních metod, aniž jsou předměty, z nichž byly tyto poznatky získány, zařazeny do sbírek, protože jim není přiznána schopnost zhodnotit sbírku; mohou však být dlouhodobě uchovávány pro další výzkumy (nebo jako zásoby k doplňování sbírkových předmětů, jako demonstrační materiál atp., v režimu podobném, nebo dokonce shodném, jako je ten „sbírkový“), na jejichž základě bude znovu zvažováno, zda některé věci nezařadit do sbírek atd.
- získání poznatků o přírodě nebo společnosti a následná likvidace studijního materiálu.

A. 5. SPRÁVA SBÍREK

I když skutečné prvopočátky obdobné činnosti jsou známy už z antického Řecka, počátky moderní správy sbírek se přirozeně datují vznikem prvních muzeí.

Po přijetí zákona č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích, který sám o sobě správu sbírek nijak neupravoval, byly – na základě zmocnění ze zákona – postupně vydány dva podzákonné předpisy. Nejprve Instrukce ministerstva školství a kultury ze dne 21. prosince 1960, čj. 50182/60-V/2 „Směrnice pro správu sbírek v muzeích a galeriích“, později „Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích“, kterou vydalo Ministerstvo kultury ČSR pod čj. 12983/83-VI/3 s platností od 1. 1. 1984. Obě směrnice měly obecně závaznou platnost pro muzea zřizovaná ústředními orgány státní správy a národními výbory všech stupňů. Zákon č. 54/1959 Sb. však neuváděl, kdo provádí kontrolu dodržování povinností plynoucích ze zákona a prováděcích předpisů k němu, a neumožňoval ani za porušení povinností uložit jakékoliv sankce. Druhá z výše uvedených směrnic navíc v roce 1988 nebyla při revizi předpisů zařazena mezi předpisy obecně závazné - a stala se pouhým resortním metodickým pokynem.

V roce 2000 přijal Parlament ČR zákon, který nabyl účinnosti 12. května 2000, a prováděcí vyhlášku, která nabyla účinnosti dne 18. srpna 2000. Zákon stanoví práva a povinnosti vlastníků sbírek, včetně povinnosti sbírky spravovat podle ustanovení zákona a vyhlášky. Kontrolou dodržování povinností vlastníků zákon pověřuje Ministerstvo kultury ČR a umožňuje ukládat za porušení zákona sankce.

Základní principy správy sbírek jsou stejné nebo obdobné jako ty, jimiž se muzea a galerie řídí od roku 1960, resp. od roku 1984. Zejména evidence sbírek je však zjednodušena.

Obecně lze na správu sbírek nahlížet ze dvou různých hledisek, která se však vzájemně doplňují a prolínají – správa sbírek jako správa zvláštního majetku a odborná správa sbírek.

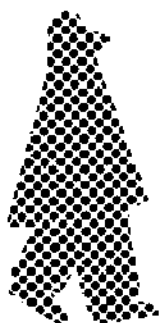
A. 5. 1. SPRÁVA SBÍREK JAKO SPRÁVA ZVLÁŠTNÍHO MAJETKU

Sbírky jsou do jisté míry majetkem jako každý jiný, který je nutno *zjistit, evidovat a řádně se o něj starat*.

Zjištění majetku je míněno *nabytí jistoty, kdo je vlastníkem spravovaného majetku*. Taková starost není zbytečná, jak by se snad na první pohled mohlo zdát. Sbírky muzeí tvoří věci, které se do jejich správy dostávaly postupně, v průběhu desítek, a v několika případech dokonce stovek let, za nejrůznějších okolností. Vlastníky sbírek uchovávaných v muzeích jsou nejčastěji *stát, obce a kraje*. Jedním muzeem mohou být spravovány sbírky i více vlastníků, např. jak sbírky obecní, tak státní (např. archeologické nálezy, které jsou vlastnictvím státu podle zákona č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči). Kromě toho mohou být v muzeu i soubory předmětů nebo jednotlivé předměty, které byly kdysi v muzeu pouze deponovány a jejichž vlastníkem je jiná právnická nebo fyzická osoba. V některých případech jsou jako deponát vedeny v pomocné evidenci, jindy jsou ale zapsány ve sbírkové evidenci, protože „se mělo za to“, že jsou státní či obecní, ale není tomu tak. Jednoznačně zjistit, kdo je vlastníkem sbírek, je tedy první povinností muzea, které je spravuje.

Evidenci sbírek se rozumí zapsání všech věcí, které sbírku tvoří, do *sbírkové evidence*. Tím se z věcí movitých či nemovitých stává *nedílná součást sbírky* – *sbírkový předmět, s nímž se nakládá podle zvláštních předpisů, tj. podle zákona*.

Zapsáním věci do sbírkové evidence se rozumí *pořízení evidenčního záznamu* podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona.

Předmět, který není ve sbírkové evidenci zapsán, nemůže být uveden v CES, a *není tedy součástí sbírky a nevztahují se k němu ani práva ani povinnosti ze zákona*.¹³⁾

Řádným postaráním se o sbírky je míněno takové nakládání se sbírkami, které zajišťují účel a smysl shromažďování a uchovávání tohoto majetku, tj. uchování jejich výpočetní schopnosti o přírodě nebo společnosti.

Zvláštní charakter tohoto majetku spočívá v tom, že:

- a) nejde o majetek určený ke spotřebování, ale k trvalému uchovávání,
- b) jeho hodnota kulturní ani finanční se nesnižuje, ale naopak s časem zpravidla roste, i proto není oceňován a veden v účetní evidenci.
- c) hospodaření s ním podléhá režimu danému zvláštním právním předpisem.

A. 5. 2. ODBORNÁ SPRÁVA SBÍREK

O sbírky, jako majetek zvláštního charakteru, se lze řádně starat a dosáhnout účelu, pro nějž byly získány, pouze *za dodržování zvláštního režimu nakládání s nimi*. Základní principy tohoto režimu jsou stanoveny zákonem a vyhláškou. Navíc je každý vlastník, případně správce sbírky povinen zpracovat režim nakládání se sbírkou na základě svých specifických podmínek, podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) zákona. Zvláštní režim nakládání se sbírkami v praxi nazýváme **odbornou správou sbírek**. Spočívá v tom, že sbírky jsou podle zákona:

- a) vedeny ve zvláštní, *sbírkové evidenci*, kterou je každý vlastník sbírky povinen vést podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona a podle ustanovení § 2 vyhlášky,
- b) uchovávány *ve své celistvosti* tak, aby byla co nejdéle zachována jejich schopnost být pramenem informací o přírodě nebo společnosti (tj. být zdrojem poznatků o světě a médiem historické paměti) podle ustanovení § 9 odst. 1– 5 zákona a podle ustanovení § 1 vyhlášky,
- c) zapůjčovány do zahraničí ve zvláštním režimu podle ustanovení § 11 zákona,
- d) inventarizovány podle ustanovení § 12 zákona,
- e) zprostředkovávány veřejnosti, tj. využívány pro badatelské, výchovné, vzdělávací i relaxační účely.

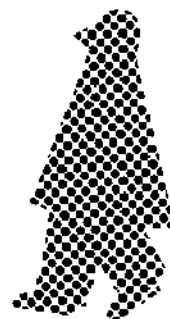
B. VLASTNÍ EVIDENCE SBÍREK

Podle současné legislativy se rozlišují dvě formy evidence sbírek:

- (1) Evidence *sbírkových předmětů* vedená vlastníkem nebo správcem sbírky,¹⁴⁾ přičemž nejčastějšími správci sbírek jsou muzea spravující sbírky ve vlastnictví státu nebo kraje nebo obce, a to evidence:

13) To ovšem nesnímá z muzea povinnost se o takový předmět starat jako o každý jiný svěřený majetek a nakládat s ním podle obecně závazných právních předpisů pro správu majetku státu, kraje či obce. Na takový předmět, byť by jím byl předmět kulturní hodnoty, nelze ale např. vynakládat finanční prostředky určené pro správu sbírek, nelze jej zapůjčit do zahraničí za podmínek stanovených pro sbírky muzejní povahy, nelze jej inventarizovat jako součást sbírky atp.

14) Dotaz: „Mám tomu zákonu rozumět tak, že ve sbírkové evidenci mají být zapsány všechny sbírkové (!) předměty?“ Když tazatelka upozorovala můj údiv, snažila se účinek svých slov zmírnit: „Já nemyslím ty cenné, ale takové ty krámy, však to znáte.“ Ukázalo se, že těmi „krámy“ myslela bezcenné trosky ničím nezajímavého dřevěného a proutěného nábytku, zapsané do přírůstkové knihy v roce 1963 (!) – i podle zápisu šlo o trosky už tenkrát. Pominu-li skutečnost, že ty věci neměly být do sbírky vůbec zapsány, 37 let (!) nikdo nenašel odvahu (nebo čas?) je vyřadit, případně vybrat ze souboru jen to nejcennější a opravitelné!

- a) chronologická,
 - b) systematická.
- (2) Evidence sbírek muzejní povahy, tedy souborů sbírkových předmětů vedená Ministerstvem kultury České republiky jako Centrální evidence sbírek (CES).

B. 1. EVIDENCE SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Evidence sbírkových předmětů je činnost v zásadě velmi prostá. Jak již řečeno, jde o *pořízení evidenčního záznamu ke každému sbírkovému předmětu*. Evidenční záznam obsahuje obligatorní údaje uvedené v § 9 odst. 1 písm. d) zákona, mimo jiné také *evidenční číslo*, kterým se zároveň označí sbírkový předmět. Může však obsahovat podle uvážení kurátora další údaje fakultativní.

Evidence podle zákona navazuje na způsob evidence muzejních sbírek podle dřívějších předpisů používaných v muzeích a galeriích od roku 1960, nijak výrazně jej nemění, a v něčem jej dokonce zjednodušuje.

Podle ustanovení § 2 odst. 3 vyhlášky se sbírky čítající více než 3000 věcí movitých nebo více než 11 věcí nemovitých **vedou v evidenci dvoustupňové – chronologické a systematické**.

Zavádí se však možnost *ponechat část sbírkových předmětů, které byly do sbírkové evidence zapsány ke dni nabytí účinnosti zákona, tj. k 12. 5. 2000, pouze v evidenci jednostupňové, tj. buď chronologické, nebo systematické*.¹⁵⁾ Ustanovení § 17 odst. 1 zákona totiž říká, že *pokud evidenční záznamy odpovídají ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona, pokládá se dosavadní sbírková evidence vedená v organizacích spravujících sbírky ve vlastnictví České republiky nebo územních samosprávných celků za evidenci podle zákona* (rozuměj zákona č. 122/2000 Sb. a rozuměj evidenci úplnou, k níž už není třeba nic dalšího doplňovat). Toto ustanovení bylo do zákona včleněno ze dvou důvodů:

- a) vylučuje v podstatě nesmyslné doplňování chronologické evidence sbírkových předmětů, které nikdy nebyly zapsány do přírůstkových knih, ale byly zapsány přímo do evidence systematické, což dřívější předpisy umožňovaly,
- b) odstraňuje dosavadní povinnost převádět „za každou cenu“ všechny v minulosti získané sbírkové předměty zapsané do chronologické evidence do evidence systematické.

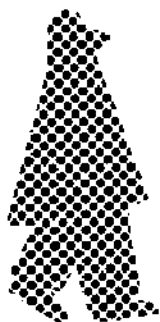
POZOR! →

Zároveň se však předpokládá, že zařazování sbírkových předmětů vedených v chronologické evidenci před nabytím účinnosti zákona do evidence systematické budou muzea a galerie nadále provádět – jako součást odborného pořádání sbírek. Odborné uspořádání sbírek, pro něž základním předpokladem je právě systematická evidence, odlišuje muzejní tezauraci od prostého sběratelství, a je tudíž povinností profesionálně vedeného muzea či galerie.

Muzea však mají možnost evidovat sbírkové předměty zapsané do nabytí účinnosti zákona 12. května 2000 pouze v chronologické evidenci do evidence systematické pouze v případech, kdy *to je z odborného hlediska účelné*, a především tehdy, pokud systematická evidence sbírkových předmětů daného oboru již v muzeu či galerii existuje.

Evidenční záznamy v chronologické evidenci a evidenční záznamy v systematické evidenci se z bezpečnostních důvodů *uchovávají odděleně, nejlépe v různých místnostech*.

¹⁵⁾ Směrnice z roku 1983 umožňovaly, aby i nové přírůstky byly evidovány přímo v systematické evidenci, chronologická mohla být vynechána.

B. 1. 1. SBÍRKOVÝ PŘEDMĚT

Sbirkovým předmětem se stává jakákoliv věc movitá nebo nemovitá nebo soubor věcí movitých či nemovitých na základě rozhodnutí muzea.

Způsob rozhodování není upraven žádnými obecně závaznými předpisy, určuje jej „režim zacházení se sbírkou“, který je muzeum povinno stanovit podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) zákona. Rozhodující slovo by měl mít *kurátor sbírky*, jehož hlavní pracovní náplní je právě *tvorba sbírky*. Ingerence jiných osob se předpokládá spíše při zpracovávání a schvalování *sbírkotvorných záměrů* než při rozhodování o konkrétních věcech, s výjimkou těch, na jejichž nabytí je nezbytné vynaložit účelové finanční prostředky na nákup sbírek. Proces, jehož prostřednictvím se věc movitá nebo nemovitá, případně soubor těchto věcí, stávají sbirkovým předmětem, je popsán v kapitole A.2.

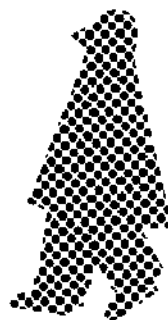
Sbirkovým předmětem je *zpravidla jedna věc movitá nebo nemovitá*, s výjimkou případů, kdy muzeum využije možnosti uvedené v § 2 odst. 2 písm. a)–e) vyhlášky, pro niž se ujal termín „hromadná evidence“. Této možnosti však ani v uvedených případech muzeum využívat *nemusí*. U tzv. starých sběrů, tj. u sbírkových předmětů zapsaných do sbírkové evidence před 12. 5. 2000, lze ponechat hromadnou evidenci i v těch případech, které neodpovídají výše uvedenému ustanovení vyhlášky, ale odpovídaly do té doby platným předpisům.

B. 1. 2. EVIDENČNÍ ZÁZNAM

Účelem a smyslem evidenčního záznamu je *identifikovat sbirkový předmět a uchovávat k němu základní dokumentaci, bez níž je jeho schopnost vypovídat o přírodě či společnosti výrazně nižší*. To stačí k naplnění litery zákona a vyhlášky, ale evidenční záznam *může být mnohem bohatší, přesnější* – tak, aby identifikace sbírkového předmětu byla *jednoznačná a nezpochybnitelná a ke sbírkovému předmětu bylo uchováno co nejvíce relevantních údajů*.

V ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) bodě 1–6 zákona, jsou tedy uvedeny **pouze obligatorní náležitosti evidenčního záznamu**, kterými jsou:

1. **Název a stručný popis sbírkového předmětu**, popřípadě další údaje v bodě 1 uvedené. V případě, že sbirkový předmět tvoří více věcí movitých či nemovitých podle ustanovení § 2 odst. 2 vyhlášky, vztahují se údaje k celému souboru, tj. ke všem částem sbírkového předmětu a *uvede se vždy počet těchto věcí – částí*. Slovem „popřípadě“ je myšleno to, že další údaje se uvedou *vždy, když to předmět umožňuje, resp. když je uvést lze*.
2. **Označení území, z něhož sbirkový předmět pochází**, je-li známo. Jde o označení lokality nálezů, místa, kde byl předmět vyroben, místa, kde byl užíván apod. Nejde o to uvést *některé (nebo všechna)* z těchto označení, ale to nebo ta, která jsou pro identifikaci předmětu důležitá, jak je to obvyklé v daném oboru.
3. **Způsob a okolnosti nabytí sbírkového předmětu**, tj. datum nabytí předmětu, informace zda šlo o vlastní sběr, náhodný či na základě průzkumu či výzkumu (přírodniny, archeologické nálezy), úplatné či bezúplatné nabytí od jiné právnické či fyzické osoby (podrobněji viz kapitola A.2.), s odkazem na doklad o nabytí (účetní doklad, smlouva darovací či jiná atp.). Uvedou se i zvláštní okolnosti, které případně nabytí předmětu provázely.
4. **Stav sbírkového předmětu**. Stav předmětu může být zaznamenán odkazem na jeho popis podle bodu 1. Dále se uvedou takové údaje, které jednoznačně z popisu sbírkového předmětu podle bodu 1 případně nevyplývají (např. charakteristické poškození, neúplnost apod.)

5. Evidenční číslo sbírkového předmětu (viz dále).

- 6. Označení archiválií.**¹⁶⁾ Protože se zákon na archiválii nevztahuje, nemůže být archiválie sbírkovým předmětem podle zákona. Archiválie však může být součástí sbírkového předmětu evidovaného podle ustanovení § 2 odst. 2 písm. c) vyhlášky (tzv. hromadná evidence písemností). V takovém případě se to v evidenčním záznamu uvede (údaj o počtu věcí movitých, které sbírkový předmět tvoří, uvedený v bodě 1 evidenčního záznamu, však archiválie nezahrnuje, jsou evidovány podle jiného právního předpisu).
- 7. Evidenční záznam ke sbírkovému předmětu, jehož částmi je více věcí movitých nebo nemovitých** musí mít všechny náležitosti uvedené v bodech 1–6. V případě, že některé údaje nejsou pro všechny části, tj. věci movité nebo nemovité shodné (např. označení území, z něhož věc pochází), musí být tyto různé údaje uvedeny u samotného předmětu, např. na schedách či lokálních štítcích.

B. 1. 3. EVIDENČNÍ ČÍSLO

Evidenčním číslem je buď číslo *přirůstkové*, kterým je sbírkový předmět označen při zařazení do *chronologické* evidence, nebo *inventární*, kterým je sbírkový předmět označen při svém zařazení do evidence *systematické* (viz dále) – zároveň je povinnou součástí evidenčního záznamu v té či oné evidenci.¹⁷⁾

POZOR! →

Přidělení evidenčního čísla inventárního není důvodem k odstranění čísla přirůstkového!

Evidenčním číslem se předmět označí tak, aby toto číslo nebylo snadno odstranitelné, ale zároveň tak, aby tím nebyl předmět znehodnocen a nebyly omezeny možnosti jeho prezentace.

B. 1. 4. CHRONOLOGICKÁ EVIDENCE SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Do chronologické evidence se zapisují evidenční záznamy nově získaných přirůstků do sbírky v pořadí, jak je muzeum získalo. Evidenční číslo, nazývané v tomto případě číslem přirůstkovým, je zpravidla tvořeno pořadovým číslem přirůstku v daném roce, lomítkem a číslem označujícím rok, v němž byl přirůstek získán.¹⁸⁾

Chronologická evidence má dva základní významy:

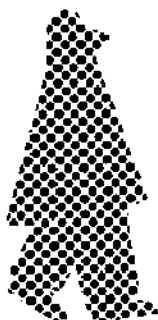
- a) je specifickou formou majetkoprávní evidence, dokladem o převzetí věci do hospodaření organizace; pokud nejsou sbírkové předměty v ní vedené zapsány do systematické evidence, je i podkladem pro inventarizaci sbírek,¹⁹⁾

16) Co je „archiválie“, definuje ustanovení § 2 zákona č. 97/1974 Sb. o archivnictví, ve znění pozdějších předpisů

17) Dotaz: „Jak mám postupovat, když mám ve sbírce řadu totožných čísel, ale pod každým je jiný předmět?“ Následuje udivený, nevěřící pohled, když připomenou, že evidenční číslo (přirůstkové či inventární) je jedním ze základních znaků identifikujících sbírkový předmět, „i když všechno ostatní selže“, tj. např. v případě několika zcela stejných předmětů, a tudíž je nemyslitelné, aby nebylo v rámci jedné specializované sbírky jedinečné.

18) POZOR! Se změnou letopočtu v roce 2000 je třeba dbát na to, aby bylo možné rozlišit sbírkové předměty zapsané do evidence např. v roce 1901 a 2001. Je-li v prvním případě za lomítkem v přirůstkovém čísle dvojčíslí 01, musí být v druhém případě za lomítkem buď čtyřčíslí 2001 nebo trojčíslí 001.

19) Velmi trefně vystihl význam chronologické evidence již citovaný J. F. Svoboda už v roce 1949, když napsal: „Inventář je základní kniha pro majitele sbírek, neboť představuje stálý přehled jeho majetku... Proto muzeum, které nemá řádný inventář, nezasluhuje názvu muzeum.“ „Inventářem“ míní právě přirůstkovou knihu, další stupeň evidence nazýval „katalog“.

Tady dochází ke změně oproti dosavadním zvyklostem, kdy majetkoprávní evidenci byla evidence systematická; k této změně muselo dojít na základě toho, že sbírkové předměty zapsané do 12. 5. 2000 v chronologické evidenci není třeba povinně evidovat v evidenci systematické.

← POZOR!

- b) má **konstitutivní charakter**, tj. pořízením evidenčního záznamu v chronologické evidenci a oznámením evidenčního čísla do CES se z věci movité či nemovité stává **sbírkový předmět**, který je součástí **sbírky muzejní povahy** zapsané v CES, případně její konkrétní „podsbírký“ – a vztahují se k ní tedy i práva a povinnosti vlastníka sbírky podle zákona.

Věc movitá či nemovitá, o níž muzeum rozhodne, že se stane součástí sbírky, je do chronologické evidence zařazena **bezprostředně po tomto rozhodnutí**.²⁰⁾

Chronologickou evidenci muzeum vede v **přírůstkové knize**. Kniha je **autentizovaná**, tj. je svázaná, má číslované strany, počet stran je v knize uveden spolu s úředním razítkem muzea. Pokud muzeum vede evidenční záznamy chronologické evidence v počítačové databázi, jde pouze o pomůcku pro práci s těmito záznamy, ale nikoliv o „úřední“ doklad.

Zrušit evidenční zápis v chronologické evidenci nelze a je nepřipustné v něm škrtnat či jiným způsobem znečitelnit zapsané údaje. Lze jej pouze doplňovat, při zachování všech dříve zapsaných údajů.

← POZOR!

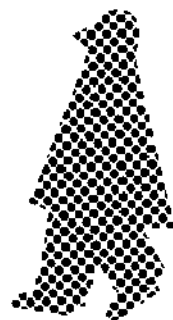
- Při vyřazení předmětu ze sbírkové evidence se záznam označí slovem „VYŘAZENO“, s odkazem na doklad, jímž bylo oznámeno zrušení příslušného přírůstkového čísla v CES.
- Zjistí-li se, že evidenční záznam je věcně či formálně chybný, a nelze-li jej z důvodu nedostatku místa v přírůstkové knize doplnit správnými údaji, dojde k nápravě:
 - a) pořízením věcně či formálně správného evidenčního záznamu v systematické evidenci,
 - b) označením záznamu slovem „AKTUALIZOVÁNO“, s odkazem na **zápis v „aktualizační přírůstkové knize“, kterou muzeum založí a v níž pod stejným přírůstkovým číslem zapíše správný (aktualizovaný) evidenční záznam**. (To platí pro sbírkový předmět, s jehož zapsáním do systematické evidence se nepočítá.) Na první pohled to vypadá, jako kdyby pak existovaly dva evidenční záznamy s totožným evidenčním číslem. Tak tomu ale není. Existuje pouze **jediný evidenční záznam**, a to v původní přírůstkové knize, který je pouze **aktualizován v jiné knize**. Jde ale pouze o **rozšíření (aktualizaci, úpravu...)** stále téhož evidenčního záznamu. Tato změna se promítá do CES.

Tzv. aktualizací přírůstková kniha není samostatnou přírůstkovou knihou, je pouze „knihou dodatků“ k původní přírůstkové knize a vede se jen tehdy, není-li v původní přírůstkové knize dostatek místa pro aktualizaci evidenčních záznamů.

← POZOR!

- Stane-li se, že byl evidenční záznam pořízen omylem, např. pochybením zaměstnance, označí se evidenční záznam slovy „NEPLATNÉ, ZAPSÁNO OMYLEM“. Bylo-li evidenční číslo takového „prázdného“ evidenčního záznamu zapsáno do CES, požádá muzeum o jeho zrušení s uvedením důvodu, vlastní záznam však zůstane zachován.
- Zapíše-li se sbírkový předmět do systematické evidence, záznam v chronologické evidenci zůstává v platnosti a **doplní se o inventární číslo**.

²⁰⁾ Pokud se tak nestane, případně pokud je pro rozhodnutí o zařazení či nezařazení věci do sbírky nutný delší čas, je muzeum (galerie) povinno zapsat ji do účetní evidence jako každý jiný majetek, s nímž hospodaří.

- Může se stát, že muzeum zapisuje do sbírkové evidence předměty, o nichž se bezpečně ví, že byly získány např. už v roce 1920, ale z jakýchkoliv příčin dosud do sbírkové evidence zapsány nebyly („staré sběry“).²¹⁾ Takové předměty nelze v žádném případě zapisovat do chronologické evidence „zpětně“, tj. s číslem „1920“ za lomítkem, i kdyby v přírůstkové knize bylo pro zápisy volné místo. Jde vždy o *nové přírůstky a číslo za lomítkem tedy označí rok, v němž byly do chronologické evidence zapsány, protože teprve tehdy, např. v roce 2002, se stávají sbírkovými předměty ve smyslu zákona* – bez ohledu na to, v kterém roce je muzeum nabylo.
- Přírůstková kniha může být společná pro celou sbírku nebo mohou být vedeny přírůstkové knihy samostatně pro části sbírky, tj. „podsbírký“.

B. 1. 5. SYSTEMATICKÁ EVIDENCE SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Systematická evidence překračuje rámec evidence majetkoprávní a posunuje nakládání se sbírkovým předmětem směrem k *odborné správě sbírek*.²²⁾ Jejím účelem je:

- a) na základě dalšího odborného posouzení *opětovně potvrdit rozhodnutí o zařazení předmětu do sbírky a trvale jej uchovávat*,
- b) v rámci odborného uspořádání sbírky zařadit sbírkový předmět do logických souvislostí ostatních sbírkových předmětů, tj. *do některé ze systematických skupin*,
- c) pořídit nový evidenční záznam s použitím *evidenčního záznamu z chronologické evidence včetně přírůstkového čísla*, který se vždy doplní o další evidenční číslo, nazývané v tomto případě *číslem inventárním*, a *zpravidla* i dalšími údaji o předmětu, odkazy, souvislostmi, obrazovým záznamem atp., inventárním číslem se označí i předmět, aniž se číslo přírůstkové odstraní.
- d) být podkladem inventarizace sbírek.²³⁾

Systematická evidence je vedena buď na dosud užívaných, tzv. katalogizačních kartách, nebo může být použit tisk z databáze počítače, případně lze použít i inventární knihu.

POZOR! →

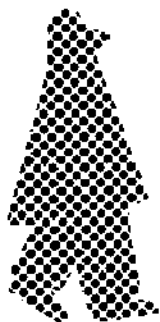
Zákon neukládá povinnost rozšiřovat evidenční zápis v systematické evidenci oproti evidenčnímu zápisu v chronologické evidenci – s výjimkou doplnění inventárního čísla. Protože však systematická evidence je odrazem odborné správy sbírek, doplnění se předpokládá.

Zákon neukládá ani povinnost pořizovat k evidenčním záznamům obrazovou dokumentaci, *ale je to jeden z nejlepších způsobů identifikace sbírkových předmětů*, který by měl být v profesionálně vedeném muzeu alespoň pro určité typy předmětů pravidlem.

21) Buď byly dosud vedeny jako „pomocný materiál“, tj. studijní, nebo prostě nebyly zapsány, ačkoliv vykazují všechny atributy sbírkového předmětu.

22) Do třetice J. F. Svoboda a jeho „Zásady českého muzejnictví“ z roku 1949: „Katalog není ovšem pouhý inventář napsaný na lístcích...Není to tedy pomůcka pro práci musejnickou, nýbrž výsledek, produkt musejnické práce.“

23) Jistá nelogičnost toho, že dokladem majetkoprávním je záznam v chronologické evidenci, ale podkladem pro inventarizaci sbírek záznam v systematické evidenci, je pouze zdánlivá. Jestliže je dodržena zásada, že záznam v systematické evidenci „opisuje“ záznam v evidenci chronologické, k němuž se přidávají další informace (např. o předchozí inventarizaci, o preparátorském, konzervátorském či restaurátorském zásahu atp. je jako podklad pro porovnání záznamu se skutečností vhodnější než záznam v přírůstkové knize.

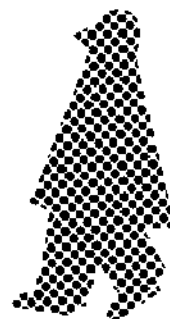

Lhůta na pořízení evidenčního záznamu v systematické evidenci pro sbírkové předměty zapsané do chronologické evidence po 12. 5. 2000 je 3 roky ode dne, kdy byl sbírkový předmět zapsán do chronologické evidence. Tato doba je využita k případnému podrobnějšímu posouzení sbírkového předmětu, jehož výsledkem je buď potvrzení rozhodnutí, že sbírkový předmět bude i nadále určen k trvalému uchování a zapsán do systematické evidence, nebo bude z některého ze zákonných důvodů ze sbírkové evidence vyřazen.

- Evidenční záznam v systematické evidenci v případě zjištění věcné nesprávnosti nebo nových, dosud neznámých skutečností *lze nahradit evidenčním záznamem novým*, vždy však s použitím a odkazem na evidenční záznam ke sbírkovému předmětu v chronologické evidenci *a uvedením přírůstkového čísla*. Inventární číslo se nemění. Původní evidenční záznam *lze zrušit*.
- Náhrada jednoho evidenčního záznamu jiným nebo aktualizace evidenčního záznamu nepodléhá povinnosti hlásit změnu do CES.
- Evidenční záznam v systematické evidenci *lze zrušit*, byl-li pořízen omylem a neexistuje k němu sbírkový předmět (např. když je pochybením zaměstnance pořízen podle evidenčního záznamu v chronologické evidenci evidenční záznam v systematické evidenci ke sbírkovému předmětu, který byl již před tím ze sbírkové evidence vyřazen, k jednomu sbírkovému předmětu je pořízen evidenční záznam v systematické evidenci dvakrát apod.). Zrušení je třeba, spolu s uvedením důvodu, oznámit do CES.
- Evidenční záznam v systematické evidenci *lze zrušit*, jestliže je na základě odborného posouzení (např. při redeterminaci) rozhodnuto, že se dosavadní samostatně evidovaný sbírkový předmět *stane součástí jiného sbírkového předmětu*, který tvoří podle § 2 vyhlášky více částí, tj. více věcí movitých nebo nemovitých. Zrušení je třeba s uvedením důvodu oznámit do CES.
- Dojde-li k vyřazení sbírkového předmětu ze sbírkové evidence, *zůstane evidenční záznam v systematické evidenci zachován* a je označen slovem „VYŘAZENO“, s odkazem na doklad, jímž bylo oznámeno zrušení příslušného přírůstkového čísla v CES.²⁴⁾ **Evidenční číslo sbírkového předmětu vyřazeného ze sbírkové evidence lze použít pro jiný sbírkový předmět pouze v případě, když je sbírkový předmět vyřazen z evidence z důvodu „výměny“, tj. jeho přebytečnost vyplynula z toho, že je nahrazen předmětem stejným, ale s vyšší vypovídací hodnotou (je např. na rozdíl od vyřazeného úplný, zachovalejší apod., ale „název a stručný popis“ předmětu zůstává stejný).**
- Jako inventární číslo může být použito jakékoliv *alfanumerické* označení, čítající však maximálně 20 znaků, přičemž se počítají i lomítka, pomlčky a mezery. Nejčastěji je inventární číslo tvořeno prostým pořadovým číslem, v případě více číselných řad se pro odlišení předřazuje jedno nebo více písmen.
- Evidenční záznam v systematické evidenci ke sbírkovému předmětu, který muzeum nabylo před 12. 5. 2000 a k němuž nebyl podle tehdy platných předpisů učiněn evidenční záznam v chronologické evidenci,²⁵⁾ je zároveň majetkoprávním dokladem o nabytí předmětu, a zachází se s ním obdobně jako s evidenčním záznamem v chronologické evidenci.

24) Slovem „VYŘAZENO“ se označí i evidenční záznam k tomuto sbírkovému předmětu v chronologické evidenci (v přírůstkové knize), pokud se vyřazením předmětu přírůstkové číslo „vyprázdní“.

25) Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek umožňovala zapsat nový přírůstek přímo do evidence systematické.

V jedné „podsbírice“ musí být inventární číslo každého sbírkového předmětu jedinečné.

B. 1. 6. HROMADNÁ EVIDENCE

O hromadné evidenci mluvíme vždy, když *sbírkový předmět není tvořen jednou věcí movitou nebo nemovitou, ale jejich souborem, tj. má více částí*. To je možné ovšem pouze v určitých případech, které jsou vyjmenovány v § 2 odst. 2 písm a)–e) vyhlášky. **Nejde o „více sbírkových předmětů evidovaných pod jedním evidenčním číslem“, ale o JEDEN SBÍRKOVÝ PŘEDMĚT, KTERÝ MÁ VÍCE SAMOSTATNÝCH ČÁSTÍ.**²⁶⁾

Evidenční záznam ke sbírkovému předmětu *musí obsahovat údaj o počtu věcí movitých nebo nemovitých*, které sbírkový předmět tvoří (viz ustanovení § 2 odst. 1 vyhlášky. Pokud jsou pod tento záznam podřazovány další přírůstky, musí být tento údaj aktualizován.

I pro sbírkový předmět, který tvoří soubor věcí movitých nebo nemovitých, se vede *jeden evidenční záznam*. Pokud se ovšem údaje pro jednotlivé věci liší (např. lokalita, datum nabytí apod.), jsou součástí evidenčního záznamu dílčí záznamy ke každé věci, byť vedené jinde než ve vlastním evidenčním záznamu (např. lokální listky, schedy apod.), jako to upravuje ustanovení § 2 odst. 1 vyhlášky.

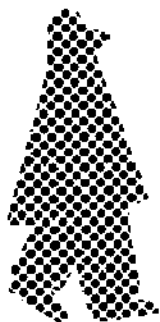
Vlastní věci movité či nemovité jsou všechny označeny příslušným evidenčním číslem sbírkového předmětu, *zpravidla lomeným pořadovým číslem věci*. Protože však mnohdy jde o věci drobné, případně takového druhu, že na ně evidenční číslo nelze napsat ani je k nim nějakým způsobem připevnit, *označí se evidenčním číslem obal (schránka, krabice, bedna, různé skleněné obaly, jakými jsou např. epruvety atp.)*, v němž je sbírkový předmět, tj. soubor věcí movitých, uložen. Mělo by být samozřejmostí, že jde o obal pevný, bezpečně uzavřený, který se snadno neopotřebuje a v němž lze věci přenášet.²⁷⁾

Pokud je to možné a účelné, měl by být i v případech, kdy vyhláška umožňuje hromadnou evidenci, preferován model „jeden sbírkový předmět = jedna věc movitá nebo nemovitá“. Hromadnou evidenci je třeba vždy vnímat jako „z nouze ctnost“. Pokud je hromadná evidence v některých případech možná, neznamená to, že je povinná! Podobně lze doporučit i model „jeden sbírkový předmět = jedno evidenční číslo = jeden evidenční záznam“ a za nežádoucí považovat, když z důvodu úspory papíru či práce je na jedné „katalogizační kartě“ uvedeno více sbírkových předmětů s různými inventárními čísly, byť jsou ostatní části evidenčního záznamu pro všechny shodné.

Podívejme se na jednotlivé možnosti hromadné evidence:

a) přírodniny jedné systematické skupiny

Jde zřejmě o jeden z nejčastějších případů hromadné evidence. Pod jedním evidenčním číslem mohou být evidovány třeba i tisíce věcí movitých, např. herbářových položek, preparátů hmyzu, věcí z oboru mineralogie, paleontologie atp.

26) Více částí může mít i „jednokusový“ sbírkový předmět, ale nikoliv samostatných, byť oddělených, tj. nikoliv pevně spojených v jeden celek. Např. komoda se zásuvkami, lampa s volně snímatelným stínidlem atp. V evidenčním záznamu nejsou tyto části uvedeny jako „počet kusů“, ale uvádějí se v popisu sbírkového předmětu.

27) Na vlastní oči jsem viděl v jednom muzeu „uložené“ historické mince, hromadně evidované, v potrhavých papírových sáčkích. Na sáčkích bylo evidenční číslo a údaj o počtu mincí v sáčku. Jali jsme se počítat. V jednom sáčku bylo mincí o něco méně, v druhém o něco více, celkově jich asi dvacet chybělo.

Je na kurátorovi sbírky, jakou systematickou skupinu (druh, rod, čeleď, řád...) zvolí pro označení jedním evidenčním číslem. Cílem by měla být snadná orientace ve sbírce jak z hlediska její správy, tak využívání, případně využívání její vědecké hodnoty. Není proto asi na místě, aby takovou systematickou skupinou byly např. „rostliny cévnaté“ nebo „hmyz“, tj. systematické skupiny vyšší než řád, byť výjimka může potvrzovat toto pravidlo. Je také možné, aby lépe zpracovaná část „podsbírký“ byla evidována v nejnižší systematické skupině (druh) a jiná část „podsbírký“ zatím ve vyšší systematické skupině (např. čeleď).

b) fragmentární archeologický materiál, hromadné nálezy mincí a osteologického materiálu

Zde máme další běžný případ využívání hromadné evidence. Kritéria, podle nichž jsou věci podřazeny pod jeden evidenční záznam a tvoří tak jeden sbírkový předmět, určuje kurátor sbírky podle zvyklostí v oboru.

c) stejné věci jednoho druhu

Zpravidla jde o věci používané obvykle ve více kusech, např. v párech (náušnice, rukavice, soubojové pistole, lyže, boty apod.), rozmnoženiny, sériově vyráběné věci, u nichž více uchovávaných věcí dokumentuje třeba právě tu sériovost a další multiplikáty.

d) písemnosti a tisky, negativy, fotografie, filmové záznamy, kresby a náčrtý vážící se k jednomu tématu nebo k jedné osobnosti

V těchto případech by měla být hromadná evidence vždy velmi pečlivě zvažována. Společný vztah k jednomu tématu či k jedné osobnosti bývá často křehký. Kurátor musí zvážit, zda pro vypovídací schopnost sbírky není výhodnější, jsou-li věci zařazeny do sbírky jako samostatné sbírkové předměty podle jiných kritérií.

Tady opět hrozí úskalí „kuchařky“, v tomto případě vlastně i úskalí právní normy. Je rozdíl mezi tím, když evidují věci, které užíval slavný spisovatel, nebo takové, které daroval do muzea místní občan, i když – formálně vzato – váží se ty i ty k určité osobnosti, tj. jedny ke spisovateli, druhé k dárci, a v duchu litery vyhlášky by mohly být tedy evidovány hromadně. Přitom v prvním případě spočívá hodnota zmíněných předmětů hlavně (pouze) ve skutečnosti, že patřily slavné osobě, což v případě druhém říci nemůžeme. Podobně „jedno téma“, k němuž se váží např. negativy může být chápáno velmi různě a účelově.

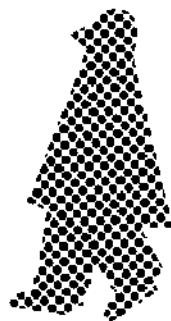
← POZOR!

e) věci, které tvoří jeden funkční soubor nebo jsou součástí jednoho funkčního celku

V tomto případě už bývá hromadná evidence většinou skutečně na pováženou.²⁸⁾ Věci tvořící jeden funkční soubor nebo jeden funkční celek mohou být tak rozdílné a mít tak rozdílný význam pro sbírku, že je lépe od hromadné evidence upustit. Nedovolím si žádný ze svých oblíbených příkladů, pouze jednu radu – **této možnosti využijte jako šafránu.**

Hromadný způsob evidence je v případech uvedených ve vyhlášce možný *jak v chronologické, tak i v systematické evidenci*. Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích z roku 1983, které jako metodický pokyn sloužily až do zapsání sbírky do CES, předpokládaly, že hromadná evidence se bude užívat především v chronologické evidenci a při pořizování evidence systematické se věci hromadně evidované pod jedním přírůstkovým číslem rozepíší na jednotlivá čísla inventární. V zásadě to platí stále, ale *není to povinnost*. V praxi to znamená, že je-li do chronologické evidence např. zapsán sbírkový předmět, který

28) Výjimku tvoří snad jen tak jasné „funkční celky“, jakými jsou např. betlémy, šachy apod.

POZOR! →

tvoří třeba řádově tisíce kusů „fragmentárního archeologického materiálu“, tj. „střepů“, musí být tento sbírkový předmět nejpozději do tří let zapsán do systematické evidence. Není však zcela nezbytné – byť je to žádoucí – aby do systematické evidence byly zapisovány jednotlivé střepy, jejich logické soubory, případně z nich zkompletované větší artefakty či celé nádoby. Sbírkový předmět může být do systematické evidence zapsán tak, jak byl zapsán do evidence chronologické, a teprve později být rozepisován pod dalšími inventárními čísly na základě odborného zpracování. V tom spočívá ono ulehčení evidence sbírek, které umožňuje zákon.

Tvoří-li je d e n sbírkový předmět soubor věcí movitých, nejde o jakési „provizorní za-evidování více sbírkových předmětů pod jedno evidenční číslo“! Jde skutečně o JE-DEN sbírkový předmět, který má více ČÁSTÍ. Každá z těchto částí může, ale nemusí být na základě dalšího posouzení uznána za samostatný sbírkový předmět.

Může se také stát, že ve sbírkové evidenci pořizované před nabytím účinnosti zákona, jsou hromadně evidovány i věci movité v rozporu s ustanovením § 2 odst. 2 vyhlášky. V tom případě však platí ustanovení § 17 odst. 1 zákona, že tato evidence se „považuje za evidenci podle zákona“, tj. není třeba tuto hromadnou evidenci rušit. Samozřejmě s podmínkou, že evidenční záznam k takovým sbírkovým předmětům obsahuje náležitosti podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona.

B. 2. EVIDENCE SBÍREK V CES, DATABÁZE SBÍREK A DATABÁZE SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Zákon poskytuje vlastníkům (v případě muzeí a galerií vlastníkům nebo správcům) sbírek právo na určité služby, zajišťuje jim přístup k finančním prostředkům z veřejných rozpočtů a možnost dočasného vývozu sbírkových předmětů do zahraničí. Za to ukládá vlastníkům (správcům) hodně povinností. Z pohledu muzeí a galerií proti předchozímu stavu však žádné nepřibyly, spíše se práce se sbírkami, alespoň do jisté míry, zjednodušila. S jedinou výjimkou - vlastníci (správci) musí požádat o zapsání sbírky do CES, což je věc jednorázová, a oznamovat do CES všechny změny proti původnímu záznamu, které jsou uvedeny v zákoně, což je práce trvalá. Smyslem CES je:

- (1) Z hlediska zajištění práva volného pohybu zboží, což je jedna ze základních podmínek vstupu do Evropských společenství, mohou existovat výjimky, jen pokud jsou ovšem upraveny národní legislativou. Protože volný pohyb zboží je zcela v rozporu s principy ochrany kulturního dědictví, musí být pro kulturní statky – tedy i pro sbírky muzejní povahy – národní legislativou stanovena výjimka. To splňuje zákon. Musí však být zřejmé, na co konkrétně se tento zákon vztahuje, tj. který soubor věcí movitých či nemovitých skutečně je sbírkou muzejní povahy, na niž lze výjimku z volného pohybu zboží uplatnit. Ze zákona vyplývá, že to je takový soubor, který odpovídá definici sbírky muzejní povahy v zákoně uvedené – a takový soubor lze zapsat do CES.
- (2) Jak již bylo řečeno, plynou ze zákona určitá práva a povinnosti vlastníků (správců) sbírek. Protože tato práva a povinnosti se nevztahují pouze ke sbírkám jako celku, ale také k jejím částem, tj. ke sbírkovým předmětům, bylo třeba vytvořit nějaký nástroj, který by umožnil odlišit tyto části sbírek muzejní povahy od jiných předmětů, které žádné ochrany nepožívají, a od dalších předmětů kulturní hodnoty, které jsou případně chráněny podle jiných právních předpisů. Je tomu tak i v řadě jiných zemí, které sbírkové předměty vymezují zpravidla tak, že jde o „*předměty zapsané v inventářích muzeí*“ a ty pak požívají určité ochrany. Česká republika zvolila stejný přístup pouze s tím rozdílem, že ochranu jednotlivých sbírkových předmětů odvozuje od *ochrany sbírky jako svébytné kulturní hodnoty*. Činí tak prostřednictvím CES.

Osvědčení o provedeném zápisu do CES je tedy jakousi „legitimací sbírky muzejní povahy“ ve smyslu zákona, která umožňuje sbírku identifikovat a alespoň do jisté míry identifikovat i její části, tj. sbírkové předměty. A to prostřednictvím následujících identifikačních znaků:

(1) Identifikace sbírky

- a) údaje o vlastníkovi, případně správci sbírky,²⁹⁾
- b) pojmenování sbírky,³⁰⁾
- c) charakteristika sbírky nebo jejích částí³¹⁾

(2) Identifikace sbírkového předmětu

- a) údaje o vlastníkovi, případně správci sbírky,
- b) pojmenování sbírky,
- c) pojmenování části sbírky,³²⁾
- d) evidenční číslo sbírkového předmětu, tj. číslo systematické evidence (inventurní), v případě, že není k dispozici, evidenční číslo chronologické evidence (přirůstkové).

Odpovědně vyplněná žádost o zápis do CES na předepsaném formuláři je tedy – ve smyslu zákona – *úředním dokumentem*, který – až na další – činí ze souboru věcí movitých či nemovitých *sbírku muzejní povahy*, k níž se vztahují povinnosti a práva vlastníka (správce) podle zákona. Takovou sbírku ani její části („podsbírky“ či sbírkové předměty) *nelze zastavit ani zatížit jinými věcnými právy*. Sbírkové předměty takové sbírky lze vyvážet – na dobu určitou – do zahraničí, přičemž proces povolení vývozu je vcelku jednoduchý a nemůže trvat déle než 30 dní. Na ochranu a uchovávání takto „legitimované“ sbírky a jejích částí *lze požadovat příspěvek z veřejných rozpočtů*.

Znovu opakuji, že kulturní hodnota sbírky muzejní povahy v tomto smyslu není prostým součtem kulturních hodnot jednotlivých věcí movitých či nemovitých, které sbírku tvoří, jde o zcela specifickou, svébytnou kulturní hodnotu, která je vytvářena přiřazováním věcí movitých či nemovitých k sobě na základě znalostí souvislostí a vztahů mezi nimi a jejich vztahů k prostředí, z něž byly vyňaty, aby byly trvale uchovávány „in fondo“. **A právě tato „specifická, svébytná kulturní hodnota“ je předmětem ochrany podle zákona.**

CES je tedy evidencí „specifických, svébytných kulturních hodnot“, představovaných sbírkami muzejní povahy. **Z toho logicky plyne, že charakteristiky sbírky, resp. jednotlivých částí sbírky musí tyto „specifické, svébytné kulturní hodnoty“ také vyjadřovat! Proto je nezbytné jim věnovat náležitou pozornost.**

B. 2. 1. CHARAKTERISTIKA SBÍRKY („PODSBÍRKY“)

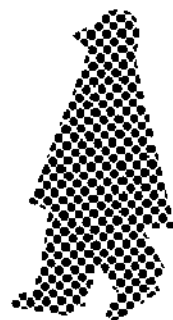
Každá sbírka je strukturována na tzv. *podsbírky*. Nejmenší počet „podsbírek“ je jedna, tj. *celá sbírka je zároveň jedinou „podsbírkou“*, největší počet „podsbírek“ není omezen. Kromě dvaceti tří „podsbírek“ pojmenovaných v bodě 4 přílohy č. 1 vyhlášky může být v každém muzeu neomezený počet „podsbírek“ „dalších“ nebo „ji-

²⁹⁾ Např. Vlastník: Kraj plzeňský; Správce: Západočeské muzeum v Plzni.

³⁰⁾ Např. Sbírká Západočeské galerie v Plzni.

³¹⁾ Podle bodu 5 žádosti o zápis sbírky do CES, jejíž vzor je přílohou č. 1 vyhlášky.

³²⁾ Podle bodu 4 žádosti o zápis sbírky do CES, jejíž vzor je přílohou č. 1 vyhlášky č. 275/2000 Sb.

ných". Sbírkou je definována v zákoně, „**podsbírkou**“ se označuje část sbírky podle bodu 4 přílohy č. 1 vyhlášky, kterou tvoří sbírkové předměty jednoho oboru (např. „etnografická“, „zoologická“, „další – hudebních nástrojů“, „jiná – dějiny Podbrdská“ atp.), je k ní zpracována samostatná charakteristika podle bodu 5 přílohy č. 1 vyhlášky a evidenční číslo každého sbírkového předmětu je v rámci „podsbírky“ jedinečné.

Osnova charakteristiky je stanovena v bodě 5, písm. a)–f) žádosti o zápis sbírky do CES, která je přílohou č. 1 vyhlášky:

a) označení území, z něhož sbírka převážně pochází

Jde o vymezení prostředí, z něž byly a jsou vyjímány věci movité či nemovité, zařazované do sbírky jako *sbírkové předměty* a určeny k trvalému uchovávání „in fondo“. Protože v mnoha sbírkách jsou sbírkové předměty mající srovnávací charakter, předměty, které byly do sbírky zařazeny pro její „ozvláštnění“ apod., a tyto předměty mohou pocházet z nejrůznějších míst, je území vymezeno slovy „z něhož sbírka převážně pochází“. Území se označují buď zcela obecně běžnými geografickými pojmy, nebo podle terminologie užívané v tom kterém oboru (např. národopisné oblasti, fyto geografické či zoogeografické oblasti atp.). Označení území se – podle zvyklostí v tom kterém oboru – může vztahovat ke vzniku předmětů, jindy k *místu jejich používání* a ještě jindy k *místu, kde byly předměty získány (sebrány)*. V nejasných případech je to třeba uvést.

b) jaké časové období sbírka převážně dokumentuje a stručná historie sbírky

Uvede se, jaké časové období převážně dokumentují sbírkové předměty (např. pomocí letopočtů, obecně užívaných názvů historických období, uměleckých slohů atp.). Dále se uvede, kdy začala být sbírka shromažďována, jak se vyvíjela, kteří kurátoři byli pro její vznik a vývoj rozhodující apod.

c) jaké druhy předmětů a materiálů jsou ve sbírce zejména zastoupeny

Vyjmenují se početně nejvíce zastoupené typy předmětů (např. keramika, sklo a porcelán, sochy, obrazy, grafika, dermoplastické či jiné preparáty, herbář, paleontologické nálezy, textile, militaria, platidla atp.). Uvedou se jmenovitě zvláště významné sbírkové předměty (u přírodovědných sbírek např. tzv. typový materiál, preparáty rostlin či živočichů zvláště významných pro poznání vývoje přírody atp., u ostatních sbírek např. předměty zcela ojediněle uchované, zvláště významné pro vědu, vážící se ke zvláště významným osobnostem atp.).³³⁾

d) seznam jednotlivých sbírkových předmětů, které sbírku tvoří, nebo výčet jejich evidenčních čísel

Pro muzea nepřipadá v úvahu seznam jednotlivých sbírkových předmětů, ale **pouze výčet jejich evidenčních čísel**. V samostatné příloze **ke každé „podsbírce“** se uvedou *inventární čísla sbírkových předmětů, pouze nejsou-li předměty evidovány v systematické evidenci, a nemají-li tudíž inventární čísla, uvedou se čísla chronologické evidence, tj. přírůstková (o evidenci viz níže)*.

e), f) uvede se, zda součástí sbírky jsou nebo nejsou archiválie či kulturní památky nebo národní kulturní památky

Neuvádí se, kolik předmětů náleží do uvedených kategorií, ani se nijak nepopisují, pouze se zaškrtnou příslušné políčko v žádosti jako informace o tom, že „podsbírka“ nějaký takový předmět (např. kulturní památku) zahrnuje.

³³⁾ Vzor charakteristiky zoologické „podsbírky“ je uveden v Metodickém pokynu, který vydalo MK ČR.

Každá sbírka musí mít zpracováno tolik charakteristik, kolik uvádí „podsbírek“. Pro zpracování charakteristik „podsbírek“ lze využít počítačový program CESik, který je pro všechny vlastníky a správce sbírek k dispozici zdarma.³⁴⁾

B. 2. 2. PROVÁDĚNÍ ZMĚN V CES

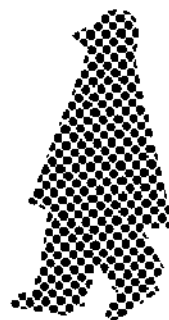
Aby byl zachován smysl a účel CES, *musí být zápis neustále aktualizován*. Pokud jde o evidenci sbírek, tak *aby výčet evidenčních čísel odpovídal skutečnosti sbírkové evidence vedené v muzeu*. K tomu opět slouží program CESik a z návodu k němu lze vyčíst podrobnosti provádění změn v CES. Připomenu proto pouze to nejdůležitější, zejména následující dvě zásady, které musí platit vždy:

- (1) *Ke každému evidenčnímu číslu zapsanému v CES musí v příslušné sbírce, případně „podsbírce“ fyzicky existovat sbírkový předmět (tj. jedna či více věcí movitých nebo nemovitých) tímto číslem označený a k němu evidenční záznam podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona, jehož součástí toto evidenční číslo je.*
- (2) *Naopak – ke každému fyzicky existujícímu sbírkovému předmětu zapsanému ve sbírkové evidenci příslušné sbírky, případně „podsbírky“, tj. v přírůstkové knize, inventární musí být v CES zapsáno jeho evidenční číslo, které je součástí evidenčního záznamu k němu.*

Počáteční stav, tj. výčet evidenčních čísel ke dni vydání osvědčení o zápisu sbírky do CES, se pochopitelně bude vzápětí měnit, protože sbírka je ze své podstaty „živá“. Příčiny změn, které je nutné provádět, a způsoby jejich realizace z hlediska vlastníka sbírky nebo správce (muzea) sbírky uvádím v následujícím přehledu úkonů:

- **Zařazení věci movité nebo nemovité do sbírkové evidence („přírůstek“):**
 1. rozhodnutí o zařazení věci nebo souboru věcí do sbírky jako nového sbírkového předmětu
 2. pořízení evidenčního záznamu k novému sbírkovému předmětu v chronologické evidenci (v přírůstkové knize) podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona, včetně přidělení přírůstkového čísla
 3. označení sbírkového předmětu přiděleným evidenčním (přírůstkovým) číslem
 4. zaslání písemného rozhodnutí o zařazení nových přírůstků do sbírky do CES (vždy 1× za tři měsíce pro všechny přírůstky zařazené do sbírky v předcházejícím tříměsíčním období, přičemž první tříměsíční období začíná dnem doručení osvědčení o zápisu sbírky do CES) s připojenými evidenčními záznamy; k provedení změny, tj. k zápisu nového evidenčního čísla lze použít program CESik
 5. uložení oznámení správce CES (MK ČR), že změna byla provedena s možností vyžádat si výpis z databáze CES pro kontrolu
- **Vyřazení sbírkového předmětu ze sbírky („úbytek“):**
 1. návrh na vyřazení sbírkového předmětu ze sbírky
 2. projednání návrhu v poradním sboru muzea pro sbírkotvornou činnost
 3. souhlas ředitele muzea s vyřazením sbírkového předmětu ze sbírky
 4. zaslání písemného návrhu muzea na vyřazení předmětu ze sbírkové evi-

34) CESik lze získat v Moravském zemském muzeu v Brně, oddělení informatiky, Želný trh 6, 659 37 Brno, tel. 05/42321205/267, fax 05/42211302 a lze jej také stáhnout z <http://www.mzm.cz/mzm/demus/cesik.html>.

dence, s doložením zákonného důvodu (důvody přebytnosti či neupotřebitelnosti jsou uvedeny v kapitolách C.I. a C.II.)³⁵⁾ a stanoviskem poradního sboru pro sbírkotvornou činnost, správci CES (MK ČR)

5. v případě provedení změny v CES označení evidenčního záznamu ve sbírkové evidenci muzea heslem „VYŘAZENO“ s odkazem na doklad o provedení změny v CES (byl-li předmět evidován jak v chronologické, tak i v systematické evidenci, pak se označí oba evidenční záznamy)

- **Zaevidování sbírkového předmětu dosud vedeného v chronologické evidenci do systematické evidence („výměna přírůstkového čísla za inventární v CES“):**

Na rozdíl od sbírkové evidence muzea, která je dvoustupňová, a jeden sbírkový předmět může mít tedy dvě evidenční čísla - přírůstkové a inventární, v CES je vedeno vždy jen číslo jedno, a to inventární. Přírůstková čísla jsou v CES vedena jen tehdy, když sbírkový předmět inventární číslo nemá, tj. není evidován v systematické evidenci.

Jakmile je ale sbírkový předmět – dosud evidovaný v chronologické evidenci, a v CES tedy zapsaný pomocí přírůstkového čísla – v evidenci systematické, a dostane tedy jedno či více čísel inventárních, je nutné tuto změnu ohlásit do CES, a to každý rok ve dvou termínech, k 15. 5. a k 15. 11. Je možné použít program CESik.

Žádost o změnu zápisu v CES je podávána ale až tehdy, když všechny věci movité či nemovité, které byly dosud vedeny pod přírůstkovým číslem v chronologické evidenci mají přiděleno jedno nebo více inventárních čísel, a jsou tedy vedeny v evidenci systematické, tj. „přírůstkové číslo se zcela vyprázdnilo“.

- **Přiřazení dalších inventárních čísel k věcem, které dosud tvořily jeden sbírkový předmět s jedním inventárním číslem („rozepsání inventárního čísla“):**

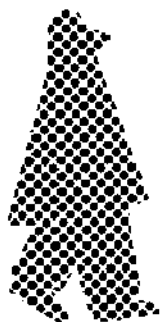
Nelze vyloučit změnu rozhodnutí evidovat více věcí movitých nebo nemovitých pod jedním inventárním číslem jako části jediného sbírkového předmětu, jejímž výsledkem je to, že např. z deseti věcí movitých tvořících dosud jeden sbírkový předmět (podle § 2 vyhlášky) bude k pěti pořízen samostatný evidenční záznam v systematické evidenci. Je nutné pak požádat o zápis pěti nových inventárních čísel do CES se zdůvodněním, tj. s uvedením, že jde o „rozepsání“ již dříve zapsaného inventárního čísla.

- **Přiřazení sbírkového předmětu evidovaného dosud pod vlastním inventárním číslem k jinému, již existujícímu inventárnímu číslu („vyprázdnění inventárního čísla“):**

Tento případ nastává např. při redeterminaci sbírek, kdy se zjistí, že podle nového určení jde o věc mající charakter části jiného sbírkového předmětu, který je evidován pod jiným inventárním číslem, a věc je tedy připsána do evidenčního záznamu tohoto sbírkového předmětu. Je to časté např. v entomologii, botanice, ale i v jiných sbírkách. CES je třeba požádat o zrušení „vyprázdněného“ inventárního čísla se zdůvodněním, že předmět je zaevidován pod jiným, již existujícím inventárním číslem. Lze použít program CESik.

- **Zjištění omyly ve sbírkové evidenci („zapsání neexistujícího sbírkového předmětu“):**

35) Např. se uvede, že předmět je pro sbírku přebytný, protože výzkumem bylo zjištěno, že jde o falzum, stejných předmětů je ve sbírce více atp., že předmět je neupotřebitelný, protože fyzicky dožil atp.

Nelze vyloučit omyly při zápisu jak do chronologické, tak systematické evidence, spočívající v tom, že k pořízenému evidenčnímu záznamu fyzicky neexistuje sbírkový předmět. Může se to stát např. pořízením evidenčního záznamu k jednomu předmětu v chronologické evidenci vícekrát, pořízením evidenčního záznamu v systematické evidenci k předmětu, který již byl ze sbírkové evidence vyřazen, nebo jinou formou selhání pracovníka či techniky. **CES je třeba požádat o zrušení omylem zapsaného evidenčního čísla se zdůvodněním, o jaký omyl běží. Lze použít program CESik.**

- **Zjištění omyly v zápisu v CES („zapsání neexistujícího evidenčního čísla v CES“):**

Může se stát, že do CES bylo oznámeno neexistující evidenční číslo, např. prostým „překlepem“. **CES je třeba požádat o zrušení tohoto čísla se zdůvodněním, o jaký omyl jde. Lze použít program CESik.**

Žádost o provedení jakékoliv změny v CES musí být vždy zdůvodněná! Zdůvodňuje se např. „přebytečnost“ nebo „neupotřebitelnost“ při žádosti o vyřazení, zrušení přírůstkového čísla v CES náhradou za inventární, zrušení inventárního čísla v CES „rozepsáním“ na jiná inventární čísla atp. Při komunikaci muzea s CES musí být změna ve výčtu evidenčních čísel vždy uvedena třemi údaji – názvem sbírky a jejím evidenčním číslem uvedeným na osvědčení o zápisu do CES – názvem „podsbírky“ – jedním nebo více evidenčními čísly, jichž se změna týká.³⁶⁾

← **POZOR!**

B. 3. VYUŽÍVÁNÍ VÝPOČETNÍ TECHNIKY PŘI EVIDENCI SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

(s použitím textu Mgr. Zdeňka Lenharta)

Zákon stanovuje obsah evidence, nepopisuje její formy ani techniku. Využívání výpočetní techniky tedy nijak neomezuje. Vyhláška říká, že systematická evidence „může být i tiskem z databáze počítače“. Pro chronologickou evidenci sice totéž připouští metodický pokyn, ale **POZOR** – lze to akceptovat jen za určitých podmínek,³⁷⁾ jinak je nutné používat klasickou přírůstkovou knihu. Databáze musí být pečlivě zálohované. To je právní rámec, v němž lze evidenci s pomocí výpočetní techniky provádět.

Dále následuje pouze nastínění jakési obecné „filozofie“ problému komputerizace sbírkové evidence s tím, že k otázkám konkrétním bude vydán samostatný metodický pokyn z pera kompetentních odborníků, k nimž se nepočítám.

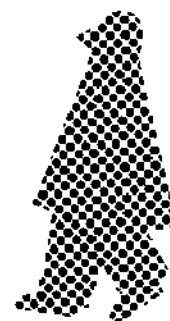
Vedení sbírkové evidence v databázi počítače má oproti klasické, tj. papírové evidenci nesporné výhody, k nimž zejména patří:

1) **výhody při řazení (pořádání) evidenčních záznamů ke sbírkovým předmětům**

Vedení evidence v knize či v papírové kartotéce vyžaduje řazení záznamů podle jasného systému a pouze podle tohoto systému, a tedy s jeho znalostí lze v evidenci snadno hledat. V chronologické evidenci je tímto systémem pořadí akvizic,

36) Důvody pro přebytečnost a neupotřebitelnost jsou uvedeny dále, v kapitolách C.1. a C.2. Žádosti o provedení jiných změn v CES musí obsahovat důvod, proč má ke změně dojít. Např. „Žádáme o zrušení přírůstkových čísel 23/99 a 26/99 ve výčtu evidenčních čísel Sbírký Regionálního muzea v Teplicích, podsbírky „etnografická“ a zapsání inventárních čísel E 1036 a E 1037 do téže podsbírky. Důvodem změny je běžná systematická evidence.“

37) Program „přírůstková kniha“ musí vyhovět tomu, co je řečeno v kapitole B.1.4., tj. zejména nesmí umožnit provádění změn (mazání) v evidenčním záznamu (v jeho obligatorní části podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona) pořízeném při zápisu věci do chronologické evidence.

v systematické evidenci je systémem přiřazování záznamů k sobě podle klasifikace zavedené v tom kterém oboru. Pokud tyto systémy nejsou uživateli známy nebo je z jakéhokoliv důvodu systém řazení opuštěn či změněn, stává se z papírové evidence nepřehledný, chaotický soubor záznamů, v němž vyhledávat jednotlivé záznamy prakticky nelze. Změna systému v případě knihy je nemožná, v případě kartotéky je nesmírně pracná. *Naproti tomu v databázi počítače nemusí být primárně záznamy řazeny podle žádného systému, kdykoliv se však uspořádají podle konkrétního požadavku, a to rychle a bezchybně. Řadit je lze podle kteréhokoliv samostatně zapsaného údaje. Použitím konkrétního požadavku jsou záznamy se shodnými nebo podobnými údaji automaticky řazeny k sobě.*

2) výhody při vyhledávání a výběru (filtrování)

Papírová evidence umožňuje efektivní vyhledávání a výběr záznamů pouze podle známého systému, podle nějž jsou záznamy řazeny. Výběr podle jiných kritérií je nemožný, snad s výjimkou záznamů na kartách s perforovanými okraji, které se však u nás prakticky nikdy nepoužívaly. *Evidence v databázi počítače umožňuje vyhledávat a vybírat podle mnoha kritérií, v libovolných kombinacích.*

3) výhody při pořizování výpisů částí evidenčních záznamů

Jakýkoliv výpis z papírové evidence lze pořídit pouze novým opsáním požadovaných informací nebo okopírováním kompletních záznamů, tj. včetně informací, které aktuálně nepotřebují. *Evidence v databázi počítače umožňuje jednou zapsané údaje podle libovolného výběru opakovaně tisknout v různé podobě a skladbě, umožňuje dokonce zapsanou informaci transformovat do jiné podoby.³⁸⁾*

4) výhody při zajišťování bezpečnosti evidenčních záznamů i sbírek samotných

Papírová evidence se velmi obtížně a při mnohosti záznamů i nákladně zálohuje, když jedinou možností je pořizování kopií. Používání záznamů v kartotéce znamená určité riziko ztráty některých záznamů nebo narušení jejich řazení. *Evidence pořízená s pomocí výpočetní techniky se zálohuje snadno a s minimálními náklady. Zálohy lze také snadno ukládat na různých bezpečných místech s minimálními prostorovými nároky. Dojde-li při práci se záznamy (editace) ke změnám údajů, je návrat k poslednímu zálohovanému stavu velmi snadný.*

5) výhody při pátrání po odcizených předmětech

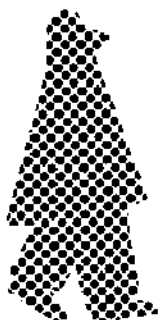
V případě odcizení sbírkového předmětu lze prakticky okamžitě poskytnout evidenční záznam pro potřeby pátrání. Transport po elektronických sítích je rychlý, a to bez ohledu na počet příjemců a prakticky bezpracný.

6) výhody ekonomické

Papírová evidence sice nevyžaduje velké materiální náklady a neznamena prakticky ani žádné náklady na údržbu, ale pořízení záznamů je pracné a pracná je i další manipulace se záznamy (výpisy, zálohy atp.). *Evidence s pomocí výpočetní techniky sice vyžaduje relativně vysoké náklady na počáteční pořízení HW a SW a na jejich údržbu i obnovu, ale pořizování záznamů, včetně výpisů a záloh je podstatně méně náročné, čímž se počáteční náklady umocňují. Prakticky bezpracné (přitom bleskové a doslova globální) je i šíření informací o sbírkách získávaných z evidenčních záznamů.*

Samozřejmě, že zpracování evidence sbírek s pomocí výpočetní techniky má i své nevýhody a svá rizika. Jako všechno i počítač může být „dobrým sluhou, ale zlým pánem“. Je proto třeba si neustále připomínat:

38) Např. zkratky a čísla převádět do podoby slovní.

1) obrovské kvantum dat v databázi lze poměrně snadno a hlavně rychle zničit

To je pravda, ale *tato data lze také velmi snadno zálohovat.*

2) žádné zálohovací médium není dokonalé, každé je nějak zranitelné

Diskety jsou zranitelné magnetickým polem, třeba i z mobilního telefonu, magnetické pole nevádí vypálenému CD, ale ani ono neodolá všemu. *Proto zálohujeme často, na různá média, zálohy ukládáme na více místech a máme v nich naprostý pořádek.*

3) každá ochrana dat je lepší než žádná, ale žádná ochrana není dokonalá

Tady platí, že *někdy je lepší dobrý zámek na dveřích než sofistikovaný systém hesel, který se z pohodlnosti nepoužívá, obchází nebo šidí.*

4) bez antivirového programu pracuje jen hazardér

To platí i přesto, že každý antivirový program je zastaralý, už když je nový, natož pak po týdnu, či dokonce po roce.

5) neotvírejte e-maily z neznámých zdrojů a zejména ne jejich přílohy

Podezřelé zprávy a přílohy okamžitě mažte, protože je lepší přijít třeba i o atraktivní zprávu než o několikaletou práci.

Důvodem zavádění počítačové evidence sbírkových předmětů není tedy to, že „počítač je kvalitnější psací stroj“ ani snaha zajistit, aby i muzea byla „in“. Jediným důvodem je skutečnost, že tento způsob evidenci sbírkových předmětů zkvalitňuje a zjednodušuje, a to především tím, že rozšiřuje možnosti využívání sbírek pro vědecké i prezentační účely!

← **POZOR!**

B. 3. 1. DATABÁZE CES

Je vedena na ministerstvu kultury a jak jsem již uvedl, jde o evidenci sbírek jako *svěbytných kulturních hodnot spravovaných podle zvláštního právního předpisu*, nikoliv tedy o centrální evidenci sbírkových předmětů. Sbírkové předměty jsou v CES uváděny *pouze prostřednictvím jedné obligatorní části evidenčního záznamu ke každému sbírkovému předmětu, tj. prostřednictvím evidenčního čísla*. Z důvodů, které jsou uvedeny v kapitole B.2.

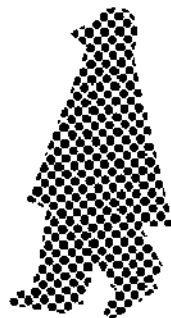
Databáze sbírek je vedena *jak v „papírové“, tak i počítačové podobě, v programu CES na Ministerstvu kultury České republiky. Správcem databáze je odbor ochrany movitého kulturního dědictví, muzeí a galerií (OMG MK ČR).*

CES je *veřejnosti přístupným informačním systémem* (§ 3 odst. 4 zákona) a bude publikována na internetových stránkách MK ČR (www.mkcr.cz).

Program CES umožňuje vyhledávat v databázi sbírky podle jejich vlastníka či správce a podle zadání *název sbírky a její evidenční číslo – název „podsbírky“ – evidenční číslo sbírkového předmětu*. Dovolí podle evidenčního čísla identifikovat, zda jde skutečně o část sbírky zapsané v CES, tedy o sbírkový předmět. „Podsbírky“ lze v CES vyhledávat i podle jakéhokoli výrazu uvedeného kdekoli v jejich textových charakteristikách.

Program CES umožňuje také provádět změny v údajích a vzájemnou kontrolu stavu zápisu v CES mezi správcem CES a vlastníkem (správcem) sbírky.

S dalším rozvojem systému evidence sbírek se předpokládá, že program CES nabídne za určitých podmínek prostřednictvím evidenčního čísla i přístup do databáze sbírkových předmětů vedených vlastníkem či správcem sbírky, tj. do evidenčního záznamu. To je cílem dalšího vývoje systému i účelem dotací ze státního rozpočtu do jeho rozvoje.

B. 3. 2. DATABÁZE SBÍRKOVÝCH PŘEDMĚTŮ

Je vedena u jednotlivých vlastníků, resp. správců sbírek a snahou je, aby se:

- a) počet muzeí, která používají výpočetní techniku pro evidenci sbírek, zvyšoval,
- b) databáze sbírkových předmětů co nejrychleji naplňovaly.

Tomu by měly napomáhat i dotace ze státního rozpočtu a zpracování metodiky evidence s pomocí výpočetní techniky.

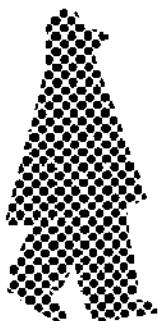
Pro komunikaci mezi evidencí sbírkových předmětů vedených vlastníky (správcí) sbírek a CES vedenou MK ČR je k dispozici program CESik – samozřejmě kromě klasické „papírové“ korespondence s využitím předepsaných formulářů a kromě v budoucnu předpokládaného přímého přístupu přes internet. S pomocí programu CESik lze nejen naplňovat databázi CES (prvotní zápisy sbírek), ale také provádět většinu potřebných změn. Program CESik je schopen sloužit také pro vnitřní potřebu vlastníka či správce sbírky, např. tím, že z něj lze vygenerovat tzv. *náhodný soubor evidenčních čísel sbírkových předmětů pro určení periodické inventarizace sbírek podle § 12 zákona*. Může také sloužit pro kontrolu celkového stavu evidence jednotlivých „podsbírek“ a *zabránit omylům při přidělování evidenčních čísel sbírkovým předmětům*.

C. VYŘAZOVÁNÍ PŘEDMĚTŮ ZE SBÍRKOVÉ EVIDENCE

Vyřazování předmětů ze sbírkové evidence upravují podrobně § 7 a § 9 zákona a § 4 vyhlášky a způsob vyřazování byl zčásti popsán v článku B.2.2. této příručky. Připomenutí tedy pouze několik obecných zásad:

- (1) Vyřazování předmětů ze sbírkové evidence *je vysoce odpovědnou, ale běžnou součástí práce se sbírkou*.
- (2) Předmět lze ze sbírkové evidence vyřadit pouze z důvodů *přebytečnosti* nebo *neupotřebitelnosti* (ztráta = neupotřebitelnost, výměna = přebytečnost), a to *na základě odpovědného posouzení, jehož hlavní principy jsou uvedeny v článku B.2.2. této příručky. Konkrétní postup je součástí režimu zacházení se sbírkou, který vlastník (správce) vydá podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) zákona*.
- (3) Rozhodnutí o vyřazení předmětu ze sbírkové evidence předpokládá:
 - kvalifikovaný návrh odborně erudovaného kurátora sbírky, který dokáže posoudit jak vypovídací hodnotu samotného předmětu, tak hlavně jeho přínos pro vypovídací schopnost celé sbírky
 - existenci promyšleného managementu sbírkotvorné činnosti, v jehož rámci je návrh na vyřazení podáván
 - znalost názoru dalších odborníků (např. poradního orgánu pro sbírkotvornou činnost)
 - soustavnou odbornou práci se sbírkou
 - perfektní znalost stavu předmětu (např. posudek preparátora, konzervátora nebo restaurátora), aby bylo možné např. odpovědně rozhodnout, zda lze předmět zachránit.

POZOR! ⚡

Vyřazování není činnost, kterou lze vnímat izolovaně. Je součástí komplexního procesu – tvorby sbírky. Nejsou-li zajištěny uvedené předpoklady, stává se vyřazení předmětu ze sbírkové evidence vždy krajně riskantní záležitostí a je lepší se mu vyhnout, nemá-li dojít k nenapravitelné škodě. Naopak jsou-li předpoklady splněny, netřeba se vyřazování bát, jde o významný nástroj zkvalitňování sbírky.

C. 1. KDY JE SBÍRKOVÝ PŘEDMĚT PRO SBÍRKU PŘEBYTEČNÝ

Je to jednoduché – *když nezvyšuje její vypovídací schopnost o světě. A kdy ji nezvyšuje?* To je vždy záležitostí *individuálního posouzení kvalifikovanými odborníky*. Přesto je možné uvést alespoň obecné důvody přebytnosti:

(1) Předmět sám o sobě má menší či větší schopnost vypovídat o přírodě nebo společnosti, ale:

a) sbírka, jejíž vypovídací schopnost by předmět mohl zvýšit, *v daném muzeu neexistuje a ani není účelné nebo možné ji vytvořit*; to je případ různých solitérů, které se za jistých okolností dostaly do muzea např. vynuceným převodem, z pozůstalostí, odkazem, krátkým působením zaměstnance jistého odborného zaměření, které ale bylo mimo sbírkové zaměření muzea atp.; pro rozhodnutí o vyřazení takového předmětu je důležité *pečlivě zvážit*, zda se předmět v budoucnosti skutečně nemůže stát základem sbírky („podsbírkou“), jinak bývá účelné jej po vyřazení nabídnout jinému vlastníkovu sbírky (např. muzeu), který má sbírku, již může předmět obohatit,

b) jde o tzv. multiplikát, tj. stejných předmětů je ve sbírce více, aniž to sbírku zhodnocuje (nejmarkantnější je případ písemností, kdy ve sbírce je několik stejných tisků z jedné edice nebo případ sériových výrobků, běžných mincí apod.)

(2) Předmět sám o sobě má mizivou nebo žádnou schopnost vypovídat o přírodě nebo společnosti, a tedy:

a) sbírku nezhodnocuje, protože běží např. o bezvýznamné torzo málo významného předmětu, o nevýznamnou kopii či repliku z dílny nevýznamného nebo neznámého autora, o předmět, který byl chybně určen a není tím, za co byl pokládán atp.,

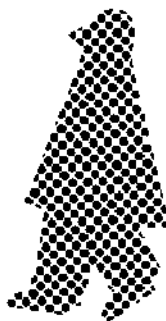
b) sbírku nezhodnocuje, protože k němu chybí podstatná, nebo dokonce všechna data a ze samotného předmětu je nelze vyčíst (např. nelokalizované zbytky surové hrnčiny, umělecky nevýznamné dílo neznámého autora a neznámého původu, nelokalizované, zcela běžné přírodniny, např. preparáty běžných druhů živočichů neznámé provenience apod.).

(3) Předmět má jistou vypovídací schopnost a sbírku zhodnocuje, ale pro její kvalitu je žádoucí jej *vyměnit za jiný předmět, který má tuto schopnost vyšší (viz ustanovení § 9 odst. 1 písm. j) zákona)*. To je rovněž důvod k jeho vyřazení coby přebytného.

„Kuchařka“ opět navádí k doslovné aplikaci. Všechny uvedené příklady přebytnosti předmětů pro sbírku „kulhají“! Jak bylo již uvedeno, každý případ vyřazení je otázkou kvalifikovaného individuálního posouzení se znalostí věcí. Nelze např. jednoznačně říci, že každý multiplikát a každá kopie či replika a každý nelokalizovaný předmět jsou předměty pro sbírku přebytné. Vždyť třeba i nevýznamná replika z dílny nevýznamného autora může mít důležitou vypovídací schopnost např. o tom, že taková dílna v určitém městě vůbec existovala. Málokdy proto více platí přísloví: „Dvakrát měř a jednou řež!“

Je ještě jeden případ, kdy lze uvažovat o vyřazení z důvodu *přebytnosti*. Je specifický pro muzea postkomunistických zemí, velmi složitý. Vyplývá z jednoho zvláštního způsobu nabytí sbírek, u nás v letech 1948–1989. V oněch letech se dostávaly do muzeí některé předměty movité *nikoliv záměrnou akviziční činností muzeí, ale jako převody od orgánů státní moci*.³⁹⁾ Běželo buď o věci zkonfiskované původním vlastníkům, nebo odstraňované z veřejných budov a prostranství.

← POZOR!

³⁹⁾ Zpravidla národních výborů všech stupňů.

Muzeum je přijalo, často doslova zachránilo před zničením či rozkradením, a léta se o ně staralo. Některé z nich sbírky zhodnotily, jiné nikoliv, uchovávaly se jako solitéry. Šlo např. o majetek zrušených spolků (prapory, odznaky, pamětní knihy atp.) či sochy nebo drobné plastiky, pamětní desky atd. Tyto předměty se staly majetkem státu a nyní uvažujeme o těch z nich, na něž se nevztahují restituční požadavky ani rozsudky soudů, a jsou tedy majetkem státu dodnes. Přesto se obnovený spolek domáhá navrácení svého někdejšího majetku, obec chce znovu umístit bustu významné osobnosti na dům na náměstí, kde kdysi byla (a pro umístění na dům byla i pořízena, často z veřejných prostředků), škola žádá o znovuumístění pamětní desky svému bývalému žákovi, později významnému legionáři, na chodbu atp. Co s tím? Obecně platí, že:

- a) nevztahují-li se na uvedené věci žádné právní předpisy ani soudní rozsudky umožňující jejich vydání původním vlastníkům, *není vydání těchto věcí, jemuž by muzeum předcházet vyřazení ze sbírkové evidence, vymahatelné; naopak pokud by např. muzeum takovou věc vydalo jiné osobě, šlo by nepochybně o protiprávní jednání,*
- b) v některých případech je však natolik zřejmé, že by se věc za „normálních“ okolností nikdy do sbírek muzea nedostala, protože by např. byla umístěna na veřejném prostranství, k čemuž byla pořízena, že není logické, aby *veřejná instituce, již muzeum je, bránila logické nápravě někdejšího nesmyslného zákroku státní moci.*

Návod k jednomu optimálnímu řešení, který by postihl všechny konkrétní případy, neexistuje. Je možné postupovat např. takto:

- dát po vzájemné dohodě zhotovit kopii či repliku věci
- trvat na tom, že věc zůstane ve sbírkách muzea a nic s tím nelze dělat
- zvláště v těch případech, kdy věc nezhodnocuje sbírku⁴⁰⁾ a je uchovávána jako solitér, *po odpovědném posouzení zdůvodnit její „přebytečnost“⁴¹⁾ ze sbírkové evidence ji z tohoto důvodu vyřadit a podle obecně závazných právních předpisů ji převést jiné osobě*
- umístit např. sochu na veřejné prostranství a ponechat ji ve sbírkové evidenci muzea

C. 2. KDY JE SBÍRKOVÝ PŘEDMĚT PRO SBÍRKU NEUPOTŘEBITELNÝ

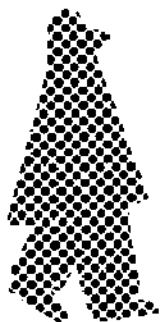
Opět tehdy, když nezvyšuje její vypovídací schopnost o světě, a to z důvodů uvedených v zákoně.

Jde o tyto případy:

- a) předmět je nevratně poškozen nebo fyzicky dožil (viz ustanovení § 9 odst. 5 zákona),
- b) ztratil se (viz ustanovení § 9 odst. 1 písm. j) zákona).

Za pozornost stojí především případ druhý, tj. ztráta. Za ztrátu se považuje, když:

- a) předmět nebyl nalezen při periodické nebo mimořádné inventarizaci, případně při jiné revizi sbírky, nebyl nalezen ani při následném dohledávání a není důvodné podezření, že by byl odcizen,⁴²⁾

40) Jde např. o sochu, ale muzeum nemá sbírku soch, o spolkový prapor, ale v muzeu není sbírka dokládající spolkový život apod.

41) Důvodem může být např. „vynucená akvizice“.

42) Mám na mysli ztráty např. při stěhování sbírek, při manipulaci se sbírkami při přípravě výstav, po mimořádných událostech, např. živelných apod.

b) předmět změnil vlastníka na základě zákona nebo rozhodnutím soudu.⁴³⁾

Ztráta předmětu, k níž došlo při krádeži či vloupání, je pokládána za dočasnou, a není důvod k vyřazení předmětu ze sbírkové evidence. A to i v případě, kdy policie oznámí, že trestní stíhání pachatele bylo zastaveno. Pro vymáhání odcizeného předmětu, byť by se našel až za několik let (zákon o navrácení nelegálně vyvezených předmětů kulturní hodnoty zná lhůtu pro vymáhání 70 let!), je důležitý nezpochybnitelný evidenční záznam ve sbírkové evidenci.

← POZOR!

C. 3. JAK POSTUPOVAT, JE-LI PRO SBÍRKU PŘEBYTEČNÁ ČI NEUPOTŘEBITELNÁ POUZE ČÁST SBÍRKOVÉHO PŘEDMĚTU

Jak již bylo uvedeno, sbírkový předmět může být tvořen jednou věcí movitou či nemovitou nebo více (tj. souborem) takovými věcmi. V druhém případě *musí* *evidenční záznam o sbírkovém předmětu obsahovat i počet jeho částí („kusů“)* (§ 2 odst. 1 vyhlášky).

Mohou ale nastat případy, kdy nikoliv celý sbírkový předmět, ale pouze část nebo více jeho částí, tj. věci movitých nebo nemovitých, které jej tvoří, se ukáží být pro sbírku přebytné nebo neupotřebitelné ve smyslu kapitol C.1. a C.2.

V takových případech se postupuje takto:

- 1) je-li sbírkový předmět evidován pouze v chronologické evidenci, potom:
 - a) se převede do systematické evidence (se všemi svými částmi) a provede se změna v CES (viz kapitola B.2.2.),
 - b) se postupuje, jak uvedeno níže, tj. podle bodu 2)
- 2) je-li sbírkový předmět zapsán v systematické evidenci, potom:
 - a) část nebo části sbírkového předmětu, které ve sbírkové evidenci i nadále zůstanou, se zapíší pod jedním nebo více *novými* inventárními čísly do systematické evidence a provede se změna v CES (viz kapitola B.2.2.),⁴⁴⁾
 - b) sbírkový předmět zapsaný v systematické evidenci, který je tvořen zbylými částmi původního sbírkového předmětu, se vyřadí z důvodů uvedených v kapitolách C.1. a C.2. a provede se změna v CES (viz kapitola B.2.2.).

Část sbírkového předmětu, tj. jednu nebo více věcí movitých či nemovitých, NELZE ZE SBÍRKOVÉ EVIDENCE VYŘADIT! Vyřadit lze pouze sbírkový předmět celý, tedy všechny části, které jej tvoří.

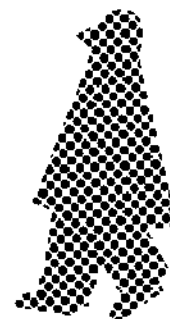
← POZOR!

Toto řešení je jediné možné, protože zákon umožňuje pouze vyřazování *sbírkových předmětů*, nikoliv jejich *částí*. Je i pochopitelné, uvědomíme-li si, že částmi sbírkového předmětu, kterými jsou např. „věci tvořící jeden funkční soubor“, mohou být věci velmi hodnotné i jako solitéry. Nelze proto připustit, aby se jedna či více částí sbírkového předmětu vyřazovaly bez zdůvodnění a posouzení přebytnosti či neupotřebitelnosti.⁴⁵⁾

43) Např. restituce, vydávání majetku obětem holocaustu či jejich potomkům, zrušení rozsudků o propadnutí majetku.

44) Pokud muzeum systematickou evidenci nevede, musí ji v takovém případě založit, byť to bude opatření účelové.

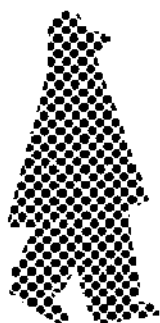
45) Jinými slovy: mám sbírkový předmět, který má např. tři části – jedna fyzicky dožila a nezbyvá než ji vyhodit, dvě je nezbytné uchovávat dál – zákon ovšem neumožňuje vyřadit část sbírkového předmětu, ale pouze sbírkový předmět celý – nezbyvá než sbírkový předmět rozdělit na dva, „mrtvý“ a „živý“ – „mrtvý“ vyřadím.

Pro zdánlivou krkolomnost uvedu asi nejčastější příklad vyřazování částí sbírkového předmětu, kterými jsou přírodniny, tentokrát raději nikoliv pod čarou:

Ve sbírce muzea M, v „podsбірce“ entomologická, pod inventárním číslem C 327 je zapsán sbírkový předmět, který má 156 částí, přírodnin jedné systematické skupiny – preparátů brouků rodu Coccinella. U šesti z těchto částí zjistím nevratné poškození, tedy neupotřebitelnost. Do systematické evidence „podsбірky“ učiním nový evidenční záznam o sbírkovém předmětu, který tvoří 150 „zdravých“ preparátů brouků rodu Coccinella, s odkazem na inv. číslo C 327 (a samozřejmě i s odkazem na jedno či více přírůstkových čísel, pokud jsou preparáty evidovány i v chronologické evidenci) a přidělím tomuto novému sbírkovému předmětu např. inventární číslo C 2563 (poslední v řadě „podsбірky“). Pod inventárním číslem C 327 je nyní evidován sbírkový předmět, který má 6 částí – nevratně poškozených preparátů brouků rodu Coccinella, evidenční záznam doplním údajem, že 150 částí – preparátů bylo k určitému datu zaevidováno pod inv. číslem C 2563. Pak požádám o provedení dvou změn v CES – o zapsání nového inventárního čísla C 2563 a o zrušení inventárního čísla C 327. Obě změny lze v tomto případě zdůvodnit vyřazením sbírkového předmětu inv. č. C 327 z důvodu neupotřebitelnosti. Když obdržím potvrzení, že změna v CES byla provedena, označím evidenční záznam ke sbírkovému předmětu inv. č. C 327 slovem „VYŘAZENO“, s odkazem na potvrzení o zrušení evidenčního čísla v CES. Změny v počtu kusů zaznamenám i v chronologické evidenci, což nepodléhá oznámení do CES, kde bylo zapsáno číslo systematické evidence.

Tento způsob přivítají jistě např. i archeologové. Dosavadní tradiční postup byl ten, že „fragmentární archeologický materiál“ byl hromadně evidován pod přírůstkovými čísly v chronologické evidenci s tím, že do systematické evidence byl převáděn až po úplném zpracování, zpravidla už jako „jednokusové“ sbírkové předměty. Vzhledem k četnosti tohoto materiálu to však trvalo velmi dlouho, ale spíše k tomu vůbec nedošlo. Vyhláška ovšem ukládá povinnost zařadit přírůstky do systematické evidence nejpozději do tří let po jejich zapsání do chronologické evidence. Uvedený způsob nakládání s hromadně evidovanými sbírkovými předměty však umožňuje, aby v průběhu oněch tří let sbírkový předmět byl se všemi svými částmi zanesen do systematické evidence a zároveň alespoň předběžně zpracován. Na základě toho se vybere materiál, který bude skutečně určen k trvalému uchování. Ten se hromadně zapíše do systematické evidence pod jedním či více inventárními čísly a sbírkový předmět zapsaný pod původním inventárním číslem, pod nímž zůstane materiál neurčený k trvalému uchování, tedy přebytečný, se ze sbírkové evidence standardním způsobem vyřadí. Změna v CES proběhne rovněž standardně, jak je to uvedeno v kapitole B.2.2.

III INVENTARIZACE SBÍREK

III.1. VÝZNAM A SMYSL INVENTARIZACE SBÍREK

V úvodu této kapitoly si dovoluji vyhovět přání jednoho z kolegů, kteří text „příručky“ posuzovali, a ocituji jeho slova: *„Mělo by být zdůrazněno, že evidence i inventarizace sbírek může přinášet i velké uspokojení z krásné, odborné práce. Mně alespoň po řadu let práce se sbírkami takové uspokojení přinášela.“* Tato slova jsou i vyjádřením smyslu inventarizace. Bohužel přišly i jiné připomínky, z nichž bylo zřetelně znát nepochopení a vnímání inventarizace jako čehosi nadbytečného, co se narodilo v hlavách „cifřšpiónů“.

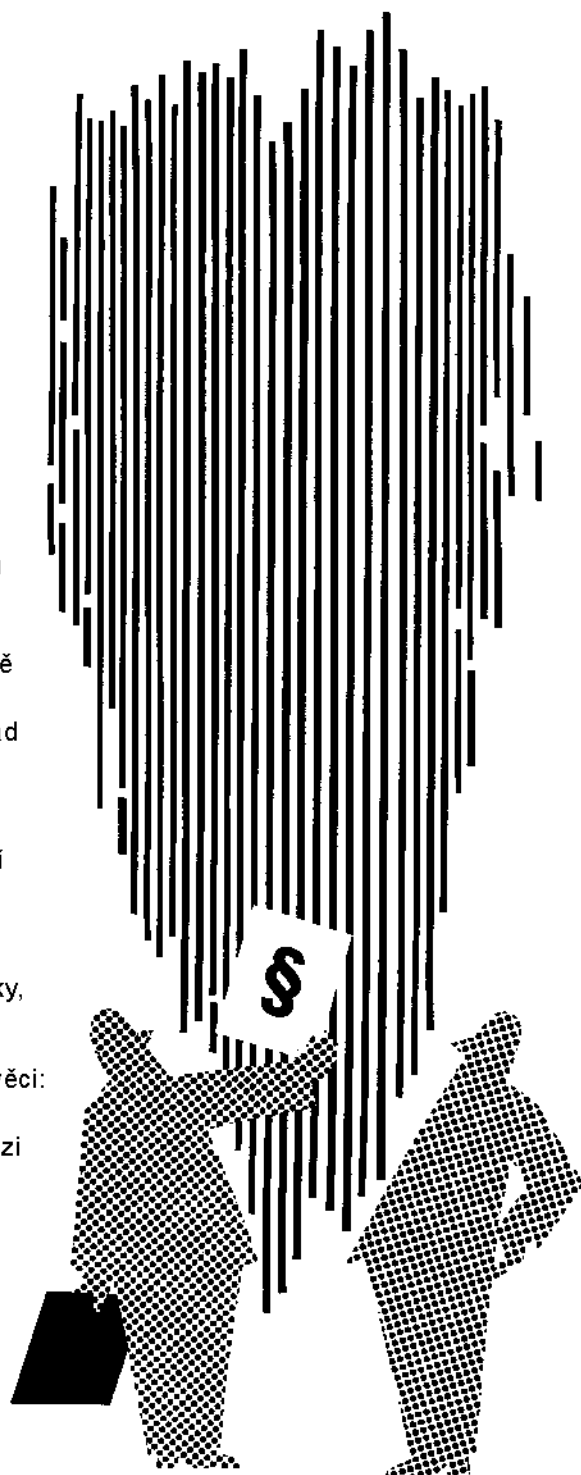
Inventarizací sbírek se rozumí porovnání sbírkového předmětu s evidenčním záznamem o něm, a smyslem této činnosti je:

- a) zjištění svěřeného majetku, tj. ověření, že sbírkové předměty vedené ve sbírkové evidenci skutečně fyzicky existují,
- b) ověření stavu sbírkových předmětů jako základní předpoklad prevence proti jejich poškození, nebo dokonce zničení a ověření stavu prostředí, v němž jsou sbírkové předměty uchovávány,
- c) zjištění rozsahu škod po mimořádných událostech (poškození objektů živly, havárie rozvodů vody, vloupání atp.).

Jediným smyslem inventarizace je, aby kurátor sbírky a s ním i vedení muzea měli klidné svědomí, že sbírka je v pořádku! Je-li tohoto účelu dosaženo, je úplně lhostejné, jakými prostředky, metodami a způsoby se tak stalo, zda každoročně měl někdo desetinu či patnáctinu sbírkových předmětů v ruce,⁴⁶⁾ jak často jízlivě zdůrazňují odpůrci inventarizace. Důležité jsou pouze tři věci:

- a) aby kontrola (je jedno, zda vnitřní nebo „ministerská“) vždy mohla u všech sbírkových předmětů konstatovat soulad mezi evidenčním záznamem a skutečností a také optimální stav předmětu,
- b) aby byl každoročně zpracován zápis o inventarizaci minimálně 5% věcí movitých nebo nemovitých, které sbírku tvoří, a byla splněna povinnost podle ustanovení § 12 odst. 6 zákona,

46) Kurátor, který se o sbírku optimálně stará, u řady sbírkových předmětů prostě ví, že soulad mezi skutečností a evidenčním záznamem existuje, přesvědčuje se o tom průběžně. Inventarizace pak může představovat třeba jen náátkovou kontrolu, zda předměty nejsou např. napadeny biologickými škůdci, kovové předměty nekorodují, předměty jsou vhodně uloženy atp.

c) aby po deseti, resp. patnácti letech bylo možno doložit, že sbírka muzea byla zinventarizována celá.

Soudím, že zejména bod a) je cílem práce každého kurátora sbírky.

III.2. PERIODICKÁ (KAŽDOROČNÍ) INVENTARIZACE

Význam a smysl inventarizace je naplněn jen tehdy, jsou-li splněny následující požadavky:

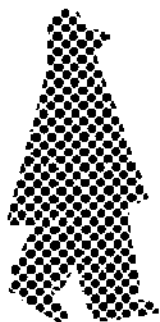
- a) inventarizace je prováděna *soustavně*,
- b) v určitém období je inventarizována *celá sbírka*.

Pokud tyto dva požadavky splněny nejsou, mívá se inventarizace účinkem a stává se formalitou. Ono totiž opravdu nejde o nic jiného, než aby se na *všech* sbírkových předměty v *určeném časovém období* někdo podíval.⁴⁷⁾ Právě v nesplnění jednoho nebo druhého požadavku spočívaly problémy inventarizace sbírek v minulých desetiletích. Jen v nemnoha muzeích – opravdu se taková našla – se neinventarizovalo vůbec. Tato činnost však byla jen málokde soustavná. V jednom roce proběhla inventarizace části sbírky, zatímco v následujícím se neinventarizovalo vůbec, ale především se jen v několika málo muzeích podařilo zinventarizovat sbírku celou. Důvodů tohoto stavu je hned několik, uvedu alespoň ty nejčastější:

- Nevhodné a nepřehledné uložení sbírkových předmětů, takže inventarizace je obtížná.
- Zanedbaná evidence sbírek (předměty neevidované, předměty s evidenčními čísly, ke kterým nebyly dohledány evidenční záznamy, evidenční záznamy, k nimž nejspíše existují sbírkové předměty, ale nelze to jednoznačně prokázat, protože na předmětech chybí evidenční čísla atp.), což inventarizaci prakticky znemožňuje.
- Přirozená lidská vlastnost volit při jakékoliv činnosti ten snadnější způsob, takže některé části sbírek, dobře uložené a dobře evidované, byly např. v průběhu deseti let inventarizovány třikrát, zatímco jiné, kde by to bylo mnohem složitější, vůbec. Formálně bylo povinnosti inventarizovat vyhověno, ale smysl inventarizace naplňován nebyl.
- Nepochopení smyslu inventarizace a její podcenění, vnímání inventarizace jako úmorné a zbytečné práce.
- Absence kontrolní činnosti.

Zákon povinnost inventarizovat sbírky jednoznačně vlastníkům a správcům ukládá, vyhláška uvádí podrobnosti. Podstatné je, že:

- (1) Každá sbírka musí být *celá* inventarizovaná v průběhu deseti let, sbírky čítající více než pět set tisíc věcí movitých v průběhu patnácti let.
- (2) Každoročně je vlastník či správce sbírky povinen zinventarizovat alespoň 5% věcí movitých, které sbírku tvoří. Stačí ale znalost „kupeckých“ počtů, aby bylo

⁴⁷⁾ Je znám zcela konkrétní případ, kdy do sbírek muzea byly zařazeny už po skončení Národopisné výstavy československé v Praze v roce 1895 předměty, vyžadující mimořádnou péči. Podle doložitelných záznamů byla skříň s nimi otevřena v roce 1960, kdy bylo zjištěno, že jim hrozí zkáza, jenže podruhé byla otevřena až v roce 2000 – a předměty musely být jako neupotřebitelné (rozuměj zcela zničené) ze sbírky vyřazeny. Naštěstí škoda nebyla velká, protože šlo – shodou okolností – o předměty, které byly do sbírky zařazeny nikoliv po zralé úvaze, ale spíše z „vlasteneckého nadšení“ a vlastně se to nikdy nemělo stát. Co kdyby ale byly bývaly v té skříni předměty mnohem významnější?

zřejmé, že bude-li muzeum inventarizovat každoročně právě jen toto minimální množství, *nikdy nemůže splnit, co je uvedeno v bodě 1* (za deset let by tak zinventarizovalo pouze 50% věcí movitých). Minimum 5% je stanoveno pouze proto, že si lze představit objektivní překážky pro inventarizaci, jež mohou podstatně narušit roční penzum (např. stěhování sbírek, provizorní uložení sbírky nebo její části v době rekonstrukce muzea atp.), ale přesto nelze připustit úplnou absenci inventarizace. Je ovšem zřejmé, že bude-li muzeum v jednom či více letech inventarizovat pouze ono minimum, tj. 5% věcí movitých, musí v dalších letech desetiletého (či patnáctiletého) cyklu *inventarizovat mnohem intenzivněji*, aby na konci cyklu byla sbírka zinventarizovaná celá.

- (3) O inventarizaci *musí být vedeny předepsané záznamy*, podle ustanovení § 12 zákona, schopné předložení případné kontrole. Protokol o provedené inventarizaci správce sbírky (muzea) předkládá vlastníkově sbírky (v případě muzea zřizovateli).

Při počtu věcí movitých ve sbírkách větších muzeí jsou časté námitky, že lhůta pro úplnou inventarizaci sbírky (deset, resp. patnáct let) je příliš krátká. Tady je třeba pochopit, že delší lhůta nemohla být stanovena zejména z těchto důvodů:

- pokud by některé části sbírky nebyly podrobeny inventarizaci déle než 15 let, ztrácí se význam inventarizace uvedený výše
- doba delší 10 či 15 let by přesahovala dimenzi obvyklé délky působení konkrétních zaměstnanců v muzeu či v úřadu zřizovatele i v úřadu spravujícím CES a byla by proto *zcela demotivační*; zjištění nedodržené lhůty, provázené případně uložením sankcí, by se již v mnoha případech netýkalo těch, kteří se nesplnění povinnosti ze zákona, třeba i záměrně, dopustili.⁴⁸⁾

Pokud chápeme význam a smysl inventarizace sbírek, je jasné, že inventarizace je nedílnou součástí řádné správy sbírek, nikoliv „výmyslem“, který odvádí od jiné, snad užitečnější práce. Lze ji úspěšně provádět pouze tehdy, je-li náležitá pozornost věnována nejen inventarizaci samotné, ale také evidenci sbírek, jejich celkovému uspořádání (rozčlenění na „podsbírky“) a přehlednému uložení. Inventarizace dokonale zpracované, evidované a uložené sbírky, kde jsou – mimo jiné – i pečlivě vedeny výpůjčky atp., může být v podstatě rutinní záležitostí. Není-li ovšem sbírka řádně vedena a uložena, může být úmornou činností, vyžadující neúměrně času i sil.

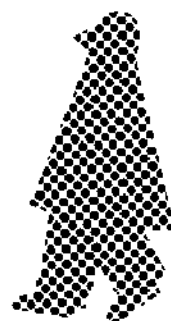
← **POZOR!**

III.2. 1. URČENÍ ČÁSTI SBÍRKY PRO PERIODICKOU INVENTARIZACI

Pro periodickou (každoroční) inventarizaci *je třeba určit část sbírky, která bude inventarizována*. V ideálním případě, který ovšem nastane jistě jen zřídka, by to mělo být asi 10, resp. 6,6% věcí movitých z *každé „podsbírky“*, a tedy 10, resp. 6,6% věcí movitých, které tvoří celou sbírku. Proč z každé „podsbírky“? Protože jinak by se mohlo stát, že v některé „podsbírce“ by se inventarizace nekonala třeba i několik let, což je v rozporu s jejím významem a smyslem.

Část sbírky určenou k inventarizaci stanoví vlastník či správce sbírky, v případě muzea s více zaměstnanci odpovědný zaměstnanec, zpravidla ředitel. Rozhodovací mechanismus by měl být součástí režimu zacházení se sbírkou, který je vlastník či správce sbírky povinen vydat podle ustanovení § 9 odst. 1 zákona. Ustanovení § 3 odst. 1 vyhlášky umožňuje také použít *náhodný soubor vybraný počítačem*. Tento způsob je ovšem třeba *kombinovat se způsobem určení učiněného odpovědným*

48) Příliš dlouhá lhůta by pro řadu zaměstnanců i ředitelů muzeí byla v podstatě irelevantní, protože by se jejího vypršení „služebně“ nedočkali.

zaměstnancem, protože na základě náhodných souborů by nebyla zaručena inventarizace celé sbírky ve stanovené lhůtě. Používání náhodného souboru lze však v každém případě doporučit, a to z tohoto důvodu:

- Lze předpokládat, že např. ředitel muzea stanoví část sbírky („podsbírký“) určené k periodické inventarizaci na základě *návrhu kurátora*. Z přirozenosti lidské plyne tendence navrhovat k inventarizaci nejdříve ty části sbírky („podsbírký“), u nichž lze usuzovat, že práce bude nejsnazší (dobře zpracované, přehledně uložené předměty atp.). Pak ovšem hrozí dvě nebezpečí:
 - a) obtížně inventarizovatelná část sbírky („podsbírký“) nebude třeba i devět let inventarizována vůbec,⁴⁹⁾
 - b) ke konci inventarizačního cyklu, např. v posledních dvou letech, už bude třeba inventarizovat jen části sbírky („podsbírký“) vyžadující mimořádné úsilí a čas – a hrozí nebezpečí, že zákonem stanovená lhůta nebude splněna.

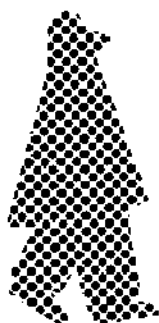
POZOR! →

K výběru náhodných souborů z každé „podsbírký“ lze použít počítačový program CESik.

III.3. MIMOŘÁDNÁ INVENTARIZACE

Podle ustanovení § 12 odst. 3 zákona a § 3 odst. 2 vyhlášky *nařizuje mimořádnou inventarizaci ministerstvo kultury*, a to v případech, které jsou uvedeny ve vyhlášce. Další způsob provádění mimořádné inventarizace je obdobný jako u inventarizace periodické.

Ačkoliv to zákon výslovně neuvádí, *může mimořádnou inventarizaci části sbírky („podsbírký“) a v určitých případech i celé sbírky nařídít i vlastník nebo správce*, v případě muzea s více zaměstnanci odpovědný zaměstnanec, zpravidla ředitel. A to z jakéhokoliv důvodu.

49) V praxi to znamená, že např. v odlehlém depozitáři po mnoho let nikdo neověří, v jakém stavu se sbírkové předměty nacházejí, a nebude tak zajištěna preventivní funkce inventarizace v péči o sbírky, „skříně nebudou řadu let otevřeny“.

IV KONTROLA SPRÁVY SBÍREK

Připravit nový zákon je obtížná a často doslova klopotná práce. Musíte vědět, co je třeba legislativně upravit, a co naopak takovou úpravu nepotřebuje, neboť změna by mohla být dokonce škodlivá. Nesmíte podlehnout pokušení z toho, jak snadné může být cokoli zákonem nařídit, ale zároveň se nesmíte bát určité věci nařídit zcela jednoznačně. Potom ten záměr musíte provést neuvěřitelně složitým a nepředvídatelným legislativním procesem. V případě zákona o sbírkách trval několik let. Nesmíte – a ani nemůžete – se bránit stovkám připomínek. Nejen věcných, ale také zcela iracionálních, které z nějakého důvodu záměr zákona zpochybňují či přímo odmítají. Musíte spolupracovat se stovkami lidí, připustit desítky kompromisů, ale nedopustit, aby se v nich záměr rozplynul. Když se prokáže, že zákon je obecně vnímán jako potřebný a jeho záměr – po všech připomínkách a kompromisech – jako životaschopný, a když máte i trochu štěstí, podaří se legislativní proces završit a zákon je přijat. Nejhorší, co by mohlo následovat, je, že by ta práce byla pokládána za ukončenou! Není. Zbývá totiž to nejdůležitější – pomoci tomu, aby zákon začal fungovat, aby se nestal „mrtvou literou“, případně pouhým „bičem“, ale byl účinným nástrojem, který věci posouvá dopředu a slouží dobré věci, což bylo přece od počátku úmyslem. A tak i po přijetí zákona o ochraně sbírek nastala druhá fáze nelehké práce, jejíž součástí je vytvořit pracoviště CES na ministerstvu, desítky seminářů a konzultací a koneckonců i tato příručka. A také zajistit kontroly dodržování zákona. Jsou nezbytné, ale jejich smyslem není „nachytat někoho na hruškách“. Proto také dopředu uvádíme, čeho se budou týkat, co bude kontrolováno zejména. Kontrolu dodržování povinností stanovených zákonem, tedy i výkonu správy sbírek, provádí podle ustanovení § 13 zákona Ministerstvo kultury České republiky. Kromě kontroly zajišťování bezpečnosti sbírek, uchovávání sbírek v jejich celistvosti a kontroly agendy vývozu sbírkových předmětů do zahraničí bude nejčastějším předmětem zájmu evidence, inventarizace a vyřazování předmětů ze sbírkové evidence. Zejména bude kontrolováno:

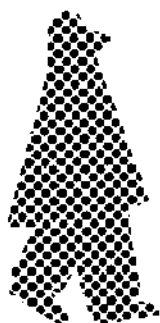
1. *Zda ke každému evidenčnímu číslu sbírkového předmětu zapsanému v CES existuje:*
 - a) *sbírkový předmět tímto číslem označený,*
 - b) *evidenční záznam v chronologické nebo systematické evidenci mající náležitosti podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona,*
 - c) *evidenční záznam v obou druzích evidence, jde-li o sbírkový předmět zapsaný do chronologické evidence po 12. 5. 2000 a pokud uplynou tři roky po tomto zápisu.*

2. Jde-li o sbírkový předmět, který tvoří více věcí movitých nebo nemovitých, zda evidenční záznam uvádí počet těchto věcí a pokud byl předmět zapsán do sbírkové evidence po 12. 5. 2000, zda je to v souladu s ustanovením § 2 odst. 2 vyhlášky.
3. Jde-li o sbírkový předmět, který tvoří více věcí movitých nebo nemovitých, u nichž údaje podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) nejsou shodné, zda jsou rozdílné údaje uvedeny u jednotlivých věcí (schedy, lokální štítky apod.).
4. Zda k namátkově vybraným sbírkovým předmětům zapsaným do chronologické či systematické evidence muzea existuje v CES evidenční číslo. A naopak zda k namátkově vybraným evidenčním číslům v CES existují evidenční záznamy ve sbírkové evidenci.
5. Zda existují vzájemné odkazy mezi chronologickou a systematickou evidencí, tj. inventární číslo v přírůstkové knize a přírůstkové číslo v evidenčním záznamu systematické evidence.
6. Jak je vedena evidence výpůjček sbírkových předmětů jiným subjektům.⁵⁰⁾
7. Jak jsou vedeny povinné záznamy o inventarizacích, zda je každoročně inventarizováno alespoň 5% věcí movitých, které sbírka tvoří, a zda je dodržena lhůta pro inventarizaci celé sbírky.
8. Zda jsou zachovány evidenční záznamy ke sbírkovým předmětům vyřazeným ze sbírkové evidence a jsou řádně označeny, včetně odkazu na potvrzení změny záznamu v CES.

POZOR! →

Za porušování zákona lze uložit citelné sankce podle ustanovení § 14 zákona. Je dobře vědět, za jaká porušení a jaké sankce lze uložit.

⁵⁰⁾ V rámci kontroly, zda ke každému evidenčnímu záznamu fyzicky existuje sbírkový předmět.

Milada Kervitcerová, Jiří Žalman

Ve sbírkách českých, moravských a slezských muzeí je uloženo kolem 65 milionů věcí movitých. Troufáme si tvrdit, že zhruba 20% těchto věcí bylo do sbírek zařazeno jen proto, že se nepodařilo najít jinou odpověď na otázku „KAM S NIMI“. Naopak ale jsou v muzeích tisíce jiných věcí movitých, které mohly být podle dřívějších předpisů vedeny v tzv. nulté, tedy „předsbírkové“ evidenci nebo v operativní evidenci tzv. pomocného materiálu. Mezi nimi je určitě spousta věcí, které by si zasloužily zařazení do sbírek a také se to stane, ale nad většinou z nich se rovněž vznáší ona nerudovská otázka. Vyřešit tento stav a dostat při tom povinnostem, které muzeím ukládají právní předpisy, je nezbytné.

To první, co je nutné udělat, je přijmout odpovídající filozofii tvorby sbírky a zpracovat strategii sbírkotvorné činnosti. O tom už ale bylo i v této příručce řečeno dost. Proto na tomto místě připomeneme pouze to nejdůležitější.

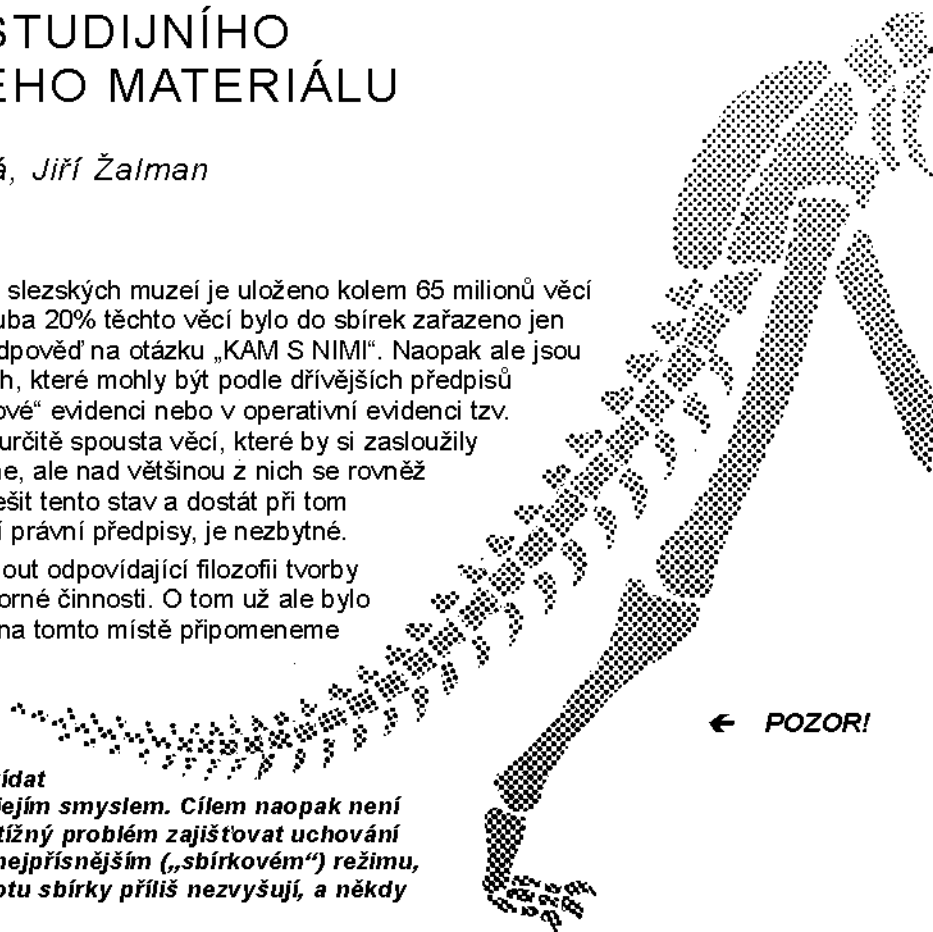
Cílem tvorby sbírky je zachovat pro budoucí generace sbírku, jako svěbytnou kulturní hodnotu, mající co největší schopnost vypovídat o přírodě nebo společnosti, což je jejím smyslem. Cílem naopak není postavit budoucí generace před obtížný problém zajišťovat uchování a správu obrovského počtu věcí v nejpřísnějším („sbírkovém“) režimu, které onu svěbytnou kulturní hodnotu sbírky příliš nezvyšují, a někdy dokonce snižují.

To nejhorší, co by se ale mohlo stát, je to, že výsledkem této filozofie by bylo pouze vyřazování sbírkových předmětů ze sbírek a jejich následná likvidace. Uchování těchto, pro sbírku sice přebytečných, věcí je v mnoha případech velmi žádoucí, a to zejména z těchto důvodů:

- Může jít o významný studijní materiál, jehož význam tím, že nebude zařazen do sbírky, ještě vzrůstá, protože rozšiřuje možnosti výzkumu i o metody, které pro výzkum sbírkových předmětů nelze použít. Dokonce i těch, které věci zcela zničí.⁵¹⁾
- Může jít o významnou součást doprovodné dokumentace ke sbírce.
- Na základě dalšího zkoumání tohoto materiálu, a to nejen v současnosti, ale zejména v budoucnosti, kdy lze předpokládat výzkumné možnosti či metody, které dnes ještě nejsou k dispozici, budou některé věci nakonec znovu do sbírky zařazeny a trvale, ve „sbírkovém“ režimu uchovávány.

Totéž platí o věcech, které nikdy do sbírek zařazeny nebyly, protože byly od počátku určeny pro výzkum, a teprve po jeho skončení lze rozhodnout, zda některé z nich do sbírky patří.

51) Vzpomínám si na výzkum, který využil souborů entomologických preparátů zcela běžných druhů hmyzu, navíc nelokalizovaných (dar amatérského sběratele muzeu z dvacátých let 20. století), které pro sbírku neměly prakticky žádný význam. Ty preparáty – po vyřazení ze sbírky – byly „rozemlety“ a v laboratoři se zkoumal obsah těžkých kovů v tělech oněch hmyzů.

← POZOR!

Kromě sbírkových předmětů a tzv. studijního materiálu či hmotné doprovodné dokumentace ke sbírce, pracuje muzeum ještě s dalšími věcmi. Jde např. o věci určené výhradně pro prezentační nebo demonstrační účely, jako zdroj náhradních dílů pro opravy a doplňování sbírkových předmětů atp.

Protože všechny tyto typy věcí movitých, které muzeum pro své činnosti nezbytně potřebuje, představují *majetek, s nímž je muzeum příslušné hospodařit, musí být tyto věci řádně sepsány – a vedeny v příslušné evidenci*. Nerudovská otázka „KAM S NIMI“ je opět neodbytně tady. Pokusíme se na ni odpovědět.

Vyjděme ze zákona – muzeum je organizací, která podle ustanovení § 10 odst. 6 zákona „*získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává přírodniny a lidské výtvoř, umožňuje jejich veřejné užívání, zkoumá prostředí, z něhož jsou tyto přírodniny nebo lidské výtvoř získávány a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní a vědecké účely*“. Jinými slovy – kromě činnosti sbírkotvorné a správy sbírek muzeum vykonává – ze zákona – ještě řadu dalších činností, které více nebo méně se sbírkotvornou činností souvisejí, ale jejich výlučnými výstupy tvorba a správa sbírky nejsou. Zejména jde o tyto činnosti:

- Různými formami prezentace (muzejní výstavy, muzejní programy, muzejní publikace) zprostředkovává veřejnosti poznatky o přírodě a dějinách společnosti.
- Zkoumá prostředí, z něhož jsou získávány sbírkové předměty metodami obvyklými pro jednotlivé vědní obory, včetně sběru a zkoumání sebraných hmotných dokladů, často obdobných těm, které jsou jindy zařazovány do sbírek.
- V rámci tzv. muzejní tezaurace shromažďuje a uchovává kromě sbírkových předmětů také *dokumentaci ke sbírce (a každé „podsbírce“)* nad rámec prostého evidenčního záznamu. Tuto dokumentaci tvoří např. písemné dokumenty, mapové, obrazové či zvukové dokumenty, ale také tzv. *srovnávací materiál*, jímž mohou být i věci movité stejného typu, jako věci movité, které tvoří sbírkové předměty, jen ale nejsou určeny k trvalému uchovávání v režimu sbírky. Jsou určeny ke studiu, s jehož pomocí jsou postupně doplňovány další poznatky o sbírkových předmětech.⁵²⁾

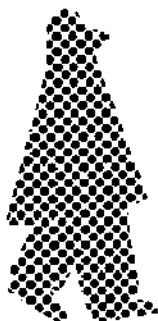
Je zřejmé, že pro zajišťování těchto činností musí muzeum nezbytně získávat – úplatně i bezúplatně – nejrůznější materiál. *Tento materiál, pokud je s ním muzeum příslušné hospodařit, musí být veden v evidenci muzea*.

POZOR! →

Nelze připustit, aby muzeum uchovávalo materiál, který není veden v žádné evidenci! Evidence je jediným možným stvrzením toho, že muzeum je příslušné s materiálem – majetkem – hospodařit.

V zásadě lze rozlišovat materiál tří typů, podle účelu, k jakému byl získán:

- a) *materiál, který byl získán jednoznačně v rámci sbírkotvorné činnosti, tj. jedná se o přírodniny nebo lidské výtvoř získané za účelem doplnění sbírky, resp. konkrétní „podsbírky“*,
- b) *materiál, který byl získán jednoznačně k zajišťování jiných činností než je čin-*

52) Příklad první: Do sbírek je zařazeno několik preparátů hmyzu z určité lokality, bezpečně určených do rodu. Součástí dokumentace jsou další preparáty téhož rodu hmyzu a z téže lokality. Ty nejsou určeny k trvalému uchovávání jako sbírkové předměty. Lze je – na rozdíl od sbírkových předmětů – dále zkoumat nejrůznějšími metodami, a na základě výzkumu se např. podaří zjistit, o jaký se jedná druh. Evidenční záznamy sbírkových předmětů jsou pak doplněny o druhové určení. Příklad druhý: Z archeologického výzkumu se do sbírkové evidence zapíše – jednotlivě nebo hromadně – významná torza nádob a kovové předměty. Drobné keramické fragmenty – „střepy“ – s téhož výzkumu tvoří doprovodnou dokumentaci. Jejich dalším zkoumáním se pak postupně získávají další poznatky, o které se doplní evidenční záznamy sbírkových předmětů, případně se některé fragmenty či z nich slepené části nádob zařadí do sbírky.

nost sbírkotvorná, zejména k účelům studijním, k výzkumu přírodnin nebo lidských výtvorů všemi možnými metodami včetně destrukčních, k prezentačním nebo demonstračním účelům, k doplňování sbírkových předmětů („náhradní díly“) atp., byť nelze vyloučit, že některé konkrétní věci movité budou na základě jejich bližšího posouzení či odborného nebo vědeckého zkoumání později zařazeny do sbírek (a tedy zapsány do evidence sbírkových předmětů a následně jejich evidenční čísla zapsána do CES),

- c) materiál, který tvoří tzv. doprovodnou dokumentaci ke sbírce nebo jednotlivým sbírkovým předmětům včetně srovnávacího materiálu.

Posouzení, o jaký typ materiálu se jedná, je na příslušném muzeu, zpravidla na zaměstnanci, který materiál získává. Rozhodující je *záměr, na jehož základě dojde k nabytí materiálu*. Podle toho, do které kategorie materiál prvoplánově⁵³⁾ patří, zvolí muzeum odpovídající formu jeho evidence.

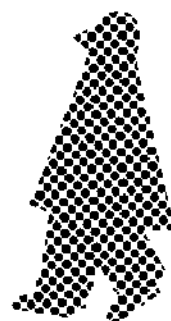
A. V případě materiálu zařazeného do kategorie a), tj. přírodnin či lidských výtvorů získaných prvoplánově za účelem doplnění sbírky („podsbírký“), je postup zpravidla následující:

1. Materiál je – obvykle tzv. hromadně – zapsán do chronologické evidence sbírkových předmětů, tj. s prvotním záměrem jej trvale uchovat. Evidenční čísla, tj. přírůstková, jsou zapsány do CES. V průběhu tří let, do kdy má muzeum povinnost zapsat přírůstky dosud vedené v chronologické evidenci do evidence systematické, je možné materiál posuzovat, třídit, zkoumat – a případně zrevidovat onen prvotní záměr na trvalé uchování.
2. Do systematické evidence jsou pak jednotlivě nebo opět tzv. hromadně zapsány ty věci movité, o nichž muzeum – *opakovaně a definitivně* – rozhodne, že budou trvale uchovány.
3. Materiál, o němž nebude definitivně rozhodnuto, že bude trvale uchován ve sbírce a zapsán do systematické evidence sbírkových předmětů, „zbyde“ pod původními přírůstkovými čísly v chronologické evidenci.
4. Muzeum požádá o vyřazení sbírkových předmětů vedených pod přírůstkovými čísly v CES, z důvodů přebytečnosti nebo neupotřebitelnosti. Zároveň požádá o zapsání *inventárních čísel* („vzniklých“ z částí původních čísel přírůstkových) do CES.
5. Po potvrzení vyřazení přírůstkových čísel z CES označí evidenční záznamy v chronologické evidenci slovem „VYŘAZENO“.
6. Věci movité, které tvořily – nyní již vyřazené – sbírkové předměty v chronologické evidenci, zapíše do evidence jiné (viz dále), případně je, jako zcela nepotřebné, zlikviduje.

V chronologické evidenci jsou tedy, jako sbírkové předměty, zapsány věci movité, které byly získány na základě ZÁMĚRU trvale je uchovat, a výstupem tohoto záměru je jejich zapsání do sbírkové evidence. V systematické evidenci jsou, jako sbírkové předměty, zapsány věci movité, u nichž BYL TENTO ZÁMĚR POTVRZEN. Tříletá lhůta pro zapsání sbírkových předmětů, vedených v chronologické evidenci, do systematické evidence slouží k tomu, aby byl záměr věci trvale uchovat buď potvrzen nebo odmítnut. Do chronologické evidence se však nezapisují věci, u nichž záměr trvale je uchovat nebyl důvodem pro jejich získání nebo byl tento záměr odmítnut ještě před zápisem.

← POZOR!

53) Na základě dalšího zkoumání získaného materiálu se mohou „v druhém plánu“ věci movité či nemovité dostat do jiné kategorie, tj. předměty získané v rámci sbírkotvorné činnosti nemusí být do sbírky či konkrétní „podsbírký“ zařazeny a naopak, předměty získané pro jiné činnosti se nakonec mohou stát součástí sbírky.

B. V případě materiálu zařazeného do kategorií b) a c), tj. přírodnin či lidských výtvorů získaných k účelům studijním, vědeckým, prezentačním, demonstračním nebo jako doprovodná dokumentace ke sbírkám nebo k jednotlivým sbírkovým předmětům, se zpravidla postupuje takto:

1. Materiál se zapisuje do evidence jiné než sbírkové (viz dále).
2. Materiál se dále posuzuje, třídí a zkoumá (libovolně dlouhou dobu).
3. Dojde-li muzeum na základě zkoumání materiálu k závěru, že některé věci movité budou zařazeny do sbírky, resp. konkrétní „podsbírký“, vyřadí je z evidence „jiné“ a zapisuje je hromadně nebo jednotlivě do chronologické evidence sbírkových předmětů jako nové přírůstky a požádá o jejich zapsání do CES a nejpozději do tří let je buď ze sbírkové evidence vyřadí nebo je zapisuje do systematické evidence.

B.1. Evidence věcí movitých, získaných pro účely prezentační, demonstrační, studijní a vědecké:

Uvedené věci movité muzeum nejčastěji získává prací vlastních zaměstnanců v souvislosti s plněním jejich pracovních úkolů *bezúplatně sběrem*, jako „studijní materiál“, méně často jde o věci movité získané *bezúplatně i úplatně* (např. darem, koupí, výrobou ve vlastních dílnách muzea atp.) pro účely prezentační, demonstrační, dekorační, jako zdroj náhradních dílů atp. Tento materiál je muzeum povinno – *jako každý jiný majetek – evidovat v účetní evidenci*.

Podrobnosti účtování majetku uvádějí obecně závazné právní předpisy pro hospodaření s majetkem České republiky nebo krajů nebo obcí. Jejich výklad přesahuje rámec této příručky. Uvádíme proto pouze dvě možnosti účtování o tomto materiálu ve státních příspěvkových organizacích, tj. v muzeích zřizovaných ministerstvy a okresními úřady⁵⁴⁾:

1. Jako *drobný dlouhodobý hmotný majetek*. Materiál určený jednoznačně pro demonstrační, prezentační, dekorační a další podobné účely získaný za úplatu i *bezúplatně* (kopie a repliky sbírkových předmětů, modely, multiplikáty věcí movitých, které jsou jako sbírkové předměty zapsány ve sbírkové evidenci⁵⁵⁾, části strojů, vozidel a dalších technických zařízení sloužící jako zdroj náhradních dílů pro doplňování a opravy sbírkových předmětů), materiál určený pro studijní účely a *získaný za úplatu*, stejně jako další, tzv. pomocný materiál evidovaný do 31. 12. 2000 v operativní evidenci, je evidován v účetní evidenci jako jakýkoliv jiný *drobný dlouhodobý hmotný majetek* sloužící k činnosti organizace.

2. Jako *materiál na skladě (zásoby)*. Tj. v reprodukční pořizovací ceně, která je stanovena *odborným odhadem podle užitné hodnoty*. Studijní materiál, který muzeum získá za úplatu, účtuje muzeum nejprve o *výdaji finanční hotovosti proti pořízení jednotlivých věcí, teprve potom lze účtovat o zařazení tohoto majetku do zásob, jak uvedeno výše*. Po zařazení studijního materiálu do zásob a jeho ocenění, je možné účtovat na základě rozhodnutí pověřeného zaměstnance muzea o jeho spotřebě (např. zkoumání, včetně destrukčních metod, vystavení, používání při různých muzejních programech, ale i zařazení věci do sbírkové evidence atp.).

⁵⁴⁾ pro příspěvkové organizace zřizované kraji je postup obdobný

⁵⁵⁾ Příklad: Ve sbírce muzea v přírodě jsou např. evidovány kosa, hrabice, srpy, hrábě, nůše, motyky... z druhé poloviny 19. století. Multiplikáty stejných předmětů jsou použity k prezentačním účelům, tj. např. jsou zavěšeny na vnějších stěnách lidových staveb, používají se při předvádění sklizně obilí atp.

B.II. Evidence věcí movitých získaných jako doprovodná dokumentace ke sbírce nebo „podsbírce“

Materiál určený jednoznačně pro doplnění doprovodné dokumentace ke sbírce nebo k „podsbírce“ a získaný výhradně bezúplatně činností zaměstnanců muzea (tzv. sběry, převážně přírodniny, ale také např. vybraný materiál z archeologických výzkumů, mapy, obrazové dokumenty všeho druhu, zvukové nahrávky, písemné dokumenty atp.) je veden v evidenci doprovodné dokumentace ke sbírce či „podsbírce“ (vždy s odkazem na název sbírky či „podsbírky“ a na evidenční čísla rozhodujících sbírkových předmětů⁵⁶⁾, k nimž se dokumentace zejména vztahuje), kterou muzeum uchovává pro studijní a vědecké účely spolu se sbírkou ve smyslu ustanovení § 10 odst. 6 zákona. Formu této evidence určí vlastník nebo jím pověřený správce sbírky. Evidenční záznamy obsahují:

- a) název věci movité nebo souboru věcí movitých s uvedením jejich počtu,
- b) odkaz na sbírku nebo „podsbírku“ a evidenční čísla rozhodujících sbírkových předmětů, jejichž doprovodnou dokumentaci věci nebo soubory věcí movitých tvoří⁵⁷⁾.

Doprovodná dokumentace je průběžně doplňována nebo mohou být věci movité z evidence doprovodné dokumentace vyřazeny a zapsány buď do účetní nebo sbírkové evidence, případně vyřazeny jako zcela nepotřebné.

Majetek, s nímž je muzeum příslušné hospodařit, je tedy veden:

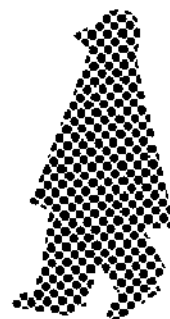
- a) v účetní evidenci podle obecně platných právních předpisů nebo
- b) ve sbírkové evidenci podle zákona č. 122/2000 Sb., nebo
- c) se jedná o doprovodnou dokumentaci ke sbírce nebo „podsbírce“ shromažďovanou podle § 10 odst. 6 zákona č. 122/2000 Sb., pro studijní a vědecké účely, vedenou v evidenci, jejíž podrobnosti určí vlastník nebo správce sbírky

O tom, v které evidenci je konkrétní věc movitá vedena, rozhoduje vlastník nebo správce sbírky podle toho, o jaký materiál se jedná a k jakému účelu byl získán a na základě příslušných právních norem.

56) Některé části doprovodné dokumentace se mohou vztahovat třeba i řádově ke stovkám či tisícům sbírkových předmětů. Neuvádějí se proto všechny, ale pouze několik rozhodujících.

57) Příklad možných evidenčních záznamů:

- soubor střepového materiálu z lokality hradiště „Slovanka“, 3568 ks, k podsbírce „archeologická“, ke sbírkovým předmětům A 622-717
- soubor drobných hlodavců z lokality Brandýs nad Labem – Hluchov (konzervováno etanolem), 8 ks, k podsbírce „jiná – přírodovědecká“, ke sbírkovým předmětům P 87-102
- videozáznam interiéru chalupy v obci Lhota, 1 videokazeta, k podsbírce „etnografická“, ke sbírkovým předmětům E 653-654
- soubor katalogů a fotografií z výstav, 8 ks, k podsbírce „výtvarné umění“, ke sbírkovým předmětům M-243-245

VI BEZPEČNOST SBÍREK

Pavel Jirásek

Motto: „Jak to, že mi nabízíte tak málo? Vždyť ten obraz je z muzea!“

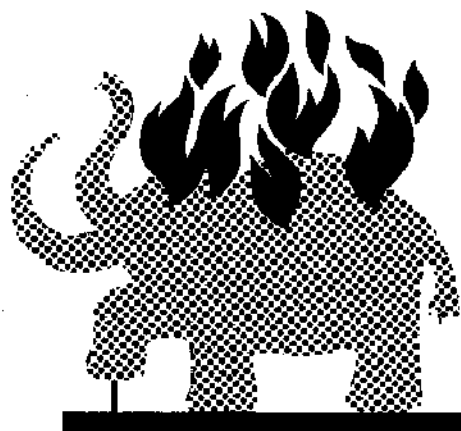
VI.1. BEZPEČNOST JE ÚKOLEM PRO VŠECHNY

Jak dlouho ještě budeš, Catilino, pokoušet naši trpělivost? Jak dlouho ještě bude trvat, než si každý zaměstnanec uvědomí svůj vlastní podíl zásluhy či viny při zajišťování bezpečnosti muzea – sbírek, budov, svých kolegů i návštěvníků? Kolik ještě vody uplyne v českých, moravských či slezských řekách, než všichni muzejníci akceptují nutná omezení, která musí být v každém muzeu přijata s ohledem na bezpečnost hodnot, které jsou tam uchovávány?

Několika otázkami jsem uvedl poslední kapitulu Příručky muzejníkovy I. Poslední, ale nikoliv z hlediska důležitosti tématu. Naopak. Vždyť k čemu by byla i ta nejdokonalejší evidence sbírek, pokud by nebylo alespoň minimalizováno nebezpečí, že budou zničeny či rozkradeny, a podle možností zajištěna i bezpečnost budov, zaměstnanců i návštěvníků muzeí?

Ohrožení sbírek i budov a osob jsou v případě muzeí značná. Zejména sbírky jsou ohrožovány požáry, vodou, chemikáliemi, a navíc jsou i lukrativním zbožím, po němž poptávka na trhu neustále roste. Jsou v muzeích shromážděny ve velkém množství a na relativně malém prostoru, což míru ohrožení dále zvyšuje. Nezbyvá než tomu čelit.

Po roce 1990 se bezpečnost i u nás stala jedním z klíčových témat ochrany kulturních statků, již se zúčastňuje stát. Dříve nemyslitelné finanční částky se investují do různých bezpečnostních systémů a signalizací, jimiž byly a jsou vybavována muzea, ale také památkové objekty (hrady, zámky), knihovny a církevní památky. Slouží k tomu komplexní meziresortní⁵⁸⁾ projekt – Integrovaný systém ochrany movitého kulturního dědictví (ISO). Ten byl původně zaměřen na ochranu budov, od roku 1996 byl rozšířen o subsystémy dokumentace ohrožených předmětů, ochrany předmětů před nepříznivými vlivy prostředí a výkupů předmětů kulturní hodnoty. Vzhledem k významu tohoto projektu jde i o jisté „politikum“, jímž se pravidelně zabývá vláda i parlament.

⁵⁸⁾ Projekt je realizován ve spolupráci ministerstev kultury, vnitra a financí.

POZOR! →

Jakkoliv je získávání finančních prostředků na všechny subsystemy ISO obtížné, a bez peněz by celý projekt nebylo možno realizovat, nejsou peníze jedinou zárukou jeho efektivity.⁵⁹⁾ Je tomu tak i v případě muzeí, kde *alfou a omegou bezpečnosti je přístup všech zaměstnanců, zvláště vedoucích pracovníků k celému komplexu opatření, která umožňují minimalizovat ohrožení budov, sbírek i osob*. Jde o každodenní, nikdy nekončící práci.

Každý bezpečnostní systém je nejvíce ohrožován zevnitř, tj. nedisciplinovaností, nedodržováním základních procedur, lhostejností zaměstnanců. Efektivnější než drahé sofistikované elektronické systémy mohou být pouhé změny v chování lidí.

Pokud se dodržují základní pravidla bezpečnosti, ohrožení je minimalizováno. V systému bezpečnosti však platí „pravidlo pružin“, tj. selhání „nejměkčí“ části systému může způsobit kolaps systému celého. Bohužel ono „nejměkčí“ místo bývá objeveno, až když se něco stane. Tomu může předejít pečlivá analýza bezpečnostní situace, zvolení optimálního systému bezpečnosti podle charakteru instituce – a důsledná kontrola funkčnosti zavedeného systému.⁶⁰⁾

Jak tedy zajistit bezpečnost muzea a jeho sbírek? Jak jsem již naznačil, je to záležitost *přesné definované bezpečnostní politiky organizace a její aplikace na základě pečlivé analýzy bezpečnostní situace do bezpečnostního systému, jehož efektivita ovšem záleží na dodržování řady opatření a na přístupu všech zaměstnanců k jejich realizaci*. Jak postupovat od myšlenky k praxi, co všechno lze pro zvýšení bezpečnosti budov, sbírek i osob podniknout a jak budovat účinný bezpečnostní systém, se pokusím stručně shrnout dále.

VI.2. POSTUP PŘI VYTVÁŘENÍ BEZPEČNOSTNÍHO SYSTÉMU

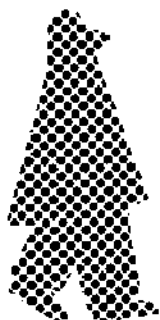
Zajištění ochrany sbírek ukládá zákon. V § 9 odst. 1 písm. a), b), c) je řečeno, co je povinností vlastníka sbírky⁶¹⁾ při její ochraně proti různým druhům ohrožení. Jde však pochopitelně o ustanovení obecná, podrobněji je rozvádí ustanovení § 1 vyhlášky, ale ani to nevybočuje z rámce obecnosti. Bezpečnost sbírky je okamžitou hodnotou, připustíme, že měřitelnou, jejího stavu. Jako proměnná veličina je závislá na vnějších faktorech působících tedy mimo sbírku i instituci, kterými jsou různé druhy ohrožení. Riziko pak určuje stupeň takového ohrožení. Smyslem všech opatření a cílem chování muzea je *dosažení stavu, kdy jsou možná ohrožení co nejvíce eliminována, tzn. riziko je co možná nejnižší*. K tomu je ovšem třeba:

59) Jsou známy případy malých muzeí, jejichž vnitřní bezpečnostní politika a z ní vycházející úroveň zabezpečení navzdory nevelkým finančním částkám, které lze do systému bezpečnosti investovat, v mnohém přesahují úroveň bezpečnosti v mnohem větších a „bohatších“ muzeích.

60) V roce 1944 byly vybaveny kanceláře vedoucích vědeckých pracovníků laboratoří v Los Alamos, v nichž se vyvíjela americká atomová bomba, novým typem trezorů. Až do konce války tam všichni poctivě ukládali před odchodem z pracoviště všechny pracovní materiály. Bylo to kontrolováno a nikdy nebylo zaznamenáno, že by nařízení někdo porušil. Teprve těsně před koncem války, když byla provedena komplexní bezpečnostní prověrka, se ukázalo, že pracovníci sice supertajnou dokumentaci ke zbrani hromadného ničení do trezorů ukládali, nicméně většina trezorů měla stále nezměněný kód číselné kombinace daný jednotné výrobem – 1100, ačkoliv si ji měl každý pracovník změnit podle svého již první den po instalaci trezoru. Naštěstí pro civilizovaný svět tohoto selhání pracovníků i kontroly nikdo nezneužil.

Nám bližší je případ krádeže Picassových obrazů z Národní galerie v Praze v roce 1991. Tam nikdo nepochybil, strážný postupoval přesně podle instrukcí. Po prvním signálu dvakrát ověřil, zda nejde o planý poplach, a poté zavolal policii. To ovšem stačilo pachatelům k tomu, aby loupež dokonali. Chyba byla ve špatné časové analýze případných vloupání. Naštěstí byli pachatelé vypátráni a obrazy se Národní galerii vrátily.

61) Připomínám, že v případě muzeí zřizovaných státem, kraji a obcemi povinnosti vlastníka v plném rozsahu zajišťuje tato organizace.

- a) ohrožení, resp. riziko *poznat*,
- b) *definovat co a proč je třeba chránit*.

Jinými slovy – definovat a přijmout **bezpečnostní politiku organizace**.

Bezpečnost sbírky zpravidla nelze vnímat izolovaně, vždy souvisí i s bezpečností osob – zaměstnanců i návštěvníků muzea, ale také třeba s ochranou dobrého jména muzea, ochranou jiného majetku, než jsou sbírky, ochranou informací atp.

Při poznávání rizik je třeba zpracovat jejich *analýzu*, tj. nejen je pojmenovat, ale vyhodnotit také:

- a) pravděpodobnost výskytu ohrožení,
- b) stupeň jejich nebezpečnosti,
- c) z předchozího vycházející priority při jejich eliminaci.

Riziko pak může být určeno násobkem měřitelně vyjádřené pravděpodobnosti výskytu ohrožení a stupně nebezpečnosti ohrožení.

Zpracovávání analýz rizik je dnes samostatnou disciplínou, kterou se zabývají (zvláště např. v USA) specializované firmy či týmy odborníků státních institucí. Nedílnou součástí analýzy je modelování mimořádných situací a sledování subsystémů i systému jako celku. Při tom je nutné brát v úvahu nejen ohrožení nejpravděpodobnější, ale také ta, jejichž pravděpodobnost je malá.⁶²⁾

2. 1. PŘEHLED NEJDŮLEŽITĚJŠÍCH OHROŽENÍ

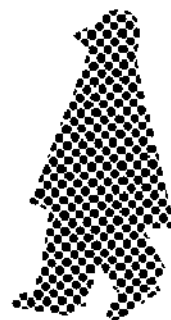
2. 1. A. OHROŽENÍ ŽIVLY

- záplavy
- sucho nebo omezená dodávka vody
- blesk
- silné vichřice a bouře
- zvýšená hladina vody
- rozsáhlé lesní požáry nebo zvýšený stav ohrožení v jejich důsledku
- rozsáhlé zamoření biologickými škůdci (hmyz, hlodavci, houby)
- kritická smogová situace nebo jiné extrémní znečištění
- zemětřesení

2. 1. B. SELHÁNÍ TECHNIKY A MIMOŘÁDNÁ OHROŽENÍ

- výpadek cirkulace vzduchu, selhání vzduchotechniky
- výpadek topení nebo chlazení
- výpadek detekce stavu prostředí sbírek (monitorovacích systémů)
- výpadek dodávky elektřiny
- výpadek dodávky paliva
- výpadek odvozu odpadků

62) Vysvětlit to lze třeba na příkladu tornáda. U nás jde o jev velmi vzácný, ale jde proto o riziko zanedbatelné? Určitě ne. V posledních deseti letech se i v České republice tornádo objevuje jednou až dvakrát za rok. I tak vzácný jev proto musíme brát v úvahu, protože následky mohou být katastrofální. Naproti tomu existují rizika, jejichž efekt není okamžitý jako v případě tornáda, ale přesto významný. Jde např. o působení agresivního ovzduší v některých lokalitách, které na sbírky působí za dlouhou dobu, ale konečný efekt může být nakonec stejný jaký způsobí několikaminutová katastrofa.

- výpadek dopravních služeb
- výpadek monitorovací služby (pultu centralizované ochrany)
- výpadek dodávky vody nebo snížení jejího tlaku
- narušení konstrukce budovy
- výbuch (např. plynu)
- požár budovy
- chemické zamoření
- únik paliva nebo chemikálií

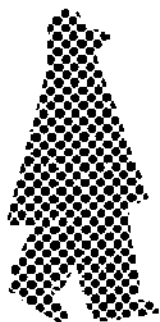
2. 1. C. NEHODY

- zranění zaměstnance nebo návštěvníka
- havárie spojená s únikem chemických látek
- poškození budov a inventáře
- poškození sbírek z jakékoliv příčiny
- hromadný výskyt vyjmenovaných nehod

2. 1. D. LIDSKÁ ČINNOST VČETNĚ KRIMINÁLNÍ ČINNOSTI

- nedovolené vniknutí osob
- přepadení
- výtržnosti
- problematické chování mentálně narušené osoby
- vloupání
- krádež
- záměrné poškozování sbírek nebo jiného vybavení
- sexuální delikty
- vandalismus a graffiti (poškozování sprejem)
- nelegální užívání drog a alkoholu v prostoru muzea
- nelegální užívání zbraní a automobilů
- krádeže provedené zaměstnanci
- žhářství
- sociální nepokoje
- hospodářské nepokoje včetně stávek
- hrozba výbuchu
- exploze bomby
- hrozba vydírání výkupným za personál nebo sbírky
- teroristický útok
- fyzické násilí
- válka

Seznam není vyčerpávající, ale snad stačí pro představu, jak rozmanitá mohou být rizika. Navíc se s časem mohou měnit.

2. 2. BEZPEČNOSTNÍ PLÁN A JEHO REALIZACE

Na základě zpracované analýzy bezpečnostních rizik lze přikročit ke zpracování *bezpečnostního plánu*. Jeho smyslem je stanovit priority bezpečnostní politiky, tzn. *co, proti čemu, co dříve a co později a hlavně co jak moc je třeba chránit, tedy jaká je akceptovatelná úroveň jednotlivých poznatých rizik. Plán představuje bezpečnostní management.*

Následuje prováděcí část bezpečnostního managementu, která řeší, *jakými formami a způsoby bude ochrana uskutečňována, aby rizika byla minimalizována na nebo ještě lépe pod onu akceptovatelnou úroveň.*

Je třeba navrhnout konkrétní řešení a opatření, např.:

- organizační změny v muzeu
- montáž zabezpečovací signalizace a regulačních systémů
- montáž mechanických bariér

Při tom je nutné mít stále na zřeteli, aby se jednotlivá navržená opatření navzájem neoslabovala, nebo dokonce nevylučovala.

Pro muzea existuje celá řada obecných, tj. *podobných řešení*. Vždy je však třeba přihlížet ke zvláštnostem jednotlivých muzeí, např. podle umístění budov, jejich vnitřního uspořádání, charakteru sbírek atp.

2. 3. OBECNÁ PRAVIDLA BUDOVÁNÍ BEZPEČNOSTNÍHO SYSTÉMU

V obecném bezpečnostním systému muzea lze vymezit tři základní části:

- Ochrana majetku, s nímž muzeum hospodaří.
- Ochrana návštěvníků a zaměstnanců muzea.
- Ochrana dobrého jména muzea.

Základním pravidlem, jak zajistit ochranu majetku a lidí, je *postupovat od jednoduchých (i finančně nenáročných) opatření k těm složitějším na základě jasného definování cílového stavu optimálního zabezpečení a postupně k tomuto stavu směřovat*. Uvedu příklad, jak budovat bezpečnostní systém muzea řazením jednotlivých, logicky a funkčně souvisejících, subsystémů od jednoduchých ke složitějším:

(1) Mechanické zábrany.⁶³⁾

Jde zejména o dveře, zámky, protipožární dveře, mříže, ploty, bezpečnostní skla, stěny budovy, vitríny, trezory, trezorové místnosti. To vše tvoří základní subsystém, který ostatní subsystémy jen vhodně doplňují.

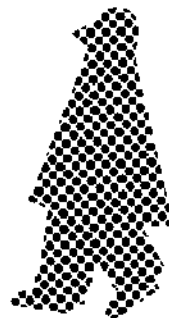
(2) Organizace strážní a dozorcí služby.

Jde o určení pravidel chování dozorcí služby, stanovení četnosti pochůzek strážní služby. Počet dozorců a strážců se řídí rozsahem a charakterem budov, expozic a hodnotou sbírek. Elektronické bezpečnostní subsystémy dozorcí a strážní službu doplňují, ale nenahrazují ji.

(3) Organizační opatření ovlivňující chování zaměstnanců a návštěvníků.⁶⁴⁾

⁶³⁾ Pořízení solidních dveří, odpovídajících zámků atp. je pro zabezpečení často vůbec tím nejdůležitějším opatřením.

⁶⁴⁾ Organizační řád, pracovní řád, badatelský řád, depozitární řád, stanovení režimu nakládání se sbírkami podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) zákona, požární směrnice, školení o bezpečnosti a ochraně zdraví atp.

Tato opatření je třeba stále aktualizovat v souvislosti se změnami expozic, poskytováním služeb návštěvníkům atp.

(4) Opatření k bezpečnosti ve scénářích expozic.

Jsou to opatření omezující rizika úrazů a zranění zaměstnanců i návštěvníků expozic a výstav (umístění předmětů, typy vitrín atp.).

(5) Elektronická zabezpečovací signalizace (EVS).

Jde o vyšší stupeň ochrany, která je ale účinná pouze v kombinaci s mechanickými zábranami a s dalšími subsystémy ochrany. Protože jde dnes o dynamicky se rozvíjející subsystémy v řadě muzeí, věnuji jim – spolu s elektronickou požární signalizací – zvláštní pozornost v samostatné kapitole B.3.A.

(6) Elektronická požární signalizace (EPS).

Viz kapitola B.3.A.

(7) Systém kontroly vstupu do objektů (ACS).

Existuje prakticky v nějaké podobě v každém muzeu. Je důležitý pro vnitřní kontrolu chování zaměstnanců. Jeho nejjednodušší podobu tvoří vydávání klíčů se záznamem. Moderní sofistikované systémy fungují obvykle na bázi elektronických čteček. Ty po přečtení informace od vstupujícího (magnetické, infračervené či jiné karty nebo z elektronické části klíče) vyšlou signál do centrálního počítače. Ten zkontroluje právo vstupu. Pokud je tento systém budován na elektronické bázi včetně monitorování z centrálního velína, značně omezuje možnosti krádeží vlastními zaměstnanci. Bud' pracuje nezávisle na ostatních systémech, nebo je propojen s EVS a EPS.

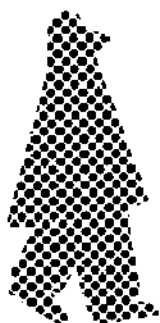
(8) Uzavřený televizní okruh – kamerový systém (CCTV).

Vhodně doplňuje subsystémy EVS a EPS a slouží jak k ochraně sbírek, tak i k ochraně zaměstnanců a návštěvníků. Používá se zejména pro ověření poplachu a jako důkazní prostředek nezákonných aktivit. V současné době se upouští od rozsáhlých sledovacích pulů s velkým počtem monitorů a přechází se k novému typu systému. Ten uvádí do funkce monitor v případě poplachové události. Ta je pak např. fonicky signalizována obsluze velína, včetně obrazu tzv. poplachového monitoru a je digitálně zaznamenána v kvalitním modu na záznamovém médiu. Existence centrálního velína je nutnou podmínkou plného využití možnosti subsystému CCTV. V expozicích zámeckého typu je vhodné umístit kamery do kritických míst interiéru, kudy musí projít všichni návštěvníci. Při organizovaných prohlídkách pod dohledem je totiž možnost krádeží omezená. V muzeích a knihovnách je použití subsystému širší. V muzeích vhodně doplňuje předmětovou ochranu, v knihovnách slouží především jako důkazní prostředek. Subsystém CCTV je nepostradatelný pro eliminaci falešných poplachů venkovních perimetrických subsystémů EVS. Významný je i jeho preventivní, psychologický účinek.

(9) Subsystém vnitřní komunikace a tísňového volání.

Tento subsystém chrání zejména dozorce v expozicích. Jsou používána tlačítka tísňového volání bud' mobilní, s radiovým přenosem datových informací, nebo stacionární. Možné je použití také vysílaček s fonickým přenosem. Moderní subsystémy umožňují rozlišit, kdy jde o mimořádnou situaci, za níž ale není přímo ohrožen život nebo zdraví dozorce, a situace, kdy jde o přímé napadení. Umožňují i poměrně přesnou lokalizaci místa, odkud je signál vyslán.

(10) Subsystém měření a regulace kritických fyzikálních veličin (teplota, vlhkost, světelná intenzita a intenzita UV záření) v prostorech, kde jsou uchovávány sbírky.

Tento subsystém je v našich muzeích zatím poměrně vzácný. Je to však vynikající pomůcka pro sledování dlouhodobého působení fyzikálních vlivů na sbírky.

- (11) Subsystém měření technických veličin (voda, plyn, prašnost atp.).

Tento subsystém umožňuje včas rozpoznat blížící se událost, která může mít katastrofické účinky.

- (12) Subsystém vnějšího a vnitřního osvětlení objektů.

Je důležitý pro prevenci a výhodný při sledování osvětlení budov na odlehlých místech.

- (13) Subsystém ochrany proti přepětí způsobeného atmosférickými vlivy.

Je důležitý pro ochranu všech slaboproudých elektronických systémů. Zajišťuje ochranu ze strany napájení systémů z elektrické sítě, ochranu napájení prvků ze strany ústředny atp. Ochrana před znehodnocením zařízení má nemalý význam ekonomický.⁶⁵⁾

- (14) Vnitřní monitorovací centrum („velín“).

Jeho význam je zřejmý, v řadě případů je podmínkou pro funkčnost jiných subsystémů. Předpokládá však obsluhu 24 hodin denně, musí mít svůj vlastní režim, nesmí být přístupný lidem, kteří v hlídaném objektu nepracují, a musí být dobře zabezpečen.

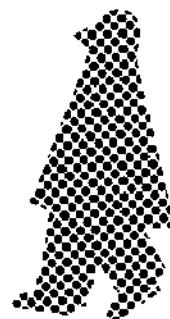
- (15) Subsystém přenosu poplachových informací z monitorovacího centra k zásahové jednotce.

Přenos informací o vzniku mimořádné situace je základní součástí bezpečnostního systému. Přenos informace k intervenční jednotce (policie, hasiči), dnes většinou datový by měl být uskutečněn nezávisle na obsluze vnitřního monitorovacího centra (velínu) nebo v případě, kdy toto centrum v muzeu není, přímo z centrály detekčního systému. Doporučit lze zřízení několika na sobě nezávislých typů přenosu. Pokud existuje např. jen možnost přenosu po telefonní lince, lze tuto cestu poměrně snadno vyřadit. U modernějších zařízení se přenos děje paralelně po telefonní lince a bezdrátově na několika utajených frekvencích.

- (16) Textové a obrazové dokumentace sbírek.

Existence textové a obrazové dokumentace ke sbírkovým předmětům je nejen důležitá pro jejich vypovídací schopnost o přírodě či společnosti, ale je doslova k nezaplacení při pátrání po odcizeném předmětu nebo při jeho restaurování, zhotovování replik apod. V příloze příručky naleznete formulář sloužící k popisu předmětu v policejní databázi SEUD a mezinárodní standard pro výměnu informací OBJECT ID. V případě odcizení předmětu je také důležité uvést, zda je vzhledem k hodnotě předmětu žádoucí vyhlásit celostátní nebo mezinárodní pátrání, a následně si ověřit, zda se tak skutečně stalo. Jinak se totiž může ukázat, že pátrání nepřekročí hranice okresu či kraje. Textová a zejména obrazová dokumentace k předmětu je samozřejmě pro pátrání rozhodující. Uplatňují se dnes už i metody značení předmětu pomocí mikroteček, záznamu DNA atp. pro případ budoucí identifikace.

⁶⁵⁾ Dobrá ochrana proti přepětí obsahuje tři základní prvky – rychlé diody, varistor a bleskojistku. Zkušenosti z posledních let ukazují na vysokou důležitost tohoto subsystému. Bylo zaznamenáno již dost případů, kdy nákladné (řádově ve stovkách tisíc korun) ochranné subsystémy byly zcela zničeny při bouři, přičemž instalace ochrany proti přepětí by si bývala vyžádala náklady pouze ve výši 5–10% ceny zničených zařízení.

(17) Plány pro řešení mimořádných situací (evakuační plán apod.).

Práva a povinnosti právnických osob při přípravě na krizové situace stanoví zákon č. 24/2000 Sb. Koordinací příprav na krizové stavy a jejich řešení je pověřeno ministerstvo vnitra. I muzea jsou povinna na výzvu příslušného orgánu krizového řízení se podílet na zpracování krizových plánů. V každém muzeu by měl být také zpracován tzv. plán krizové připravenosti, který řeší otázky evakuace, součinnosti s ostatními složkami záchranného systému i pravomoci zaměstnanců muzea. V evakuačních plánech je třeba věnovat pozornost nejen prioritám z hlediska kvality sbírkových předmětů (vypovídací schopnosti), ale také zachování jednotlivých typů artefaktů pro případ pozdější rekonstrukce (zvláště u instalací „zámeckého“ typu).

(18) Subsystém (pravidla) zásahu a spolupráce s intervenčními jednotkami (policií, hasiči, smluvními bezpečnostními službami).

Protože subjekty podílející se v případě mimořádné události na záchranných akcích mají různé zájmy (muzeu jde hlavně o zachování sbírek, hasičům o lokalizaci požáru, policii o dopadení pachatele atp.), je vhodné plán a pravidla zásahu předem projednat, aby si jednotlivé subjekty navzájem nepřekážely.

(19) Stanovení priorit pro konzervaci, preparaci a restaurování předmětů.

V souvislosti s ostatními bezpečnostními subsystémy se může zdát, že jde o záležitost vybočující poněkud z tématu. Nicméně konzervování, preparování a restaurování představují činnosti, které jsou pro ochranu sbírek klíčové. Zároveň jde však o činnosti nákladné, na něž se vlastně nikdy nedostává finančních prostředků. Právě proto by mělo mít každé muzeum zpracovaný plán priorit.

2. 3. A. ELEKTRONICKÁ ZABEZPEČOVACÍ SIGNALIZACE (EZS)

Tento subsystém ve spojení s mechanickými zábranami a dozorcí a strážní službou představuje kvalitativně vyšší stupeň ochrany. Při jeho projektování je nezbytné mít stále na paměti následující základní pravidlo.

POZOR! →

Čas, který bude potřebovat pachatel trestné činnosti na nejkratší cestu k předmětu svého zájmu a zpět, musí být delší nebo v nejhorsím shodný s časem od okamžiku detekce potřebným pro přenos signálu, jeho vyhodnocení až k zásahu intervenční jednotky.

V praxi to znamená, že po detekci vniknutí do střeženého prostoru musí pachatel překonat jednu či více mechanických bariér, které ho dostatečně dlouho zdrží. Toto jednoduché pravidlo je základním stavebním kamenem jakékoliv koncepce EZS. Pokud není respektováno, je i ten nejdražší elektronický systém degradován do role „strašáka v makovém poli“.⁶⁶⁾

66) Pro ilustraci častý příklad nerespektování tohoto pravidla. Protože sbírky bývají obvykle uloženy v historických stavbách, jsou tyto stavby opatřeny většinou venkovními mřížemi (pokud vůbec nějaké mříže mají). V kombinaci s vnitřním elektronickým zabezpečením prostoru a pláště budovy, tj. prostorovými detektory a detektory rozbití či otevření oken a dveří, ztrácí venkovní mříže – a tedy i EZS – smysl. Pachatel totiž začíná běžet kritický čas až po překonání mříží, což vzhledem k dnešnímu technickému vybavení mnoha lupičů, nepředstavuje větší problém. Význam by měly mříže vnitřní, které by musel překonávat až po detekci narušení střeženého prostoru. Není-li to možné, existují další možnosti, jakými jsou instalace venkovních detektorů (podzemní tlakové kabely, vnější IR záclony), které uzavřou objekt zvnějšku. To je však samozřejmě varianta finančně náročnější a vyžaduje součinnost s vnějšími kamerami pro eliminaci poplachů způsobených jinými vlivy, než je narušení prostoru pachatelem. Problém je i to, že tato moderní a účinná metoda předpokládá objekt oplotit, a tím vyloučit přístup osob v době střežení, což je však u mnoha hlídaných míst, např. v městské zástavbě, vyloučeno.

Vždy se vyplatí dát EZS projektovat i instalovat firmě na vysoké odborné úrovni a zvolit kvalitní a osvědčenou technologii. To je totiž cesta, jak si nejen zaručit vysokou funkčnost zařízení, ale také se vyhnout dvěma jinak častým problémům. Planým poplachům způsobeným technickými nedostatky zařízení a poplachům způsobeným chybou obsluhy.

Ochranu objektu proti vloupání doplňuje ochrana vlastních sbírkových předmětů. I tady jde zpravidla o kombinaci mechanické bariéry (vitrína, vitrína z bezpečnostního skla či vitrína s bezpečnostní fólií) a EZS. Moderní vitríny bývají vybaveny detekcí rozbití nebo otevření již od výrobce nebo umožňují snadnou montáž přídavného zařízení. Důležitá je volba detekčních čidel s ohledem na konstrukci vitrín, použitý typ osvětlení a charakter exponátů.

Poměrně komplikovaná je ochrana předmětů ve veřejných knihovnách. Nejúčinnější je použití systému značení knih s pomocí mikročipů, který aktivuje alarm při průchodu sledovanou zónou.

Velkou pozornost je třeba věnovat výběru komponentů EZS. Každý má definované podmínky použití. Zejména při výběru čidel pro použití v nevytápěných, či dokonce otevřených prostorách je třeba sledovat teplotní rozsah použití i další charakteristiky. Vyplatí se použít čidla pracující na různých principech detekce.

2. 3. B. ELEKTRONICKÁ POŽÁRNÍ SIGNALIZACE (EPS)

Tento subsystém bývá nadřazen všem ostatním. Jednak proto, že ztráty na majetku bývají v případě požáru nevratné, a jednak proto, že požár představuje mimořádné ohrožení zdraví, nebo dokonce životů lidí.

Je dobře, může-li dojít k instalaci EPS společně s instalací EZS pro možný souběh kabelových tras. Ekonomický přínos takového řešení je evidentní. Optimálním řešením je, může-li být EPS doplněna automatickým zhasací systémem. Problém ovšem nastává, jde-li o instalaci v historických interiérech, protože zhasací systém ruší jeho vzhled mnohem více než systém detekční. Kompromisem může být, když se komponenty zhasacího zařízení nainstalují pouze jako solitéry ve vytípaných kritických místech objektu.

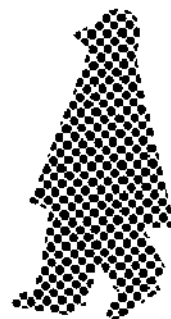
Pečlivě je třeba volit hasicí médium, stále nejlepší se zdá být použití médií tradičních (voda). Osvědčuje se tzv. mlhový zhasací systém s vysokou aktivní plochou, nízkou spotřebou vody a relativně vysokou mírou ohleduplnosti k interiéru i sbírkám při použití.

Pro instalaci EPS platí totéž, co bylo napsáno v případě EZS, tj. čím kvalitnější je zvolená technologie a čím vyšší je odbornost prováděcí firmy, tím méně je falešných poplachů.

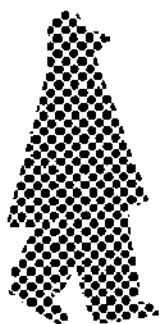
EPS se instaluje ve všech typech institucí (muzea, knihovny, památky). Softwarově může být propojen s ostatními subsystémy, ale vždy musí pracovat nezávisle na nich. Vzhledem k povaze materiálu je zvláště důležitý v knihovnách. V muzejních expozicích je třeba dávat pozor na kombinaci čidla a osvětlení exponátů. Pokud není osvětlení řádně odfiltrováno a pracuje v blízké oblasti tepelného spektra ohně, může to být příčinou poplachů. Přímé napojení na pult požární ochrany zvyšuje účinnost EPS.

Každý samostatně pracující bezpečnostní subsystém omezuje možný dopad bezpečnostních rizik, nejúčinnější je však kombinace subsystémů několika.

⚡ POZOR!

Úroveň bezpečnosti sbírek (i ostatních kulturních statků) se v posledním desetiletí pronikavě zvýšila zejména zásluhou zmíněného projektu ISO,⁶⁷⁾ jehož prostřednictvím bylo možné investovat do bezpečnostních systémů, ale také do jiné preventivní ochrany desítky milionů korun, stále jde a stále půjde o jednoznačnou prioritu ochrany movitého kulturního dědictví. V případě sbírek je také zajištění bezpečnosti jednou ze základních povinností vlastníků a správců uložených jim zákonem.

67) Zásady pro poskytování příspěvků ze státního rozpočtu na ISO vlastníkům a správcům sbírek, kulturních památek a významných knižních fondů jsou zveřejněny na internetových stránkách ministerstva kultury.

LASKAVÝ ČTENÁŘ DOVOLÍ...

(zřejmě marný pokus autorů vmluvit se, i přesto co napsali, do přízně čtenářů)

Jednoho slavného spisovatele, který svými díly rád šokoval, se zeptali, co by pokládal za nejlepší reakci čtenářů na své knihy. Odpověděl: „**Kdyby čtenář po dočtení mé knihy vyskočil z postele, a jen tak v pyžamu vyběhl na ulici, aby si to se mnou vyřídil.**“ Pevně doufáme, že po přečtení „Příručky muzejníkovy I“ taková reakce nikoho nenapadla. Ani proto, jak je příručka napsána, ani ze zoufalství, jaká že to nemožná práce teď po něm bude vyžadována. Pokud se tak stalo, nechte to na ráno, bude ještě dost příležitosti se s námi setkat. Ani vydání příručky totiž stále nepokládáme za konec usilování o dialog nad zákonem, tvorbou sbírek, jejich správou a ochranou.

Příručky typu „kuchařky“ se obvykle nečtou „jedním dechem“ od první stránky do poslední, ale čtenář zpravidla vyhledá jen tu část, kterou aktuálně potřebuje. **Zkuste pro tentokrát udělat výjimku.** I v „kuchařce“ totiž platí, že „všechno souvisí se vším“. Třeba si tím ušetříte přemýšlení o peripetích s evidencí nějakých zapeklých předmětů, protože vás jiná část příručky inspiruje k přemýšlení zcela jinému – zda ty předměty vůbec do sbírky patří.

Možná, že se všechno to, co dnes plyne ze zákona, z vyhlášky, metodického pokynu i této příručky může někomu jevit jako blesk z čistého nebe, který od základu změní jeho dosavadní práci, že už nebude moci dělat nic jiného než evidovat, inventarizovat a psát žádosti na ministerstvo. Ještě jednou připomínáme, že takový dojem může mít jen ten, kdo si až dosud se správou sbírky příliš nelámal hlavu. Až na několik výjimek (komunikace s CES) nejsou vyžadovány žádné činnosti, které se do roku 2000 dělat nemusely. Jen jsou nyní **míněny opravdu vážně.**

Ačkoliv vyhláška, metodický pokyn i příručka mají sloužit k ujasnění a vysvětlení činností plynoucích ze zákona, existence hned několika pomůcek může někoho naopak spíše znejistit. Čím se má tedy vlastně řídit? Co vlastně platí? **Samozřejmě to, „přes co nejede vlak“, je zákon! Vyhláška jen uvádí podrobnosti toho, co je v zákoně řečeno, a metodický pokyn či tato příručka to dále konkretizují.** Pokud by tedy někdo došel k názoru, že některé pasáže metodického pokynu či příručky jsou v rozporu se zákonem, buď se mylí, nebo byly ty pasáže nepřesně formulovány, což se snad nestalo, a pokud přece, pak se omlouváme. Poněkud jiná je situace ve vztahu mezi metodickým pokynem a příručkou. V příručce lze najít několik pasáží, které neodpovídají přesně tomu, co se píše v metodickém pokynu. Takže naposledy:

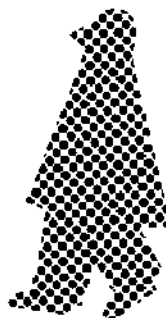
Protože i příručka stejně jako pokyn je metodickým materiálem, dokonce z pera týchž autorů, postupuje se podle zásady, že „platí vždycky to, co je blíže konci světa“, tj. co bylo napsáno později, v tomto případě tedy příručka.

Řečeno slovy J. F. Svobody, autora obdobné příručky z roku 1949 – „přejeme si, aby příručka prospěla našim kolegům a bylo jí hojně užíváno“.

V Praze, listopad 2001

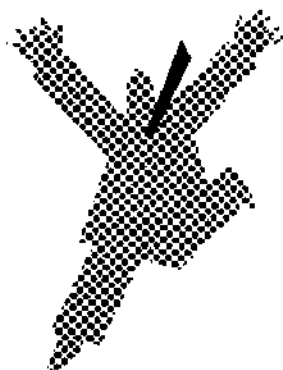
Autoři

⚡ POZOR!

JEDEN Z MOŽNÝCH „PŘÍBĚHŮ SBÍRKOVÉHO PŘEDMĚTU“:

1. Na základě sbírkotvorného záměru **získal** kurátor „podsbírký“ „historická“ muzea v N. darem od místního občana soubor dvou **věcí movitých** vázících se k dějinám perníkářského řemesla ve městě N. – jako materiál pro **studium** zaniklého řemesla. Soubor tvoří dřevěná forma na perník s motivem sv. Václava a vročením 1798 a volný list papíru s ručně psaným receptem na anýzový perník.
2. Po bližším posouzení získaných věcí **movitých** zjistil kurátor, že recept na perník je pouze opisem stejného receptu ze sešitového receptáře, který získal pro „podsbírkou“ již dříve. Kurátor se **rozhodl**, že:
 - a) dřevěnou formu na perník zařadí do „podsbírký historická“,
 - b) recept si ponechá s tím, že zváží jeho použití k reprodukci pro připravovaný článek o perníkářském řemesle.
3. Kurátor **provede evidenční zápis do chronologické evidence, tj. do přírůstkové knihy**, se všemi náležitostmi podle ustanovení § 9 odst. 1 písm. d) zákona, včetně přidělení přírůstkového čísla 88/2001, kterým **formu na perník označí, a připraví návrh žádosti na provedení změny v CES**, tj. doplnění přírůstkového čísla v CES, která bude nejpozději do tří měsíců (zpravidla s dalšími žádostmi o změnu) ode dne zapsání formy do chronologické evidence spolu s kopií evidenčního záznamu zaslána muzeem v N. CES.
4. Po obdržení oznámení, že evidenční číslo nového přírůstku bylo zapsáno do CES, **doplní kurátor evidenční záznam v přírůstkové knize o odkaz na toto oznámení (jeho číslo jednací)** – a věc **movitá, forma na perník, se stala sbírkovým předmětem** sbírky muzea v N. „podsbírký historická“, **přír. číslo 88/2001. Od této chvíle je muzeum povinno nakládat s formou na perník jako se sbírkovým předmětem, tj. podle zákona, může žádat finanční prostředky ze státního rozpočtu např. na její restaurování, může požádat pověřenou organizaci o bezplatnou odbornou pomoc např. při přesném datování formy, může ji vyvézt do zahraničí v režimu stanoveném zákonem atp. A ze sbírky muzea v N. může být forma vyřazena pouze z důvodů uvedených v zákoně, nesmí být zastavena ani zatížena jinými věcnými právy. POZOR! Jakákoliv korespondence týkající se sbírkového předmětu – formy na perník, tj. např. žádost o finanční prostředky na restaurování, žádost o povolení vývozu do zahraničí apod. musí obsahovat tyto tři identifikační údaje:**
 - a) **sbírka muzea v N., evidenční číslo přidělené sbírce CES při zápisu,**
 - b) **„podsbírký historická“,**
 - c) **evidenční číslo 88/2001.**
5. Nejpozději do tří let od zapsání formy do chronologické sbírkové evidence je kurátor povinen **zapsat sbírkový předmět vedený pod přírůstkovým číslem 88/2001 do systematické evidence sbírky muzea v N., podsbírký „historická“,** podle ustanovení § 2 odst. 3 vyhlášky. **Vyhotoví evidenční záznam systematické evidence, v němž uvede všechny obligatorní údaje evidenčního záznamu v chronologické evidenci, který zpravidla doplní dalšími údaji o předmětu, o osobě dárce, souvislostech s dalšími sbírkovými předměty, případně o obrazovou dokumentaci – a přidělí sbírkovému předmětu, tj. formě na perník inventární číslo, poslední v řadě inventárních čísel „podsbírký historická“, např. H 3657 a tímto číslem formu označí.**
6. Tuto změnu **ohlásí muzeum v N. k 15.5. nebo k 15. 11. příslušného roku CES** (zpravidla spolu s dalšími změnami), kde bude ve výčtu evidenčních čísel sbírky muzea v N., „podsbírký historická“ zrušeno evidenční (přírůstkové) číslo 88/2001 a zapsáno evidenční (inventární) číslo H 3657 a CES to muzeu v N. oznámí. **POZOR! Jakákoliv korespondence týkající se sbírkového předmětu – formy na perník, tj. např. žádost o finanční prostředky na restaurování, žádost o povolení vývozu do zahraničí apod. musí od této chvíle obsahovat tyto tři identifikační údaje:**

a) sbírka muzea v N., evidenční číslo přidělené sbírce CES při zápisu,

b) „podsbírká historická“,

c) evidenční číslo H 3657.

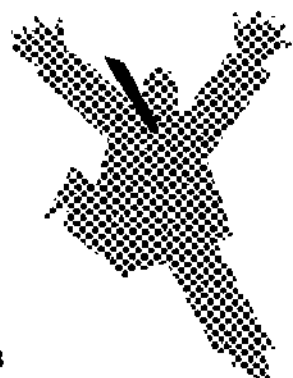
7. Po pěti letech, při periodické inventarizaci „podsbírký historická“ v muzeu v N. si nový kurátor sbírky, který mezitím vystřídal toho, jenž formu na perník do sbírkové evidence zapsal, všimne nějakých nesrovnalostí. Pro jistotu si dá udělat od specialisty odbornou expertizu a ejhle – zjistí se, že forma je *vynikající replikou, nikoliv originálem z roku 1798. Rozhoduje se, zda:*

a) přesto ponechá formu ve sbírce, protože sbírkový předmět i tak zhodnocuje sbírku,

b) ze sbírky ji vyřadí, protože pro sbírku vypovídací schopnost nemá.

Rozhodne-li se pro první alternativu, **doplní evidenční záznam k inv. číslu H 3657 v systematické evidenci** v tom smyslu, že na základě odborné expertizy bylo zjištěno, že jde o repliku formy na perník, případně o další informace (např. pokud zjistí, kdo, kdy a proč repliku vyrobil). V chronologické evidenci nic nemění, zůstává zachován doklad o tom, že forma byla do sbírky zařazena jako originál. **Do CES žádnou změnu neoznamuje.**

Rozhodne-li se pro druhou alternativu, **připraví návrh na vyřazení sbírkového předmětu inv. č. H 3657 z důvodu přebytečnosti**. Návrh zdůvodní výsledkem odborné expertizy a dále uvede důvody, proč replika nemá pro podsbírkou „historická“ ani pro sbírku muzea v N. význam, a **připraví návrh žádosti o změnu v CES**. Pokud muzeum v N. žádost odešle a obdrží oznámení CES, že změna byla provedena, **označí kurátor evidenční záznamy v chronologické i systematické evidenci slovem „VYŘAZENO“ s odkazem na provedení změny v CES** (jednací číslo oznámení). Ze **sbírkového předmětu** přír. číslo 88/2001, inv. číslo H 3657 **se stala opět věc movitá**. Ta je převedena např. do evidence studijního či pomocného materiálu a zapsána do příslušné evidence. Od této chvíle s ní muzeum v N. již nenakládá podle zákona (tj. zákona č. 122/2000 Sb.), ale podle obecně závazných právních předpisů pro hospodaření s majetkem státu, kraje či obce, podle těchto předpisů – pokud je pro jeho činnost zcela nepotřebná – se formy může také zcela zbavit.

OBSAH „REŽIMU ZACHÁZENÍ SE SBÍRKOU NEBO JEDNOTLIVÝMI SBÍRKOVÝMI PŘEDMĚTY“

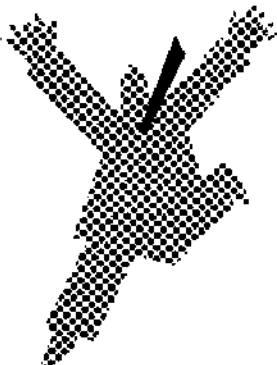
V ustanovení § 9 odst. 1 písm. g) ukládá zákon vlastníkům, resp. správcům sbírek „stanovit režim zacházení se sbírkou nebo jednotlivými sbírkovými předměty“ (dále jen „režim“). Toto ustanovení má sloužit k tomu, aby **obecné zásady péče o sbírku dané zákonem a vyhláškou byly rozpracovány do podmínek konkrétního muzea**. Právě proto, že „konkrétního muzea“, nelze zpracovat jejich vyčerpávající výčet. Lze uvést tedy pouze to, co by mělo být zapracováno do režimu v každém muzeu (obligatorní část), a *příklady* toho, co jednoznačně vyplývá z konkrétních podmínek (fakultativní část).

A. OBLIGATORNÍ ČÁST REŽIMU OBSAHUJE:

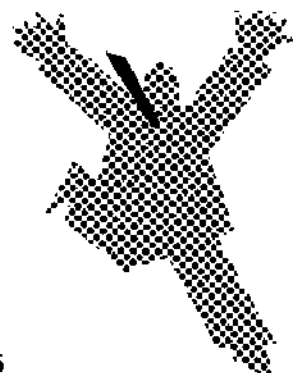
- Postup při zařazování věcí movitých či nemovitých do sbírky, případně konkrétní „podsbírký“ (kdo navrhuje, kdo rozhoduje o zapsání, kdo provede evidenční záznam, kdo vyřizuje žádost o provedení změny v CES atp.)
- Postup při vyřazování předmětů ze sbírkové evidence (kdo navrhuje, kdo posuzuje, kdo rozhoduje o zaslání žádosti o změnu do CES atp.)
- Kdo a jak je oprávněn manipulovat se sbírkou nebo konkrétní „podsbírkou“ a sbírkovými předměty („depozitární řád“, tj. podmínky vstupu do depozitářů, řešení mimořádných situací atp., manipulace se sbírkovými předměty při jejich prezentaci, přenášení a stěhování, vydávání sbírkových předmětů k ošetření do dílen atp.)
- Postup při zapůjčování sbírkových předmětů jiným osobám, způsob vedení evidence zápůjček a kontroly navrácení zapůjčených sbírkových předmětů, kdo připravuje podklady pro žádost o povolení vývozu sbírkových předmětů do zahraničí atp.
- Způsob poskytování sbírkových předmětů pro badatelské účely („badatelský řád“).
- Postup při stanovování priorit pro preparování, konzervování či restaurování sbírkových předmětů.
- Stanovení priorit pro pořizování obrazové dokumentace sbírkových předmětů (např. podle stupně ohrožení poptávkou na trhu, podle stupně vypovídací schopnosti o přírodě nebo společnosti atp.).
- Bezpečnostní strategii ochrany sbírek (odkazy na „bezpečnostní politiku“ muzea, „bezpečnostní plán“ muzea, „evakuační plán“ muzea atp.).
- Limitní fyzikální veličiny prostředí, v němž jsou uchovávány jednotlivé „podsbírký“ (vlhkost, teplota, světlo).
- Limitní hodnoty zatížení podlah tam, kde je to nutné.
- Postup při stanovování části sbírky či částí jednotlivých „podsbírek“ určených pro každoroční, periodickou inventarizaci sbírkových předmětů.

B. FAKULTATIVNÍ ČÁST REŽIMU MŮŽE OBSAHOVAT NAPŘ.:

- Způsob nakládání se sbírkovými předměty zvláštní povahy (např. tzv. živé sbírky, tj. rostliny v arboretech, semenná banka, chovaná zvířata ve skanzenech, předměty uchovávané pod širým nebem atp.).
- Způsob uchovávání zvláště cenných a ohrožených sbírkových předmětů (např. určení předmětů pro uchovávání v trezorech muzea či v seifu banky, ve speciálním prostředí apod.)
- Způsob nakládání s „podsbírkami“ nebo sbírkovými předměty, které jsou nebo mohou být užívány ještě k jiným účelům než „muzejním“ (např. zapůjčování hudebních nástrojů výkonným umělcům, výjezdy historické techniky, pronájem sbírkových předmětů pro filmování atp.).

- Způsob prezenčního půjčování „sbírkových“ knih („výpůjční řád“).
- Určení sbírkových předmětů, které nemohou být vyvezeny do zahraničí (např. sbírkové předměty, k nimž nejsou vyřešeny restituční nároky, nesnesly by dopravu atp.), případně ani zapůjčovány v tuzemsku nebo z jakéhokoliv důvodu ani vystavovány.

JIŘÍ ŽALMAN A KOLEKTIV
PŘÍRUČKA MUZEJNÍKOVA I
TVORBA, EVIDENCE, INVENTARIZACE
A BEZPEČNOST SBÍREK V MUZEÍCH A GALERIÍCH

Autoři textu: Ing. Pavel Jirásek, JUDr. Milada Kervitcerová, RNDr. Jiří Žalman
Autorka obrázků: Dana Chatrná
Lektor: Mgr. Zdeněk Lenhart
Grafická úprava: Michaela Tomsová, Lea Novotná
Návrh obálky: Dagmar Fialová, Lea Novotná
Vydala Asociace muzeí a galerií České republiky
Kostelní 42, 170 00 Praha 7,
tel.: 02/203 99 314, tel./fax: 02/203 99 201, e-mail: amg@vol.cz; <http://www.cz-museums.cz/>
ve spolupráci s Českým výborem ICOM
a Moravským zemským muzeem v Brně
s přispěním Ministerstva kultury České republiky v roce 2002
Náklad: 2 000 výtisků
Vydání 1.
Tisk: Moravské zemské muzeum
ISBN 80-7028-179-0
(Moravské zemské muzeum)
ISBN 80-86611-00-0
(Asociace muzeí a galerií České republiky)

